

HiT rapport nr. 1

Bjørn Tordsson og
Lill Susan Rognli Vale

Barn, unge og natur

- en studie og drøftelse av faglitteratur



Høgskolen i Telemark

Bjørn Tordsson og Lill Susan Rognli Vale

Barn, unge og natur -
en studie og drøftelse av faglitteratur

HiT rapport nr. 1

ISBN 978-82-7206-371-8

ISSN 1894-1044

Høgskolen i Telemark
Postboks 203
3901 Porsgrunn

Telefon 35 57 50 00
Telefaks 35 57 50 01
<http://www.hit.no/>

© 2013 Forfatterne



Rapporten er lisensiert under "Creative Commons Navngivelse-Ikkekommersiell-Del på samme vilkår 3.0-lisensen" som er gjengitt her:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/no/>

Forord

Lill Susan Rognli Vale har innhentet og kategorisert litteraturen og skrevet utkast til del 2 om statistikken og om naturrettede barne- og ungdomsorganisasjoner. Bjørn Tordsson har skrevet øvrige avsnitt. Vi har sammen redigert arbeidet. For synspunkter og kommentarer takker vi Margrete Skår, Gjertrud Stordal, Gro Irene Follo, Ingar Pareliussen, Vegard Gundersen, Annette Bischoff, Alf Odden, Knut Løndal, Merete Lund Fasting og Ingunn Fjørtoft. Imidlertid har vi ikke alltid fulgt forslagene, hvorfor vi alene svarer for sluttproduktet.

26. april 2013

Bjørn Tordsson og Lill Susan Rognli Vale

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse.....	v
Forord.....	iii
Innledning.....	5
Litteraturgrunnlaget.....	7
Forskning om barn og natur som legitimering og apologi.....	8
Forskning om de unge og naturen som grunnlag for politikk og forvaltning.....	8
Forfatterens utgangspunkt.....	9
Metode for litteraturinnsamling.....	9
Fire tidligere studier.....	10
Oppbyggingen av litteraturstudien.....	12
<i>Del 1</i> Bekymringen.....	14
Positive effekter av naturkontakt.....	15
Det voksenkontrollerte landskapet.....	18
Streben etter det generelle overser det kontekstuelle.....	26
<i>Del 2</i> Er barn og unge i Norge ute i dag?.....	27
Barnas uteaktivitet.....	27
Barns og unges fysiske aktivitet generelt.....	28
Barns friluftslivsaktiviteter.....	30
Hva med fysisk «aktivhet» utenom «aktivitetene»?.....	33
Hva gjør barn når de ikke er ute?.....	34
Kan vi bruke disse tallene til å tegne et samlet bilde?.....	35
En høgst tentativ foreløpig konklusjon.....	39
Kjønnsmessige, etniske og sosiokulturelle forskjeller.....	40
Hva kan forklare endringene i barns og unges naturmøte?.....	43
Vi prøver oss på å summere bildet.....	47
Naturrettede barne- og ungdomsorganisasjoner.....	48
Tre raske konklusjoner.....	52
Den kulturelle kontekstens og sosialiseringens betydning.....	52
Spontant contra organisert naturmøte.....	54
Hva sier pedagogene om å skape meningsfullt naturmøte?.....	57

Barn og unge som aktivt meningsskapende	59
Del 3 Samfunnets tiltak for å sikre barns og unges adgang til natur	66
Det politiske nivået	66
Tilrettelegging av naturen.....	69
Friluftsliv i skolens og barnehagens planer	72
Målrettede tiltak for å nå marginaliserte grupper	75
Kritikk mot universalismen	76
Del 4 De ulike aktørenes perspektiver	79
Det politiske blikket.....	79
Forvaltningsblikket	80
Forskerblikket	82
Det pedagogiske blikket.....	83
Organisasjonsblikket	85
Referanser.....	87

Sammendrag

Vi kan sammenfatte litteraturstudien i disse punkter:

- En rekke undersøkelser, fra en rekke land, med en rekke teoretiske og metodiske tilnærminger, konkluderer med at naturmøte er av meget stor verdi for barn og unges utvikling. De positive effektene synes å være nært sagt altomfattende: kroppslig/sanselig, helsemessig, sosialt, når det gjelder utvikling av følelses- og fantasiliv, opplevelse av tilhørighet og av personlig identitet, konsentrasjonsevne etc.
- Det synes omvendt som at fravær av naturmøte samvarierer med en rekke negative psykiske, fysiske og sosiale effekter. Forskning indikerer en direkte årsakssammenheng her: Selv om grad av naturkontakt hører sammen med sosiale og kulturelle forskjeller, synes nettopp fraværet av naturmøte i seg selv å gi negative effekter. Vi har ikke funnet forskning som klart utfordrer disse innsiktene.
- Mye av litteraturen hevder at disse innsikter ikke er godt nok innarbeidet i den generelle teoridannelsen om barns og unges utvikling. Særlig tidligere forskning som påpeker lekens helt sentrale betydning for barns og unges utvikling, har tatt for gitt at naturen har vært den viktigste lekearenaen. Nye innsikter synes å vise at selve naturmøtet gjennom leken er av betydning, ikke bare leken i seg selv. Barn leker bedre i naturen.
- Den nære naturen, svært nær boligen, er den som brukes markant mest av barn og unge. Der hvor barn og unge har nært til naturen, bruker de den vesentlig mer.
- Barn synes neppe å stille noen eksklusive krav til «natur» (uberørthet, større sammenhengende områder etc.). Barn setter pris på det nære, det uoverskuelige, varierte, det som lokker til oppdagelse og utfoldelse.
- Det er viktig at de nye kunnskapene om naturmøtets betydning blir gjort kjent for de som har et særlig ansvar for barns og unges livsmiljø: politikere, forvaltere, foreldre, og ikke minst i førskolelærer- og lærerutdannelsene.
- Forskningen synes å bevege seg fra en tidligere rent empirisk, relativt ensidig kvantitativ tilnærming (frekvens, avstand, måling) og til en teorisøkende kontekstuell, relasjonell tilnærming, som prøver å beskrive og forstå barnets livsverden.
- Det er behov for ytterligere teoriutvikling på området, og for teorisøkende empirisk forskning. Vi vet fortsatt altfor lite om hvordan barn og unge opplever natur, og hva disse opplevelser betyr for den enkelte, i ulike aldre og i et livsløpsperspektiv. Forskningen om naturopplevelse og preferanser for natur, og særlig forvaltningen av naturområder, bygger altfor ensidig på de voksnes premisser.
- Grunnet nye innsikter i naturmøtets verdi er det bekymringsfullt at de unge er blitt mindre aktive i naturrelaterte aktiviteter i de seinere tiår. Selv om situasjonen nå

synes å ha stabilisert seg, har nedgangen særlig blant ungdommer vært markant. Ungdommen dominerer derimot innen såkalte nye aktiviteter: spesialiserte, fartsfylte, krevende og ofte risikobetonte. Dette kompenserer imidlertid ikke for den generelle nedgangen i ungdommens fysiske aktivitet.

- Den spontane, egenorganiserte leken i naturen har vesentlig svakere kår i vår tid enn tidligere. Årsakene er sammensatte. Urbanisering har gitt minsket naturkontakt i hverdagen fordi tilgjengeligheten til naturområder nær boligen er blitt mindre. Imidlertid viser forskningen i hovedsak til sosiale og kulturelle årsaker. Familien har fått mindre betydning som «fritidsenhet», organiserte aktiviteter markant større, i likhet med mediebaserte sysselsetninger. «Tidsklemma» innebærer at barnas tid for egenstyrt aktivitet har minsket radikalt. Økt kommersialisering av fritiden virker i samme retning.
- Det lar seg ikke konkludere hvorvidt ungdommens minskede aktivitet resulterer i minsket aktivitet også i voksen alder, og dermed minsket evne og interesse i å sosialisere egne barn til naturmøte. En kan imidlertid befare en slik utvikling.
- På tross av dette: Fortsatt er barn og unge aktive i friluftsliv. Nedadgående trender har vendt i den siste tiden og vi ser nå tendenser til en økning i barns og unges deltakelse i friluftsliv. Det er fortsatt de tradisjonelle formene for friluftsliv (fotturer, skiturer etc.) som dominerer klart når det gjelder ungdommens deltakelse i friluftsliv; ungdommens oppslutning om såkalte moderne aktiviteter har planet ut. Spontan, egenorganisert utfoldelse i natur er derfor en svært viktig form for fysisk aktivitet og påfyll av positive livserfaringer.
- Markante sosiale og kulturelle forskjeller gjør seg gjeldende innen området. Etnisk norske barn av foreldre med høg utdanning, og som bor i enebolig nært natur, synes å ha mest kontakt med naturen. Barn av foreldre med innvandrerbakgrunn, barn til foreldre med lavere utdanning som bor i blokk og som har lengre vei til naturen, bruker mindre tid i naturen. Jenter synes å være litt mindre aktive enn gutter, og opplever flere restriksjoner når det gjelder bevegelsesfrihet.
- Det er sterke indikasjoner på at foreldrene har en nøkkelrolle i å sosialisere barn til naturmøte. Tiltak som styrker familien som «fritidsenhet» og stimulerer til naturmøte i unge år, er viktige. På den andre siden: Når foreldrene nå i mindre grad enn tidligere prioriterer denne oppgaven, påligger det et større ansvar hos samfunnets organer og frivillige organisasjoner.
- Forskningen er ambivalent ovenfor i hvilken grad samfunnets organer og frivillige innsatser kan kompensere for minsket naturkontakt i tidlige år i familien. En frykter at det naturmøte som barnehage og særlig skolen formidler, savner noen av de kvaliteter som det mer spontane, egenorganiserte eller familieorganiserte naturmøtet rommer.

- Hvorvidt vi gjennom barnehage, skole og frivillig virksomhet klarer å legge et godt fundament for naturmøte, er imidlertid ikke minst et spørsmål om den pedagogikk som blir tatt i bruk. Forskingen om effekten av pedagogiske tiltak på området er mager og viser til sprikende og usikre resultater. Likeens er pedagogisk og didaktisk metodeutvikling i liten grad systematisert. Her foreligger et stort kunnskapsbehov, et behov for praktisk-pedagogisk utviklingsarbeid, og en systematisk høsting av de erfaringer som allerede finnes blant praktisk virkende pedagoger.
- Vi har, ut over minneforskning utført på voksne respondenter, ikke funnet forskning som avdekker hva hytta betyr for barns og unges naturmøte. Vi kan ikke konkludere hvorvidt økt hytteboende de siste tiårene kompenserer for minsket naturkontakt i hverdagen.
- Det er vanskelig å overskue de frivillige friluftslivsorganisasjonenes rolle når det gjelder å sosialisere barn og unge til naturmøte i dag. Den langsiktige trenden er at frivillige natur-rettete organisasjoner som vender seg til barn og unge sliter med lavere medlemstall, og særlig at ungdommen svikter. Disse organisasjonene har hatt en svak tradisjon i å samarbeide nært med det offentlige.
- Allikevel er det i det siste tatt en rekke initiativ fra frivillige organisasjoner, som synes å ha fremgang. Tegn kan tyde på at disse innsatser har medvirket til at nedgangen i barns og unges deltakelse i friluftsliv sågar har vendt til en beskjeden økning. Vi kan ikke avskrive frivillighetens muligheter til å forme barns og unges fritidsmønstre – selv om dette er et område hvor kommersielle og mediebarne krefter er svært sterke.
- Vi finner imidlertid en intern konkurranse mellom en rekke fritidstilbud. «Tidsklemma» gjør seg gjeldende i de familier som er opptatt av at barn skal ha aktivitetstilbud. Tendensen er at de som er aktive får enda fler aktiviteter å velge mellom i en hektisk hverdag, men at de lite aktive i liten grad fanges opp av tilbud om nye virksomheter. Denne utviklingen synes å følge og forsterke sosiale skillelinjer.
- Lovverk, politikk og forvaltning legger vekt ved at planleggingen skal ta vare på barn og unges mulighet til naturmøte i nærmiljøet. Imidlertid står disse ambisjoner forholdsvis svakt i møtet med konkurrerende interesser. Den norske samfunnsmodellen synes å forutsette at viktige samfunnsinteresser blir hevdet gjennom samlede interesserepresentasjoner. Friluftslivets organisasjoner har i liten grad evnet å målbære friluftslivets interesser i samfunnsplanleggingen. Særlig synes dette å gjøre seg gjeldende på det kommunale nivået. Noen organisasjon eller samfunnsinstitusjon som særlig verner om barns mulighet til naturmøte nær boligområdene finnes neppe.
- Også innen området friluftsliv og naturforvaltning gjør den norske universalistiske tanken seg gjeldende. Det kan synes som at denne tanken, i sine praktiske uttrykk, mer tar hensyn til de voksnes (antatte) behov enn barnas. Det kreves mer kunnskap

om hvordan barn opplever natur, og om hva de ønsker å gjøre i naturen, som grunnlag for arealforvaltningen. Det er et uheldig paradoks at universalistiske tiltak, hvis de ikke tar hensyn til mangfoldet av interesser, mot alle intensjoner kan bidra til å forsterke sosial ulikhet.

- Friluftsliv og ulike former for naturmøte er et tema som synes å høre intimt sammen med sosiale, kulturelle og geografiske forskjeller i det norske samfunnet. Arealforvaltning og praktisk tilrettelegging for naturmøte kan neppe alene bære ansvaret for å utlikne disse forskjeller. Vi trenger en fordypet kunnskap om ulike befolkningsgruppers preferanser, og støtte til å utvikle forskjellige former for naturmøte i tråd med disse. Her må barns og særlig unges interesser og preferanser få en stor plass.
- Det finnes i andre land eksempler på forvaltning av naturområder som er spesielt rettet mot barn og unge, hvor behovet for å «bygge og herje» og å skape egne steder, blir vektlagt. Dette er eksempler på pedagogisk rettede tiltak som bør kunne få en plass også i vårt land.
- Forskningen i Norden tegner ofte et annet bilde sammenliknet med forskningen i andre land, noe som trolig gjenspeiler reelle forskjeller. Særlig Norge har fortsatt en lav urbaniseringsgrad, tettstedene er mindre og naturen mer tilgjengelig enn ellers i den vestlige verden. I Norge inngår naturmøte i livsmønster og kulturtradisjon, ungdommen deltar mer aktivt i friluftslivet, og sosiale forskjeller synes å gjøre seg mindre gjeldende på dette området enn i andre land. Naturen blir snarere forstått som et godt sted å være for barn og unge enn som noe skummelt og truende. I mange land er oppgaven å skape de muligheter til naturmøte som mangler i hverdag og i ferietid. I Norge gjelder det snarere å verne om og bedre ta vare på de muligheter vi allerede eier. En bør derfor ikke uten videre legge internasjonal forskning eller forvaltningspraksis til grunn for tiltak i Norge.
- Barns og unges mulighet til naturmøte vedrører virkeområdet til en rekke institusjoner, organisasjoner, myndigheter og forvaltningsorganer, som hver og en representerer forskjellige perspektiver. Det finnes en risiko for at temaet «faller mellom stolene». En bedre samordning av de ulike aktørenes innsatser er ønskelig og burde være mulig

Innledning

«Den som lyss som liten slarv,
til skogens dån får annet arv,
än den som föddes vid en gata.»

(Fra «Tiveden» av Verner von Heidenstam, 1895)

Denne litteraturstudien inngår som en del i forskningsprosjektet *How do children experience nature? Meaning-making and socialization to outdoor life*. Prosjektet er et samarbeid mellom NINA, Dronning Mauds Minne, Senter for Bygdeforskning og Høgskolen i Telemark. Det er finansiert av Norges Forskningsråd og har en varighet på tre år fra 2012 til 2015. En viktig bakgrunn for prosjektet er at stadig flere studier indikerer at barn er mindre ute i naturen, og at innholdet i barns naturopplevelser er annerledes enn før. Ikke minst er det mye som tyder på at de voksne spiller en mer aktiv og førende rolle i barns kontakt med natur. Et viktig spørsmål i forskningsprosjektet er derfor å undersøke samspillet mellom barn og voksne i natur. Vi vil også undersøke hvilke erfaringer og kvaliteter som uttrykkes når voksne ikke er tilstede. Studien har et hovedfokus på barns bruk av natur i fritiden.

Selv om endringene i barns bruk av natur synes å være omfattende, har vi i norsk sammenheng begrenset kunnskap på feltet. Prosjektet innhenter derfor bred kunnskap både om omfang og innhold i barns naturbruk i dag, og om betydningen av ulike naturerfaringer. Det vil også gi økt kunnskap om hva slags naturområder og naturelementer barn foretrekker og hvorfor.

Prosjektet består av tre hoveddeler: 1. Litteraturstudie. 2. Nasjonal spørreundersøkelse blant foreldre med barn mellom 6 og 12 år. 3. Kvalitative case-studier (barnehage, organiserte fritidsaktiviteter og naturopphold uten voksne til stede). Litteraturstudien skal gi en oversikt over kunnskapsstatus hva gjelder barns bruk av natur, eller det vi kaller naturmøte. Den skal tegne et overgripende bilde av den problematikk som prosjektet forholder seg til, sette denne problematikken i relasjon til etablert forskning på området, og posisjonere prosjektets øvrige undersøkelser som har til hensikt å frembringe ny empiri.

De overgripende problemstillingene vi ønsker å belyse i litteraturstudien er de samme som i prosjektets helhet. Vi siterer:

1. Hvem av barna er ute i naturomgivelser i dag? Hvor, når og i hvilke sammenhenger er de det?

2. Hvilke elementer fra det institusjonaliserte, organiserte og voksenstyrte friluftslivet virker positivt inn på meningsdannelse om og sosialisering til friluftsliv? Hvilke fungerer som hindre?
3. Hvilke elementer fra egenstyrte og mer spontane naturerfaringer virker positivt på meningsdannelse og sosialisering til friluftsliv? Hvilke fungerer som hindre?
4. Bruker og erfarer gutter og jenter naturen forskjellig i ulike friluftslivskontekster? Hvilken betydning har kjønn, sosial og etnisk bakgrunn for meningsdannelse og sosialisering til friluftsliv?
5. Ut fra kunnskap om barns opplevelse av og preferanser for natur, hvordan bør bostedsnær natur utformes for å stimulere til økt aktivitet?
6. Hvordan kan ulike aktører (kommunal arealforvaltning, private grunneiere og organisasjoner, pedagogiske institusjoner m.fl.) bidra til å sikre et godt friluftslivstilbud for barn?

Utgangspunktet for problemstillingene er oppfatningen at barns kontakt med natur har endret seg vesentlig i de seinere år. Spontan utfoldelse i natur er blitt mindre vanlig, mistenker man, samtidig som voksen-initierte, organiserte former for naturmøte i institusjonaliserte rammer er blitt mer vanlige (se avsnitt 1 og 2 for en utdypelse). En mener at disse endringer virker inn på naturmøtets mening og betydning for de unge.

Hvorvidt kontakt med natur er særdeles verdifullt for barn og unge må dermed bli gjenstand for en åpen drøfting snarere enn å gjelde som et underliggende premiss. I denne litteraturstudien gjør vi rede for hovedmomenter i hva forskningen har funnet om naturmøtets verdier, kvaliteter og nytteeffekter, spesielt for barn og unge.

I norsk dagligtale kan «friluftsliv» ikke sjelden forstås som mer eller mindre *spesialiserte aktiviteter* i naturen. Ordet kan fremstå som noe forkjært hvis det skal dekke også barnas spontane lek i naturen, utevirksomhet i barnehagen, uteskole, uteaktiviteter i kroppsøvingsfaget etc. Det har heller ikke noe direkte synonym i engelsk – her betegner ofte termus technicus «friluftsliv» en «nordisk» utgave, med spesielle særtrekk, av *outdoor life*, *outdoor activities* og liknende. I andre sammenhenger har en brukt ordet «hverdagsfriluftsliv» på den hverdagslige naturbruken nær hjemmet. I denne litteraturstudien foretrekker vi uttrykket *naturmøte*, selv om vi ikke følger dette konsekvent.

Med *naturmøte* vil vi legge vekt ved at det er barn og unges relasjon til naturen, på et hverdagslig, allsidig og konkret nivå, som opptar oss. Vi ønsker å gi uttrykket en åpen og inkluderende betydning. (Disse kommentarer rommer ikke noen normative oppfatninger om hva ordet «friluftsliv» bør stå for.)

Hva med ordet *natur* i denne sammenhengen? Ordet tilhører språkets mest komplekse. Det er også i seg selv sterkt normativt ladet, særlig i adjektivformen «naturlig».

Vi har gjort det enkelt. Vi har liten tro på at det er meningsfullt å spesifisere hva begrepet «natur» betyr for barn. Da den forskning som vi baserer studien på også innbefatter lek utendørs i «grøntarealer» nær by og bolig, lar vi også slike landskap gjelde som natur: parken, kantsonen, snarveien, hagen, løkkene, bekkefarete, treklyngen, jordene, stranden og fjæra. Forskningsresultater hevder at den hverdagslige naturkontakten er av betydning for barn og unge, snarere enn mer sjeldne opplevelser av «stor natur» under ferier og liknende (Mårtensson 2011, Sandberg 2009, 2012, Halldén 2011, Skår 2010, Florgård og Forsberg 2006, Heurlin-Norinder 2005, Rasmussen 2004, Pyle i Kahn & Kellert 2002, St. meld. Nr. 23 2001-2002: *Bedre miljø i byer og tettsteder*).

Leseren må tilgi at vi bruker benevnelsene «barn» og «ungdom» uten presisering. Forskningslitteraturen har ulike oppfatninger om når «barn» blir «ungdommer» og deretter «voksne». Vanlig er at en regner tenåringer som «ungdommer», de yngre som «barn». Andre inndeler barn- og ungdomsårene i femårsintervaller – men på ulike måter.

Litteraturgrunnlaget

Litteraturen om barn og naturmøte gjenspeiler temaets karakter: Det er omfattende og vanskelig å avgrense. Det kan bli belyst fra de mest forskjellige perspektiver og er blitt eksplorert fra en rekke ulike fagtradisjoner. Temaet sogner neppe til en desidert «moderdisiplin» som kan gi en naturlig sti å følge gjennom landskapet.

Side om side finnes politiske målsetninger, offentlige utredninger, teori og empiri hentet fra meget forskjellige forskningsgrener, statistikk av forskjellig kvalitet, rapporter fra og evalueringer av pedagogiske tiltak, debattlitteratur, pedagogiske og metodiske veiledninger, programskrifter etc. Det enkelte bidraget tar ofte opp i seg elementer fra flere av disse «genrer». Materialet deler seg ikke naturlig opp i klart atskilte kategorier.

Hvert forskningsbidrag bygger på grunnleggende teoretiske grunnantakelser og metodiske tilnæringsmåter, og det empiriske grunnlaget må med nødvendighet være begrenset og hentet fra en spesiell sosial og kulturell sammenheng. Resultater må forstås i lys av dette. Å ene og alene presentere undersøkelsenes hovedfunn, og prøve å samle disse til ett enhetlig bilde av «hva forskningen sier» om barn, unge og natur, er en svært risikabel øvelse. Samtidig ville det sprengte alle rammer hvis vi i detalj skulle drøfte de grunnleggende tilnæringsmåtene i hver enkelt undersøkelse. Vi tillater oss derfor med jevne mellomrom å forlate presentasjonen av resultater og funn for å spørre hvilken forståelse disse bygger på, og drøfte underliggende antakelser og perspektiver som er tatt for gitt i forskningen. Vi påpeker lakuner i kunnskapsbildet – da med forbeholdet at vi selvsagt ikke tror oss å ha funnet *all* relevant litteratur.

Et spesielt problem er å forene funn fra ulike kulturer og språkområder. Særlig når forskningsresultater blir presentert i internasjonale tidsskrifter, og når en prøver seg på å summere flere bidrag, finnes en risiko for at en tildeler resultatene en overdreven gyldighet. Dette blir enda mer uttalt hvis den grunnleggende teori en bygger på stipulerer at barns relasjon til naturen følger universelt gyldige mønstre. Vi vil kommentere dette flere ganger i fremstillingen.

Forskning om barn og natur som legitimering og apologi

Temaet barn og natur er også sterkt ideologisk ladet – selv om ideologiene neppe er ensartede eller tydelig formulerte. Det er vanskelig å trekke et klart skille mellom disse ideologier og teorier med mer vitenskapelige pretensjoner om barn og natur.

En rekke praksistradisjoner beskrives i litteraturen – fra etablerte hverdagslige livsmønstre til formelle og institusjonaliserte programmer – som bygger på sterk *tro* på naturmøtets store betydning for unge menneskers utvikling og modning. Mange av undersøkelsene om barn og naturmøte har som mål – uttalt eller ei – å dokumentere naturmøtets verdi. Litteraturen rommer dermed et ikke ubetydelig element av *legitimering*. En er opptatt av å bekrefte det en allerede i utgangspunktet håper og tror er riktig, og av å finne teoretiske perspektiver som underbygger at det forholder seg slik.

To hovedlegitimeringer dominerer, og disse blir belyst særlig i avsnitt 1. For det første at naturmøte er av avgjørende betydning for barns og unges utvikling og fysiske, psykiske, sosiale og moralske *sunnhet*. For det andre at naturmøte leder til et positivt forhold til naturen som i neste omgang gir *miljøengasjement* – som i sin tur kan lede til en bærekraftig personlig livsstil. Kjensgjerninger fra utviklingspsykologien ligger som en alvorlig undertone i hele litteraturen: at *barndommen er formativ* for livet som helhet, at barnets utvikling skjer i samspill med dets miljø, at kvaliteten i miljøet er avgjørende for denne utviklingen, og at mangler og forsømmelser i barndommen vanskelig kan tas igjen seinere.

En grunnleggende tankefigur, ofte implisitt, men noen ganger også eksplisitt og forsøkt fundert i teori, er at barnet representerer det *naturlige* mennesket, uforandret av kulturens påvirkning, og at barnet bevarer og utvikler sin natur i og gjennom samspillet med *naturlige* omgivelser. Denne troen har dype idehistoriske røtter, og det er en oppgave for seg selv å avdekke og drøfte dens sammensatte opprinnelse, varierte uttrykk og saklige holdbarhet (en ansats finnes i Halldén 2009).

Forskning om de unge og naturen som grunnlag for politikk og forvaltning

De som argumenterer for naturmøtets verdi for barn og unge adresserer seg ofte til «samfunnet»: til skolen, helsevesenet, planleggere, naturforvaltning etc. Temaet får dermed også en politisk ladning. Mye av litteraturen er derfor – skjult eller åpent – *normativ*. Det

hevdes at barn og unge *bør* ha nær kontakt med natur, fordi dette hjelper dem til å bli «gangs mennesker». Det argumenteres for at samfunnet har ansvar for å sørge for at mulighetene til naturmøte i unge år blir ivaretatt og styrket, og for å støtte de aktører som streber mot dette målet.

Omvendt er politikk og forvaltning innen området avhengig av å kunne underbygge sitt virke med forskningsbasert kunnskap. Også av denne grunn kan forskningen bli tildelt en legitimerende rolle. Samfunnets institusjoner trenger forskningen som leverandør av argumenter for hvorfor innsatser fra samfunnets side er viktige og verdifulle. En etterspør helst forskning av typen «harde fakta»: tydelige resultater, gjerne kvantitativt fremstilte, entydige årsakssammenhenger, udiskutable konklusjoner. Forskning med en mer kvalitativ, resonnerende og perspektiverende tilnærming blir ikke alltid regnet som umiddelbart brukbar som grunnlag for politikk og forvaltning. – Risikoen er at et usammenhengende kunnskapsbilde av isolerte kjensgjerninger blir grunnlag for beslutninger og konkrete tiltak, uten at det er etablert en mer helhetlig forståelse av forutsetningene for at tiltakene skal bli vellykkede.

Forfatternes utgangspunkt

Forfatterne av denne litteraturstudien deler troen på naturmøtets verdi for de unge. Vi er engasjert på flere arenaer i å virkeliggjøre de verdier og pedagogiske potensialer vi mener at møtet med natur kan romme. Derfor er vi heller ikke i tvil om at naturmøte kan åpne for viktige kvaliteter. Snarere enn å verifisere dette i generelle termer er vi interessert i å *forstå hvordan* barn og unge skaper mening i møtet med natur. Vi er imidlertid skeptiske til oppfatninger om at naturmøte så å si uansett kontekst leder til gitte verdier – dette vil bli utdypet seinere. Også av denne grunn ønsker vi å gå dypere enn kun til å presentere forskningsbidragenes resultater og konklusjoner. Vi ønsker i tillegg å drøfte noen teoretiske grunnspørsmål som forskningen aktualiserer, likeens spørsmål som kan belyse politikk og forvaltningspraksis på området, i tråd med forskningsspørsmål 5 og 6.

Hovedoppgaven er imidlertid en annen: å vinne et kritisk overblikk over den litteratur som drøfter temaet. Kan den brukes for å tegne et bilde av hva vi *vet* om barn og naturmøte, hva vi *tror* oss å vite, og hva vi *bør* skaffe oss bedre kunnskap om? Er kunnskapsbildet velegnet for å belyse de utfordringer vi står foran, hvis vi ønsker å styrke barns og unges mulighet til verdifullt naturmøte?

Metode for litteraturinnsamling

Temaet barn og natur kan ikke belyses helt uavhengig av den litteratur som retter fokus mot henholdsvis *barn og natur* – to temaer som kunne kreve hvert sitt uendelig store lerret. I tillegg kommer nærliggende temaer som (natur)opplevelse, sosialisering, holdninger, helse, modning, personlig utvikling, identitet, mening etc. Vi har begrenset oss til å drøfte

teoritradisjoner som vi mener kan kontekstualisere temaet barn, unge og natur, eller som kan være et fruktbart teoretisk grunnlag for videre empiriske undersøkelser.

Via nettsøk har vi funnet frem et kjernestoff, og derfra har vi søkt videre i referansene til ny litteratur, og videre i denne litteraturens referanser. Vi har begrenset oss til litteratur på engelsk og skandinaviske språk. Våre søkeord har vært *barn og natur*, *barns bruk av natur*, *barn og naturmøte*, *barn og friluftsliv*, *barn og naturopplevelse*, *barn og naturomgivelser*, *barn og naturmiljø*, *barn, natur og aktivitet* – og deres ekvivalenter på engelsk. Når vi «begynner å fornemme en sirkularitet», når vi har funnet frem til «kjernelitteraturen», har vi ment oss å ha avdekket det mest vesentlige. Allikevel har vi støtt på mengder av relevant forskning som vi ikke har hatt mulighet til å arbeide inn.

Disse metodene har selvsagt mangler. «Nettet» fanger ikke alt. Et viktig mål er å beskrive omfang og særtrekk når det gjelder barns og unges naturmøte i dag. For å få en best mulig beskrivelse har vi henvendt oss direkte til blant annet friluftslivets organisasjoner.

Vi mener samtidig at svært mye relevant kunnskap ikke er å finne i tekstlig form. Når dette skrives, ser vi gjennom et regnvått vindu høgskolens barnehage på tur i «hundremeters-skogen», samlet rundt et bål. Førskolens pedagoger – liksom et mangfold av andre – arbeider etter mer eller mindre klare praksisteorier, ut fra erfaringer, etablerte forbilder og grunnleggende antakelser om verdiene i virksomheten. Praktisk-pedagogisk arbeid har i seg selv et sterkt element av empirisk forskning, om enn uformell, hvor resultatene kommer til uttrykk i en levende virksomhet snarere enn i rapporter. Mye skulle være vunnet hvis denne praksiskunnskapen ble høstet, systematisert og drøftet.

Vi har imidlertid valgt – med noen unntak – ikke å drøfte den praktisk-metodiske litteratur som henvender seg til lærere, ledere og undervisere, og som forteller hvordan utevirksomheten konkret bør gjennomføres. Grunnet økonomiske begrensinger i prosjektet har studien et fritidsfokus snarere enn et skolefokus, og vi heller ikke hatt anledning til å studere dypt nok hvordan skolen følger opp sitt ansvar å formidle naturmøte.

Fire tidligere studier

I vårt arbeid har vi kommet over fire større tidligere litteraturstudier på temaet barn, unge og natur. De gir alle summerende presentasjoner av viktige forskningsresultater på området, med gode referanser til originallitteratur. Vi har ikke kunnet gå igjennom alle primærkildene, men tillatt oss å gjenbruke disse presentasjoner og konklusjoner. (Det forhold at vi refererer til noen litteratur, og overser annen, skal ikke forstås som en kvalitetsvurdering av de ulike bidragene.) En kort presentasjon av disse litteraturstudier er derfor på sin plass.

Den eldste studien (Bjerke 1994) er *Barn, natur, friluftsliv*, skrevet på oppdrag fra NINA. Bjerke er psykolog, noe som preger hans interessefokus. Utviklingspsykologiske tema, lekens og miljøets betydning for barnets utvikling blir drøftet, liksom spørsmålet om naturpreferanser er noe medfødt eller tillært; i denne sammenhengen også kjønnsforskjeller

knyttet til naturbaserte aktiviteter. Bjerke konstaterer i innledningen at «forholdet mellom barn og naturmiljøet har nesten ikke vært gjort gjenstand for empirisk forskning». Hvis dette var riktig i 1990-årene, er bildet noe annerledes i dag. Bokens fortjeneste er derfor at den bringer inn en rekke tidligere studier (ikke minst om lekens betydning), som ikke har direkte fokus på barn og natur, til allikevel å gi høgst vesentlige perspektiver på nettopp dette temaet. Dermed forankrer den temaet barn og natur i et mer generelt kunnskapsbilde. Den drøfter, liksom også de andre studiene, om en av hovedlegitimeringene for naturmøte i unge år er empirisk underbygget: at naturmøte leder til en positiv verdsetting av naturen, gir grunnlag for økologisk bevissthet og leder til en bærekraftig personlig livsstil.

Fra UK finnes *Children in the Outdoors. A literature review* (Muñoz 2009), utgitt av Sustainable Research Center. Også denne er skrevet på oppdrag av sentrale forvaltningsorganer for å gi en kondensert fremstilling av kunnskapsbildet som grunnlag for forskning, politikk og forvaltning. Den legger vekt på forskningsresultater som underbygger at naturmøte har stor betydning for barns helse og emosjonelle, kognitive og sosiale utvikling. Forskning presenteres som fremhever kvaliteter i naturen som utfoldelsesrom, og drøfter hvorvidt «adult-designed» lekeplasser og arenaer for fysisk aktivitet mangler disse. Det blir drøftet i hvilken grad bruk av naturen i skole og organisert virksomhet kan kompensere for minsket naturkontakt gjennom spontan selv-initiert lek i naturen. Studien gjengir resultater fra undersøkelser av hva som hindrer eller fremmer utfoldelse i naturen, samt drøfter den rolle som fysisk planlegging og forvaltning kan ha i sammenhengen. Et avsluttende kapittel diskuterer kunnskapsbildet blant annet ut fra metodiske spørsmål. Oppgaven drøfter også handlingsrommet for at naturforvaltningens innsatser kan øke barns bruk av naturen.

I 2003 ble det, på oppdrag fra Friluftslivets fellesorganisasjon (FRIFO), laget en presentasjon av den norske litteraturen på området: *Barns og unges relasjoner til natur og friluftsliv. En kunnskapsoversikt* (Fjørtoft & Reiten 2003). Den prøver å gi en situasjonsbeskrivelse av de norske forholdene. Skriftet fokuserer på friluftslivets samfunnsmessige forankring: politiske retningslinjer, plandokumenter, tiltak innen skole, organisasjonslivet etc. og presenterer hovedfunn fra (den da forholdsvis sparsommelige) norske forskningen om barn og natur, med vekt på skole og barnehage.

Den fjerde, nyeste og mest omfattende litteraturstudien er *Den nyttige utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för hälsa och miljöengagemang* (Mårtensson (red) 2011), utgitt av Naturvårdsverket. Også denne bærer preg av oppdragsforskning: å gi politikk og forvaltning et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag i konsentrert form, å peke på samfunnsmessige utfordringer i sammenhengen, og å legitimere politikken og forvaltningens innsatser på området. Vårt inntrykk er at denne undersøkelsen er mer resonnerende og mindre nakent refererende enn de andre, og tillater seg ofte konklusjoner uten i detalj å henvise til den forskning som konklusjonene bygger på. Litteraturstudien bygger i høyere grad enn de andre på klart definerte faglige grunnperspektiver, henholdsvis humanøkologi, miljøpsykologi, medisin og pedagogikk, med ulike fagpersoner som hovedforfatter på hvert felt. Fordelen med en slik flerfaglig

tilnærming er en tydelig kontekstualisering, ulempen en tendens til disiplintenkning som vanskeliggjør overgripende tverrfaglige perspektiver. Vi savner også et bredt samfunns- og kulturfaglig perspektiv på temaet barn og natur; temaet pedagogikk dekker neppe dette på en fullstendig måte.

To doktoravhandlinger fra 2012 bør nevnes spesielt: Merete Lund Fasting «*Vi leker ute!*», og Mattias Sandberg «*De är inte ute så mycket*». Den førstnevnte er en nærstudie av utelekens kvaliteter. Den sistnevnte undersøker hvordan storbybarn bruker nærnaturen i vår tid. Begge avhandlingene dekker med andre ord vesentlige aspekter av vårt tema, og har vært til stor hjelp når vi har orientert oss i forskningsbildet.

Oppbyggingen av litteraturstudien

Vår fremstilling følger følgende struktur:

I del 1 drøfter vi *bekymringen*. Litteraturen, særlig i internasjonal forskning, bæres nemlig av en sterk undertone av bekymring. En mistenker at barn er i ferd med å miste naturkontakten, og dermed noe verdifullt; hva dette verdifulle består i, blir belyst med viktige bidrag også fra skandinavisk forskning. Dette legger an til å drøfte så vel de endringer i den moderne verden som gir nye utfordringer, som hva forskningen sier om naturmøtets betydning og nytteeffekter for barn og unge.

I denne sammenhengen vil vi også diskutere noen overgripende teorier: hvilken forståelse av barn, unge og natur bygger internasjonal forskning i all hovedsak på?

I del 2 snur vi blikket fra den internasjonale forskningen til hjemlige forhold. Hvordan er egentlig *tilstanden i Norge* (og i andre skandinaviske land)? Har vi grunnlag for å si at barn i dag lider av mangel på naturkontakt? Hva sier statistikken? Hva sier friluftslivets organisasjoner? Hvilke endringer skjer, kvantitativt og kvalitativt? Kan statistikken sammenfattes i et enhetlig bilde? Hvilke forskjeller kan vi se mellom ulike sosiale grupper?

Her drøfter vi også den teori som vil se temaet barn, unge og naturmøte i et sosiokulturelt og kontekstuellt perspektiv. Vi drøfter likeens noen teoritilnærminger som er lite trafikkerte innen normalforskningen i dag, men som ter seg som svært lovende: barns aktive meningsskapning i relasjon til dets nærmiljø.

I del 3 drøfter vi hvordan en prøver å *håndtere utfordringen* å sikre barns og unges adgang til naturmøte. Vi tar utgangspunkt i det norske samfunnets politisk-ideologiske universalisme: tanken at kultur- og naturgoder skal være tilgjengelige for alle. Vi drøfter hvordan denne universalismen kommer til uttrykk i forvaltning og tilrettelegging av naturområder, i skoleverkets måldokumenter og i innsatser for såkalt marginaliserte grupper. I denne delen drøfter vi også kort den samfunnsmessige organiseringen av det problemfelt som litteraturen barn/unge og natur beskriver. Vi spør oss om virkemidlene og tiltakene er velegnede. Bygger det offentliges innsatser på en sakssvarende forståelse av hva slags

fenomen naturmøte utgjør, og av forutsetningene for å sosialisere nye generasjoner til meningsfullt naturmøte?

Del 4 prøver vi å reindyrke de «rasjonaliteter» som gjør seg gjeldende innen området. Hvilken tilnærming har ulike aktører til problemfeltet? Hvordan ser det «politiske blikket» ut? Hvordan er «forvalterblikket», «forskerblikket», det «pedagogiske blikket»? Hva er organisasjonenes perspektiv?

Del 1 Bekymringen

Boken *Last Child in the Woods*, med undertittelen *Saving our Children from Nature-deficit Disorder*, av Richard Louv (2005, 2008) er ifølge omslagets tekst blitt en "national bestseller" og startet en folkebevegelse i USA. Den er en samling essayer, reportasjer fra praktisk-pedagogiske tiltak, gjennomgang av forskningsresultater, intervjuer med forskere etc. Boken kan ikke betraktes som et vitenskapelig spesimen, men er en stridsskrift som sammenfatter *troen* på naturens betydning for barn og unges utvikling, og de bekymringer som gjør seg gjeldende i sammenhengen. Slik sett er den velegnet som utgangspunkt for vårt tema, også fordi den i internasjonal forskning tjener som referanse til den brede debatten om barn og natur.

Ifølge boken har barn betraktelig mindre naturkontakt i dag enn for bare en generasjon siden. Fremfor alt har den *frie leken i natur* minsket radikalt. Organiserte voksenstyrte aktiviteter, innendørsliv og fremfor alt mediebaserte sysselsettinger har tatt over, og konsumerer den tid når barna skulle ha anledning til «bare å være barn». De får dermed ikke anledning til den *naturlige utvikling* som i følge boken skjer gjennom samvær med naturen.

Årsakene er knyttet til materielle forhold og endrede livsmønstre, blir det hevdet. Mennesker bor ikke lengre i nabolag hvor naturmøte er et lett tilgjengelig gode. Fri lek er blitt hemmet av urbanisering, privatisering av landområder og av forbud mot å ta naturen i bruk i lek («criminalization of natural play»). Den moderne livsstilen er stresset, fritiden kommersialisert, gjennomorganisert og voksenregulert. Foreldre er blitt redde for å forlate barn uten tilsyn. Stor bekymring vekker moderne underholdningsteknologier (film, video, dataspill, internett etc.) som ifølge Louv har «kidnappet» barnas oppmerksomhet, men formidler sanselig ensidige andrehåndsopplevelser. Også endrede familiemønstre og stadig flytting mellom ulike miljøer under oppveksten medvirker til minsket naturkontakt.

Konsekvensene er skjebnesvangre, mener Louv: redusert fysisk yteevne, kroppslig klumsethet, sanselig nummenhet og utarming, fattigslig indre liv, minsket kreativitet, begrenset fantasi og innlevelsessevne. Våre barn blir på en og samme gang overstimulerte, stressede, og understimulerte, passiviserte. En rekke menneskelige evner og erkjennelsesveier forblir uutviklet eller fordreid, noe som skaper en grunnleggende mental, fysisk og sosial ubalanse.

Dette leder, ifølge Louv, i sin tur til helserelaterte problemer: overvekt, depresjon, sosial isolering, ADHD og liknende «attention disorders». Negative konsekvenser for barnas åndelige og moralske utvikling nevnes også.

Konsekvensene rammer også naturen. Når den daglige kontakten med naturen mangler, fremstår «natur» som noe abstrakt, ikke-sanselig, som et skoleemne som fremmedgjør snarere enn å vekke oppdagerglede og positivt engasjere. Derfor leder heller ikke bevissthet om de økologiske utfordringene til engasjerende handling, men til lammelse og likegyldighet.

Dette minst sagt dystre bilde kontrasterer Louv med en meget optimistisk tro på naturens velgjørende betydning for barns utvikling. En barndom preget av fri lek i naturen er en lykkelig barndom, og gir et fundament som tåler også det voksne livets uunngåelige belastninger. I slutten av boken blir en rekke politiske, frivillige og pedagogiske tiltak skissert, og foreldre får 100 tips på konkrete handlinger, tiltak og aktiviteter som skal reetablere kontakten mellom barn og natur.

Har boken rett? – hvis vi nå kan overse dens tydelig nostalgiske og romantiserende beskrivelse av vilkårene for barn for en eller to generasjoner siden. Den henviser på punkt etter punkt til forskningsresultater, teoretiske perspektiver og erfaringer fra praksisfeltet som underbygger enkelthetene. Vi har ingen grunn til å stille spørsmålstegn ved holdbarheten i den forskning som det blir henvist til. Men dette tilsier ikke at helhetsbildet som boken tegner er korrekt, og langt fra at de mange vitenskapsområder som boken henter sitt materiale fra, samlet understøtter tesen at naturkontakt er nødvendig for en god barndom. Fremfor alt spør seg en norsk leser: Er bokens generaliserende beskrivelse av forholdene i USA gyldig også for andre land? For vårt?

Virkeligheten er jo at en majoritet av jordens befolkning bor i byer. Skulle de dermed ha en mye mer elendig skjebne å vente enn de som lever mer «ruralt»? Og hvordan gjør vi dagens og morgendagens mer eller mindre urbane bo- og livsmiljøer mer levelige for de unge (Lynch 1977)?

For å bringe spørsmålet videre må vi først drøfte hva forskningen sier om verdien av naturmøte for barn og unge. Her supplerer vi for et øyeblikk det internasjonale perspektivet i den engelskspråklige litteraturen, da ikke minst skandinaviske forskere har vært opptatt av å avdekke kvaliteter i naturmøtet.

Positive effekter av naturkontakt

Naturen som lekemiljø. Vi trenger ikke å bruke plass for å utdype hvorfor barneforskningen fremhever at *spontan egen-initiert lek* har en helt sentral betydning for så å si alle aspekter av barnas utvikling, vekst og modning: kroppslig og sanselig, intellektuelt og kognitivt, emosjonelt og sosialt etc. (Oversikter finnes i blant annet Bjerke 1994, Løndal 2010 d, Lund Fasting 2012 og Sandberg 2012. Steinsholt 1999 er en grundig gjennomgang av lekens filosofi og den vitenskapelige utforskningen av lekens vesen.)

I lang tid har barne- og utviklingspsykologer hevdet dette, og *empirien bak konklusjonene* er, som Bjerke (1994) skriver, i høg grad hentet fra studier av barnas lek i naturen, men uten at dette blir spesielt fremhevet; tidligere var det en selvfølge at naturen var den viktigste lekearenaen (se også Sebba 1991).

Hvorfor skulle da natur være en velegnet lekearena? Empirisk rettede undersøkelser fra de senere år har følgende å si – vi har valgt å referere kun til noen av alle de arbeider som bekrefter resultatene:

Naturen stimulerer til fysisk aktivitet. Det er en nær forbindelse mellom hvor mye tid barna bruker utendørs og deres nivå av fysisk aktivitet (Tucker et al. 2009, Veitch et al. 2005). Barn som får leke utendørs, leker mer fysisk aktivt enn barn som leker i andre miljøer (Lund Fasting 2012, Fjørtoft 2001, 2004, 2011, Løndal 2010d, 2011, Macket & Paskins 2005). Naturlige miljøer utfordrer og utvikler barna fysisk helhetlig og allsidig (Grahn et al. 1997, Pedersen & Brodersen 1997). Denne aktivitet er i sin tur direkte positiv for helse, for eksempel for å unngå overvekt (Pretty et al 2009, Bell et al. 2008, Frumkin & Louv 2007, Ebbeling et. al. 2002) og beinskjørhet (Stratton & Mullan 2005, Andersen et. al. 2004).

Naturen stimulerer til lek, og nettopp lek stimulerer til intens aktivitet over lengre tid (Cole-Hamilton 2002, Fjørtoft 2001, Dietz 2001). Burdett & Wittaker (2005) argumenterer for at den frie leken i natur er hovedveien for å komme til rette med problemet overvekt hos barn; nytteeffektene kommer som en naturlig bonus gjennom lek i naturen som naturlig appellerer til barna.

Naturlige lekeplasser gir et særs godt grunnlag for utvikling av motoriske ferdigheter. Barn som får leke i naturlige omgivelser, med helninger, klipper, varierende underlag, trær etc., utvikler bedre motoriske ferdigheter som styrke, balanse og koordinasjon, enn barn som leker i mer ensartede og tilrettelagte arealer (Lund Fasting 2012, Brügge 2007, Vigsø & Nielsen 2006, Frost 2006, Fjørtoft 2001, 2004, Grahn et al. 1997). Undersøkelser tyder på at barn som leker utendørs utvider tålegrensene, får sterkere immunforsvar og lærer bedre å forstå og håndtere farer og risiko (Frost 2006, Heurlin-Norinder 2005, Fjørtoft 2001).

Barn som leker i naturen har bedre oppmerksomhet enn andre. En studie fra Vigsø & Nilsen (2006) viser at barna er roligere, mindre splittede, legger bedre merke til detaljer og har lettere for å fokusere på det de driver med, sammenliknet med en kontrollgruppe som i hovedsak leker innendørs. Også oppfinnsomhet og kreativitet blir stimulert (Ibid.).

Naturen reduserer stress og forebygger depresjoner. Dette underbygges i flere studier: (Douglas 2005, Berto 2005, Bingley & Milligan 2004, Korpela et al. 2001, Grahn et al. 1997, Kaplan & Kaplan 1989). Forskningsresultater tilsier også at de som bor nært et naturområde opplever mindre stress enn de som bor mer fjernt fra slike (Hansen & Nielsen 2005, Wells & Evans 2003).

Naturmøte er også rapportert å ha en positiv effekt på søvnvansker og fordøyelsesrelaterte problemer hos barn (Frost 2006). Muñoz (2009) refererer til forskning som indikerer at naturmøte forebygger og har en positiv effekt ved behandling av angst og depresjon i tenårene.

Naturen reduserer ADHD og liknende vansker. Studier viser at allerede dette å «vandre i en park» letter ADHD-symptomer, minsker hyperaktivitet og øker konsentrasjonsevnen, og barn med ADHD-diagnose har mindre alvorlige symptomer hvis de får anledning å leke i naturlige omgivelser (Taylor & Kuo 2006, 2008, Kuo et al. 2004, Taylor et al. 2001). Naturmøte synes å gi mulighet for å dvele i nået og i tidens stille flyt, hvor man kan kvitte seg med spenninger som har bygget seg opp innen andre livssfærer (Korpela & Hartig 1996).

Naturlige lekeplasser stimulerer sanse- og fantasilivet rikere og mer allsidig enn menneskeskapte. I naturomgivelser leker barna mer fantasileker og utforsker verden mer sanselig aktivt enn i mer tilrettelagte (Lund Fasting 2012, Grahn et al. 1997). Kjennetegnende for naturen er at den ikke rommer noen iboende instruksjoner for hvordan vi skal forstå eller handle i den, samtidig som den er preget av mangfold, variasjon, endring og er full av uttrykk. Menneskeskapte miljøer og gjenstander er derimot utformet for bestemte hensikter, og legger an til bestemte måter for å kategorisere omgivelsene og angir gitte mønstre for handling. Naturen innebærer en *åpen tiltale*, som gir rom for fortolkning og å søke det personlig meningsfulle. Naturen kan forstås og erfares svært forskjellig, og den er åpen for en rekke ulike handlinger (Lund Fasting 2012, Fjørtoft 2011, Bjerke 1994).

Naturlige lekemiljøer inviterer til egen skapende virksomhet (Lund Fasting 2012). Løv, greiner, steiner, sand, kongler etc. er ikke «ferdige» materialer med gitte bruksområder, og stimulerer derfor til utforskning, utprøving, bygging, forming og kreativ handling, uten gitte fasitløsninger; slik stimulerer naturen fantasien. I naturen leker barn derfor mer skapende, mangfoldig og eksperimenterende enn i andre lekemiljøer (Lund Fasting 2012, Taylor et. al. 1998, Cobb & Mead 1977). Barn er målrettede i sin bruk av naturen. De holder seg sysselsatte med konkrete aktiviteter og streifer ikke tilfeldig rundt på jakt etter opplevelser og spenning (Lidén 1999).

Naturen gir barn en direkte respons på egne handlinger. Viktig i barnets utvikling er å erfare relasjonen mellom stimulering, handling og erfaring av handlingens konsekvenser. Slik lærer barnet å vurdere egne evner, å utvikle ferdigheter og å vurdere risiko (Bjerke 1994). I naturen kan barnet oppleve disse relasjoner direkte, umiddelbart og konkret (Lund Fasting 2012), noe som er av stor betydning for selvtillit og opplevelse av personlig utvikling og mestring.

Naturen er en sosialt inkluderende lekeplass. Barn som leker i naturen, leker mer sammen med andre, mer integrert mellom aldrene og med mindre grad av konflikter (Lund Fasting 2012, Nilsen et al. 1996, Bjerke 1994). Det er ikke konkurranse om leketøy og redskap – det finnes nok av løv og greiner etc. til alle. Barn tar i liten grad med seg spesielle leketøy ut i naturen, den rommer i seg selv nok av ting å leke med (Lund Fasting 2012). Imidlertid heller Bjerke (1994) mot at det er forskjeller mellom jenters og gutters lek i naturen – guttenes er mer utagerende, jentenes mer stillferdig.

Naturen er et sted hvor den enkelte kan unngå å stadiq bli vurdert av andre. Også for barn er naturen et sanselig og sosialt fristed, hvor en kan trekke seg unna og oppleve ro. Barn skaper ofte sine egne «frirom» og «plasser» i naturen, hvor de kan være for seg selv og leke i fantasi og forestilling (Lund Fasting 2012, Sandberg 2012, Heurlin-Norinder 2005, Rasmussen 2004, Rydberg 1998, Grahn et al. 1997, Nilsen et. al. 1996, Bjerke 1994). Disse rommene er av stor betydning for barnas opplevelse av tilhørighet, trygghet og identitet.

Barn er glade i sine lekeplasser i naturen, og de er glade når de leker der (Lund Fasting 2012, Nilsen 2009, Änggård 2009). Det er lite av konflikter og syting, mer engasjement, mer av egeninitiert virksomhet, mer smil og latter.

Nærnaturen er den viktigste. Små barn, men også større barn, beveger seg sjelden langt fra hjemmet, og de nære grøntområdene er derfor av nærmest avgjørende betydning for barns frie og ikke-organiserte lek (Sandberg 2009, 2012, Halldén 2011, Florgård og Forsberg 2006, Heurlin-Norinder 2005, Rasmussen 2004, Kolbenstvedt & Strand 1975, 1976, 1978). Kvaliteten i det umiddelbare nærmiljøet er derfor svært betydningsfull (Mårtensson 2011, Pyle i Kahn & Kellert 2002, St. meld. Nr. 23 2001-2002: *Bedre miljø i byer og tettsteder*).

I en studie av barn i amerikanske bykjerner hevder Taylor et al. (2001) sågar at det er en sammenheng mellom dette å ha grønne arealer nær boligen («the naturalness of the view from home») og de unges evne til selvdisciplin, planmessighet i handling og til å fokusere på arbeidsoppgaver. Barn og unge som kan se natur fra hjemmevinduet tester bedre på konsentrasjonsevne, impuls kontroll og evne til å utsette belønninger. Særlig gjelder dette jenter, for gutter antar en at grønne arealer *lengre vekk* er like betydningsfulle, fordi gutter beveger seg noe lengre vekk fra hjemmet enn jenter.

Det voksenkontrollerte landskapet

Naturen representerer også farer for barna. Det er høgst rimelig at vi tilbyr barna miljøer som er sikre og trygge. *European Child Safety Alliance* (2007) konstaterer at Norge ligger på bunn i Skandinavia når det gjelder barnesikkerhet. All natur er ikke lekeplasser som moderne HMS-regler uten videre ville akseptere, samtidig som lovverket stiller krav til at alle «virksomheter» må gjennomføre sikkerhetsanalyser og opparbeide interne rutiner tilknyttet helse, miljø og sikkerhet. Dette kan tenkes å være egnet til å begrense særlig barnehagens, skolens og de frivillige organisasjonenes utfoldelse i naturen. Det ligger jo i selve begrepet *natur*, at vi har å gjøre med noe som ikke fullt ut er forutsigbart og kontrollert av mennesket.

Når vi prøver å fjerne det farlige i naturen, fjerner vi noe av naturens naturlighet. Men vet vi da hva vi samtidig går glipp av? Stormark (2004) hevder at vi vet mye om naturens farer, men har altfor begrenset kunnskap om dens positive, oppbyggende og helsefremmende effekter. Denne mangel på balansert kunnskap er med på å forme dagens praksis med dens fokus på å rydde vekk faremomenter og utfordringer. Bedre kunnskap om naturens restorative og helsefremmende effekter bør være med på å forme fremtidens by- og bomiljø, hevder Stormark.

Flere trekk i den moderne utviklingen, kanskje særlig drøftet i den internasjonale litteraturen, truer barnets utvikling av meningsfulle relasjoner til sitt miljø (Roszac et al. 1995). På tross av voksende innsikter i naturmiljøets betydning for barn (Halldén 2009, 2011, Beunderman et al. 2007), gjelder voksnes bestrebelser i høg grad å kontrollere og aktivt forme barns forhold til miljøet etter idealer om hva som er trygt og godt – og å holde barna vekk fra plasser hvor de er til hinder (Playday 2010, Bell et al. 2003, Fog Olwig & Gulløv (red.) 2003, Valentine & McKendrick 1997).

De urbane rommene er skapt med tanke på de voksnes interesser, og da særlig på kommunikasjon, arbeid og kommers, men gir sjelden rom for barnas deltakelse og innvirkning (Heurlin-Norinder 2005, Rasmussen 2004, Tranter & Pawson 2001, Lidén 1999). Tendensen går i retning av fortetting av byrommet (Kyttä 1997, 2006).

I 1990 gjennomførte Hillman et al. studien *'One False Move ... A Study of Children's Independent Mobility'*, en "nøkkelstudie" om barns mobilitet knyttet til trafikkforhold. Det ble undersøkt i hvilken grad barn kunne bevege seg og reise til skole og fritidsaktiviteter uten å bli fulgt av voksne. Resultatene viste en betydelig nedgang i barns uavhengige mobilitet over en 20-årsperiode, og konklusjonen var at barn i stor grad har mistet tilgangen til sitt nærmiljø på grunn av økende biltrafikk (Hillman et al. 1991). Se også England Marketing (2009) som bekrefter at foreldres uro for trafikken og sosialt risikable situasjoner begrenser barns frihet og mobilitet.

Skal vi tro disse resultatene er også nedgangen av ulykker et resultat av at barnas bevegelsesfrihet er blitt begrenset. Vi stiller det foreløpig åpent om dette også er tilfelle i de skandinaviske land.

Skoleveiene. Færre barn går til skolen, flere blir skyssset, hevder internasjonal forskning (Tranter & Pawson 2001, Hillman et al. 1991). Skoleveiens rolle som *formidler* mellom skolens og hjemmets virkeligheter, med utblikk også til en verden enda større enn disse to, er dermed blitt redusert. Bilskyss til skolen er selvforsterkende: jo flere foreldre som skysser sine barn, desto mer trafikkert blir skoleveiene, og desto flere foreldre finner det utrygt å la barna gå til skolen. Vi kommer i neste avsnitt tilbake til forholdene i Norge.

«Environmental inequality research». Internasjonal forskning drøfter hvordan «miljøgodene» er sosialt fordelte. Strife & Downey (2009) oppsummerer en rekke studier.

Ikke overraskende konstaterer en at ungdommers erfaringer av (og tilgang til) naturområder varierer med etnisitet og sosioøkonomisk status (Platt 2008, Hood 2005, Frumkin 2005, Wolch et al. 2005, Rideout 2000, Kahn & Friedman 1995, Hart 1979). Ungdom fra lavinnteks- og minoritetsfamilier har relativt begrenset tilgang til naturområder og idrettsanlegg, og har mindre sannsynlighet for å ha positive opplevelser der, sammenliknet med rikere, «hvite medborgere» (Frumkin 2005, Hood 2005, Lindsey et al. 2001, Sallis et al. 1996). Dårlig planlegging av by- og forstadsområder rammer særlig minoritetsbarn, og sosialt og økonomisk vanskeligstilte barn. Disse er henvist til rimeligere boligområder med dårligere miljøkvaliteter. Privatisering av offentlige områder separerer minoritetsungdom fra grøntområder og natur (Strife & Downey 2009).

Disse undersøkelser henter sitt materiale i all hovedsak fra *store* storbyer, med en uttalt segregert boligstruktur, og hvor tradisjonene for offentlig innsats for å utlikne sosiale forskjeller ikke er like sterke som i de skandinaviske land. Vi har grunn til å tro at etniske forskjeller i vår del av verden ikke er like markante, selv om vi kan se samme tendenser.

Naturen som noe sosialt skummelt. Opplevelse av sosial utrygghet i parker og skogsholdt gjør seg gjeldende: overgripere, narkomane, tiggere, etc. holder kanskje til der. Dagens

foreldre synes å oppleve større utrygghet når barn leker på egen hånd uten foreldrekontroll, enn tidligere (England Marketing 2009, Pain 2006, Kyttä 2006, Valentine & McKendrick 1997, Valentine 1995, 1997, Blakely 1994, Hillman et al. 1991). Den internasjonale litteraturen drøfter dette som en viktig årsak til at barn bruker naturen mindre nå enn før. I hele Nord-Europa er tendensen at gjennomsnittsalderen når barn får lov til å bevege seg fritt ute uten tilsyn har gått opp (Lidén 1999).

Frykten blant foreldre for sosialt skumle ting i naturen er imidlertid betydelig lavere i Skandinavia enn i Europa for øvrig, og de skandinaviske landene tilhører de hvor barna har størst bevegelsesfrihet (Sandberg 2009, 2012, Fyhri & Elvebakk 2011, Kyttä 1997, 2006, Heurlin-Norinder 2005, Björklid 2002).

Vi flytter oftere – barnet må forlate kjente steder gang på gang, og da må identiteten bygges opp på ny gjennom relasjoner til det nye miljøet (Næss 1981). Sorgen over det savnede kan resultere i at barnet ikke tør å etablere personlige relasjoner til det nye: kanskje også dette er noe en må forlate. I samme retning virker det forhold at foreldre skiller seg oftere nå enn tidligere, og flere barn opplever å bo på to steder (Lidén 1999).

Hva med andre lekearenaer enn natur?

Områder spesielt avsatte og tilrettelagte for lek har blitt planlagt og opparbeidet lenge, men er allikevel historisk sett er en forholdsvis sen foreteelse. Bjerke (1994) påpeker at slike opprinnelig ble laget for å kompensere fraværet av naturlige lekearealer. Han beklager at den ferdigpreparerte lekeplassen er blitt konvensjon og rutine: i nybygde boligområder skjer ofte at en først fjerner naturen for siden å fylle plassen med ferdige lekeapparater. Bestemmelsene for hvordan slike skal utformes, er regulert i HMS-forskrifter.

En kan spørre seg om ikke godt tilrettelagte lekeplasser kan by samme appeller til fysisk aktivitet, sosialt samspill og sanselig utfoldelse som naturen (Heurlin-Norinder 2005, Lidén 1999, Thorén et al. 1997). Bjerke (1994) påpeker at grundige undersøkelser om forskjeller mangler, men at mekaniske installasjoner som husker, sklier og stativer «har medført en ubehagelig skadestatistikk», de legger an til en forholdsvis ensidig fysisk utfoldelse og derfor vist seg å ha begrenset verdi for utvikling av fysisk yteevne. Dette er basert på forskning fra USA, som også viser at de ferdige lekeplassene ikke har tilsvart forventningene om å utvikle emosjonelle, sosiale og kreative evner.

Pedersen & Brodersen (1997) har sammenliknet barn i naturbarnehage og i tradisjonell barnehage, hvor de bruker lengden av barnets hasemuskulatur som uttrykk for kroppslig, psykisk og sosial tilstand hos barna. Konklusjonen går tydelig i favør av naturen som lekemiljø.

«Alternative» lekeplasser i USA har hentet inspirasjon fra tilsvarende i Danmark, Sverige og England (Bjerke 1994). De er utformet slik at barn skal lage og bygge noe selv, og har ofte et estetisk gjennomtenkt design, hvor nøkkelord er variasjon og allsidighet. Området skal være

sanselig stimulerende, by på mangfold og gi rom for skapende handling og utforsking. En prøver med andre ord å nærme seg de kvaliteter vi kan finne i naturområder.

Et liknende bilde tegner boken *Barnas Uterom. Lek og samvær*, utgitt av Norges Velforbund (Nilsen et al. 1996). Den skisserer lekeplassenes historiske utvikling i Norge fra 1950-årene, og konstaterer som status presens dels at det er ekstreme forskjeller når det gjelder utformingen av og innholdet i barnas utelekmiljø, dels at det ikke er utviklet klare og anvendbare kriterier for hva som er godt utemiljø for barn.

Selv om en av bokens forfattere er Norges ledende produsent av lekeapparater, argumenterer den for at fri lek i naturen er det ideelle, men at utviklingen (fortetting av byrommene, lengre avstand mellom hjem og skole, mer organisert og voksenstyrt fritid etc.) gjør faste, anlagte lekeplasser nødvendige. Disse bør imidlertid utformes slik at en mest mulig bevarer elementer fra naturen, og de bør være store nok:

De beste områdene for barn er ofte de uberørte naturområdene, og de blir gjerne ødelagt i forbindelse med bygging. Viktige elementer er trær, busker, høyt gras, dyreliv og dessuten vann, sand og variasjoner i topografien. Fremtidens lekeområder for barn bør være slik at barna i tillegg til lekeutstyr er omgitt av naturområder og plasser til å dyrke noe (Nilsen et al. 1996 side 59).

Anlegget som materialiserte forventninger. Tangen (2001, 2003, 2005) påpeker at leke- og idrettsanlegg av typen ballbinger og liknende, utgjør «materialiserte forventninger» som legger an til en bestemt, prestasjonsrettet atferd. Anleggene inkluderer de som mestrer denne godt, men ekskluderer andre. Rommet for kreativitet, nyskaping og deltakelse fra «alle» blir redusert. Resultatet kan bli at de lite aktive blir enda mer passive.

Kanskje kan dette perspektivet også si noe om skadepotensialet i henholdsvis naturlige og tilrettelagte lekeområder. Det tilrettelagte kommuniserer en forventet atferd: her skal det klatres, gynges etc. Kanskje må barn i naturen, som mangler iboende instruksjoner, selve sammenholde egen ferdighet med naturens krav, og er mer forsiktige og utprøvende i sin utfoldelse?

Teorigrunnlaget i den internasjonale litteraturen om barn og natur

Hvilke teorier bygger da forskningen om naturens kvaliteter for barn på, og hva er dens grunnantakelser? Mye må kunne beskrives som rent empirisk forskning, selv om mange av forskningsbidragene tilhører de mest forskjellige – og ofte innbyrdes motstridende – forskningstradisjoner. Få arbeider har syntetiske teorisøkende ambisjoner.

Allikevel: Særlig i den engelskspråklige litteraturen dominerer to grunnleggende tilnærminger – klassisk utviklingspsykologisk teori og atferdsvitenskapelig teori som emanerer fra biologisk rettede vitenskaper.

Utviklingspsykologi må forstås som en generaliserende vitenskap. En har søkt etter universelle lovmessigheter i barns utvikling. Dette kommer tydelig til uttrykk hos ledende teoretikere som Jean Piaget, George Herbert Mead og Erik H. Eriksson, som alle beskriver bestemte stadier og mer eller mindre markante overganger mellom disse, ofte forbundet med kriser, i barnets utvikling frem til adolesensen. En mener at disse stadier, faser og kriser i prinsippet er de samme i alle samfunn og kulturer, selv om *resultatet* av sosialiseringen kan få ulike sosialt og kulturelt bestemte uttrykk.

Utviklingspsykologien utfordret. Først i seinere år, når en har hentet inn materiale også fra antropologisk forskning (Fog Olwig & Gulløv (red) 2003), har en begynt å spørre om utviklingspsykologien bygger på et empirisk grunnlag hentet fra barn og unge i *samfunn med bestemte særtrekk*. (Derfor har også utviklingspsykologi og pedagogikk nærmet seg Vygotskij-tradisjonen, som legger vekt ved den sosiale samhandlingens betydning fremfor barnets kognitive utvikling i gitte stadier.)

Til disse særtrekk hører elementer som utviklingen i vår tid truer: En kjernefamilie, gjerne bestående av mer enn to generasjoner, med nær kontakt og felles arenaer for samvær og samhandling. Et samfunn med en klar rollefordeling, knyttet til yrke, kjønn og alder. En geografisk forankring og sosiale relasjoner som vedvarer gjennom store deler av livsløpet. Et levende, mangfoldig sosialt og materielt miljø som den unge har adgang til å utfolde seg i. Relativt trygge omgivelser. Rom for spontan, uorganisert lek og utfoldelse innen barne- og ungdomsgrupper. Lite av voksenstyrt organisert fritid. Fravær av den digitale underholdnings- og kommunikasjonsteknologi som preger de unges livsverden og særlig fritid i våre dager.

Derfor en gryende mistanke om at det vi vet om hvordan barns og unges utvikling skal få et positivt forløp, plutselig er blitt usikkert, fordi noen grunnleggende premisser for kunnskapen er i endring. Forskingen om nettopp *naturens* betydning for barn kan forstås som et uttrykk for denne bekymringen. Vi kan ikke minst i Louvs «Last Child in the Woods» ane, at bekymringen over minsket naturkontakt tjener som fokuspunkt for en rekke ulike bekymringer over barnets kår i vår tid – og over samfunnsutviklingen generelt.

Da oppdager en at grunnleggende teorier ikke har mye å si om naturens – eller generelt den fysiske omgivelsens – betydning i barnets utvikling. At barna har kunnet leke spontant utendørs hvor det er innslag av natur er blitt tatt for gitt.

Vi vet fortsatt lite om naturens betydning for barns utvikling. Eller kanskje er det slik at det vi vet, ikke er blitt gjenstand for forskning før nå, når vi oppdager at relasjonen barn-natur er annerledes i dag enn tidligere?

Selv den litteratur som argumenterer for naturen som den beste lekeplassen, hevder at vi ikke har mye forskning på temaet. En påpeker at den klassiske utviklingspsykologiske litteraturen altfor ensidig legger vekt ved det nærmeste *menneskelige* miljøets betydning, men overser mer eller mindre helt andre miljøfaktorer.

I et relativt moderne norsk oversiktsverk «*Barn og miljø. Om barns oppvekstvilkår i det senmoderne samfunnet*» (Skaalvik & Kvello (red.) 1998) er alle tenkelige aspekter av barns hverdagsmiljøer belyst, men temaet barn og natur er fraværende. En hevder at en «anti-urban ideologi» råder i barneforskningen, som utgjør en «nasjonalromantisk reaksjon» på urbanisering og industrialisering. Dermed mener en seg å ha avvist temaet barn og natur som noe konservativt, tilbakeskuende og irrelevant.

Hvorfor denne blindhet? Kan ikke det forhold at *kaninen* dør være like viktig for barnet som at bestefar dør? Eller at skogsbakken utenfor hjemmet blir snauhogd være like betydningsfullt som at bestevennen flytter til et annet sted? Ikke for at vi skal senke verdien av bestefedrene og bestevennene, men kanskje høyne statusen til tilværelsens kaniner og skogsbakker. Og bekker, kirsebærstrær, fjærestrender...

Forskning finnes som prøver å utvide perspektivet fra det aller nærmeste sosiale miljøets betydning for barn. Et betydningsfullt eksempel er Bruno Bronfenbrenners såkalte «økologiske» utviklingspsykologiske teori (Bronfenbrenner 1979). Men, på tross av benevnelsen «økologisk», er heller ikke her naturens betydning for individets utvikling dyptgående drøftet. En annen sentral skikkelse, Bruno Bettelheim, skriver imidlertid om barn i kibbutz:

...only with nature can they communicate in the deepest sense. [...] Theirs is not the farmer's love for his land; it is a true love relation with nature. Since nature does not disappoint them in relation to it they can let themselves feel deeply (Bettelheim 1969: 497).

«Spatial cognition.» Nå finnes en forholdsvis rik utviklingspsykologisk forskning om hvordan barnet forholder seg til rommet, drøftet blant annet i Hart (1979). Spencer et al. (1989) summerer denne: Vi vet mye om hvordan barnet orienterer seg i sin fysiske omgivelse, utvikler romsforståelse, lærer å finne frem, vurdere avstand og erfare forbindelser, fortolke kart og symbolske beskrivelser etc. – «spatial cognition». Denne forskningen er godt integrert i utviklingspsykologien, særlig i Piaget-tradisjonen. Men i de to nevnte arbeidene blir det konstatert en ensidig opptatthet av barnets *kognitive* utvikling, og en merkelig mangel på viten om hva denne relasjon til den fysiske verden betyr *for barnet*. I hvilken grad er barnets forståelse av seg selv og sin plass i verden *avhengig* av den «spasialt-kognitive» utvikling som man skildrer? Hvilke kvaliteter i barnets nærmiljø kan understøtte eller hindre opplevelser av trygghet, utfordring, mening og tilhørighet? Hva stimulerer barnets fantasiliv, trivsel, utforskningstrang, skjønnhetssans?

Forsøk på å integrere naturens betydning i utviklingspsykologien. Stephen R. Kellert (2002) drøfter natur i lys av utviklingspsykologien. Hvordan stimulerer naturkontakt barnets utvikling i dets ulike stadier og i overganger mellom stadier? Selv om hans bidrag rommer hypoteser og usikre konklusjoner, er hovedtesen at ulike aspekter av naturen spiller ulike roller i barnets ulike aldre. Barnet går fra å interessere seg for det lille til etter hvert å favne mer og mer omfattende og komplekse sammenhenger. Barnets aktivitetsmønster følger også en liknende utvikling. Dette går ikke ut over hva allerede Hart (1979) konstaterte.

Den biologisk orienterte forskningens teori grunnlag. Også den «miljøpsykologi» som bygger på et biologisk grunnlag (andre benevnelse: «humanetologi», «evolusjonspsykologi», «sosiobiologi» etc. – Mysterud (2005) skiller forholdsvis skarpt mellom flere titall benevnelse og forskningsgrener) har formulert en form for utviklingspsykologi. Den underliggende forståelse er at mennesket gjennom evolusjonen er fysisk, emosjonelt og intellektuelt tilpasset et liv i naturen. Vi har derfor en medfødt kjærlighet til naturen: Den såkalte *biophilia-hypotesen* (Wilson 1984) står sentralt (Kahn 1997, Nabhan & Trimble 1994, Grahn 1992). Denne har blitt utviklet videre: Mennesket har medfødte preferanser for spesifikke landskap, nemlig de som minner om det åpne savannelandskapet, dog med innslag av vann, hvor mennesket er blitt utviklet som art. Denne naturtypen prøver mennesket å gjenskape i parkmiljøet; glissen vegetasjon, overskuelighet, men samtidig variasjon og mulighet til adskilthet (Grahn 1992). Blant andre miljøpsykologene Kaplan & Kaplan (f. eks. 1989) bygger sin forskning om menneskets relasjon til naturen på disse perspektiver.

«Evolusjonært adaptive predisposisjoner». En grunn tanke i den biologisk orienterte forskningen er at våre grunnleggende disposisjoner og psykologiske reaksjonsmønstre er de samme som de som i menneskets forhistorie var «adaptive» i forhold til da gjeldende livsvilkår. Nåtidsmenneskets atferd er i bunn og grunn svar på de utfordringer som rådet i menneskets barndom. Når en søker forklaringer på barns utfoldelse i naturlige lekeområder, må en drøfte hvordan iaktatt atferd har vært adaptiv, ikke først og fremst i barnets egen virkelighet, men i tidligere stadier av menneskets utvikling (Mysterud 2005, Kahn 1997, Grahn 1992).

En teori som ofte kommer til bruk her, implisitt snarere enn eksplisitt (fordi den fortsatt er noe kontroversiell), er den biogenetiske: at individet i sin utvikling (ontogenesis) gjentar artens utvikling (fylogenesis). Dette betyr at det enkelte barnet i ulike aldre og stadier gir uttrykk for atferd, preferanser og aversjoner, som har gjort seg gjeldende i ulike stadier av menneskets utvikling.

Ulik atferd i ulike aldre. Heerwagen og Orians (i Kahn & Kellert 2002) har på basis av dette laget en teori om hvordan barnet gjennom aldre møter trinnvis voksende utfordringer fra naturen, og mener at en ut fra dette kan prediktere barnets preferanser, hva det attrahert av (finne beskyttelse, interessere seg for små objekter), hva det frykter (edderkopper, slanger, rovdyr) og hvilken atferd som kommer til uttrykk (bygge koi, finne trygge basispunkter). Perspektivet tilsier også dette: Kun i samspill med den frie naturen kan barnet utfolde sin natur, gjennom dets ulike stadier, på en fullt ut fremgangsrisk måte.

Tenårenes «time out». Kaplan og Kaplan (i Kahn & Kellert 2002) mener at eldre ungdommer, i den såkalte adolesensen, har mindre interesse av naturkontakt enn i så vel yngre som eldre alder. De foretrekker å bruke tiden til spenning, samvær med jevnaldrende og å erfare selvstendighet. Forfatterne hevder at dette må forklares så vel kulturelt som evolusjonsmessig: dette er et «naturlig» stadium i menneskets utvikling. (Generelt gjelder at den biologisk orienterte forskningen mest mulig prøver å forklare menneskelig atferd med at denne er «evolusjonsmessig adaptiv».)

En kan spørre seg om antakelsen om det sistnevnte er riktig. I tilfelle skulle eldre ungdommer, uavhengig av historisk og kulturell kontekst, være mindre interessert i natur. Men i mange historiske perioder har friluftsliv vært nært knyttet til nettopp adolesensen (Tordsson 2003). De unge har gjennom ferder i naturen skaffet erfaringer som grunnlag for å forme en personlig identitet, og da ofte sammen med jevnaldrende. I en undersøkelse (Hansen 2002) fremkom at «samvær med andre», i likhet med nettopp «spenning» og «opplevelse av selvstendighet» var, i tillegg til «naturopplevelse» dominerende motiv for deltakelse i friluftsliv hos ungdommer.

At friluftslivsutøvelsen allikevel ofte tar en «time out» i denne perioden synes imidlertid å være sikkerstilt også i norsk materiale (Odden 2008). Dette kan trolig forklares med livsmønstret i den moderne ungdommen: krevende studier, stort utbud av andre fritidssysler, fritidens organisering og kommersialisering, den sosiale ungdomstiden er blitt radikalt forlenget og «etableringsfasen» utsatt i tid etc. Vi kommer tilbake til tiltak innen friluftsliv som er rettet spesifikt mot behovene til dagens ungdommer.

Spontan og rettet oppmerksomhet. Innflytelsesrik er også teorien om «spontan» og «rettet» oppmerksomhet (Kaplan S. 1995, Kaplan & Kaplan 1989). Dagens informasjonstette samfunn krever rettet oppmerksomhet, hvor vi bruker energi på å bearbeide, sortere informasjon, velge fokus og ikke minst avvise det som ikke for øyeblikket er relevant. Dette tømmer oss for krefter, fordi vårt sanselige og psykiske system ikke er tilpasset denne informasjonstettheten. I naturen bruker vi snarere en spontan oppmerksomhet: vi kan fritt velge det vi tar til oss av inntrykk. Inntrykkene når vi ferdes i natur melder seg i en takt vi er disponert for å motta, og de gir stadig nye assosiasjoner som bevirker at bevisste og ubevisste tanker og emosjoner legger seg til ro, modner og klarer. (Analysen av rettet oppmerksomhet minner om Georg Simmels beskrivelse i «Storbyene og åndslivet» (Simmel 1990), en sosiologisk klassiker som synes å være paret Kaplan ukjent.)

Virtuelt flimmer og sanselig åpenhet. Perspektivet spontan og rettet oppmerksomhet ligger også til grunn for en bekymring i mye av litteraturen fra de siste tiårene (drøftet av for eksempel Heerwagen & Orians i Kahn & Kellert (red.) 2002, og i Cele 2006): Hva innebærer det for barnets utvikling, sanselig og evnemessig, at lek i naturen i stigende grad blir erstattet av skjermbaserte spill og leketøy? Spillene er, mener man, laget for å fange og beholde oppmerksomheten, og kan dermed ikke sjelden være avhengighetsskapende. Samtidig er de preget av sanselig ensidighet, som leder til at mange av barnets mulige tilganger til verden ikke blir stimulert. De utvikler riktig nok ofte (abstrakt) romforståelse, evne til å fokusere oppmerksomheten, selektere informasjon og til logisk og strategisk tenking, men legger andre evner brakk.

Den nevnte litteraturen drøfter hvorvidt de digitale mediene fanger den unge inn i effektrik virtuell skinnvirkelighet hvor stimuli presenteres i rask takt, men hvor rammene for aktiviteten er styrt utenfra av spillets egen logikk. I sammenlikning kan den virkelige verden fremstå som treg og hendelsesløs, og den forteller ikke selv hvordan den enkelte skal handle i den. En befarrer at barn som er vant med ytrestyrte, prestrukturerte aktiviteter i rask tempo, kan erfare naturen som kontingent, budskapsløs, likegyldig. Den er spennende bare

for den som åpner sine sanser, aktivt utforsker, engasjerer seg i handling, «selv finner på noe å gjøre», er kreativ.

Den eksistensialistiske psykologen Rollo May (1975) hevder at en nødvendig forutsetning for å utvikle en åpenhet for verden, og en kreativ holdning, er at barna *opplever å ha det kjedelig*. Kjedsomheten har dermed en sentral rolle i Mays teori: den trengs for at vi skal åpne sansene og ta våre skapende evner i bruk, nettopp for å unngå å kjede oss. Stadig å holde barn sysselsatte med prosjekter som er initiert og regulert utenfra, er derfor en ugjærning.

Streben etter det generelle overser det kontekstuelle

Hva er da så si om disse to grunnleggende tilnærminger, den utviklingspsykologiske og den biologisk orienterte miljøpsykologien, til vårt tema? Felles er en streben etter å finne *universelt gyldige lovmessigheter om barnets natur og naturens betydning for barns utvikling*. Tendensen er sterk at en opererer med kun to faktorer: barnet og naturen. «Naturen» fremstår her ofte som et generelt, uspesifisert begrep; dens særtrekk og egenart blir sjelden utførlig drøftet.

En er imidlertid mest interessert i *barnets natur*, og mener at denne kan studeres i «autentisk» form når barnet leker i natur, fordi mennesket er anpasset til liv i naturen. Tanken gjør seg også gjeldende, snarere implisitt enn eksplisitt, at barnet representerer «det naturlige mennesket», før mennesket blir påvirket av «kulturens» regulerende innflytelse.

Også de nevnte tre litteraturstudier som prøver å samle bildet, henter empiri fra forskjellige land, forskjellige tidsperioder, forskjellige sosiale og kulturelle kontekster og forskjellige områder med forskjellig grad og type av natur.

Generelt synes det som at forskningen har prøvd å belyse temaet *barn og natur* som noe essensielt, absolutt, lovmessig og kontekstuavhengig, snarere som noe variabelt, situasjonelt, kontekstuellt og prosessuelt. Også Ödman (i Mårtensson (red) (2011)) konstaterer dette i sin redegjørelse for forskning om natur og barn i et pedagogisk perspektiv. Hver enkelt undersøkelse har selvsagt sin kontekstuelle forankring, men når en prøver å sammenfatte flere slike i en konkluderende generell forståelse, ser en vekk fra det kontekstuelle:

Hva slags natur? Hva slags naturmøte? I hvilken sammenheng, med hvilket mål, hensikt og fokus? Hva slags samfunn? Hvilken sosial og kulturell setting befinner seg barnet i? Hvilket forhold til naturen preger den aktuelle kulturen? Hva slags normer og idealer har de voksne når det gjelder så vel barns atferd som forholdet til natur? Hvilket natursyn formidler de voksne til barna gjennom eventyr, fortellinger, sanger, bilder, aktiviteter?

Del 2 Er barn og unge i Norge ute i dag?

I det følgende vil vi legge fram kunnskapsstatus knyttet til studiens forskningsspørsmål 1: "Hvilke barn er ute i naturomgivelser i dag? Hvor, når og i hvilke sammenhenger?"

Flere forskere har mistenkt at barns naturmøter også i Norge arter seg annerledes i dag enn bare for en generasjon tilbake, og at barn også tilegner seg færre erfaringer i natur (Sandberg 2012, Skår 2010, Karsten 2005, Lidén 1999). Dette er bakgrunnen for at vi ønsker å studere innholdet og meningsdannelsen i barns naturmøter i Norge i dag – med sideblikk til internasjonal forskning. Men først noe generelt om hva forskningen har funnet ut om omfanget av nordmenns friluftsliv.

Friluftslivet alminneliggjøring. Odden (2008) konstaterer, basert på et svært omfattende norsk tallmateriale fra de siste 35 årene, at utviklingen innen friluftslivet går i retning alminneliggjøring og utlikning av forskjeller. Kvinner er nå tilnærmet like aktive som menn, eldre mer aktive enn før. Det er heller ikke så store forskjeller i friluftslivsutøvelse mellom by- og bygdeboere som tidligere. Ulikheter i utøvelse mellom sosiale og økonomiske grupper har minsket noe, men samtidig er høgt utdannede mer aktive enn andre.

Friluftslivets differensiering. Det finnes imidlertid en motsatt tendens, konstaterer Odden: de unge er blitt mindre aktive. Særlig gjelder dette tenåringene. Tendensen de siste tiår er klar: ungdommen deltar mindre enn før, særlig i det Odden kaller «tradisjonelle» friluftslivsaktiviteter. Derimot dominerer ungdommen i såkalt moderne, «action»-pregede, ferdighets- og utstyrspregede former for utfoldelse i natur. Økningen her kompensierer imidlertid ikke for nedgangen blant ungdom generelt.

Denne nedadgående tendensen i de unges deltakelse i friluftslivet, og i fysisk aktivitet generelt, synes også å være godt belagt i en mengde forskning i internasjonal litteratur (se Strife & Downey 2009 for en gjennomgang). De sistnevnte spør om adgang til natur er i ferd med å bli et sosialt svært ulikt fordelt gode – med konsekvenser for helse og livskvalitet.

Dette utgjør bakteppet for vår lesning av de seneste undersøkningenes tall. Går de unges aktivitet fortsatt ned, og minsker den fortsatt med stigende alder?

Barnas uteaktivitet

I 2006 publiserte Transportøkonomisk Institutt (TØI) (Fyhri & Hjorthol 2006) følgende oversikt vedrørende barns utendørsaktivitet, det vil si hvor ofte barn i ulike aldersgrupper sier at de oppholder seg utendørs uten at voksne er med – etter skoletid/SFO. Slik var situasjonen i 2006:

Tabell 1: Hvor ofte barn oppholder seg utendørs uten voksne, etter skoletid/SFO:

Hvor ofte ute	Alder			
	6-7 år	8-9 år	10-12 år	Alle
Mer enn to timer daglig	22 %	27 %	27 %	26 %
Mindre enn to timer daglig	19 %	27 %	30 %	26 %
4-6 ggr per uke	31 %	28 %	24 %	27 %
2-3 ggr per uke	21 %	14 %	15 %	17 %
1 gang per uke eller sjeldnere	7 %	4 %	4 %	4 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %
Antall	479	522	773	1744

Som vi ser av tabellen var 19 % av 6-7 åringene ute *mindre* enn to timer daglig etter skole/SFO, mens 22 % i samme aldersgruppe var ute *mer* enn to timer (Fyhri & Hjorthol 2006). Vi ser også at med stigende alder minsker uteaktiviteten.

Endring i de siste år? Vi har ikke gode tall fra de siste år som kan sammenliknes med underøkelsen fra 2006. Ser vi på de første, foreløpige resultatene fra 7-åringene i Mor og barn-undersøkelsen ved Folkehelseinstituttet (gjennomført i 2011) synes utevistelsen å ha endret seg. Dagens 7-åringer bruker nå i gjennomsnitt halvannen time utendørs om vinteren men derimot hele fire timer om sommeren på en vanlig hverdag etter skole/SFO (Folkehelseinstituttet 2011).¹ Dette indikerer en netto *økning* i de seinere år.

Barns og unges fysiske aktivitet generelt

Samme år som den sistnevnte undersøkelsen ble publisert kom imidlertid flere andre som i stedet uttrykte bekymring over barns minskende aktivitetsnivå. Helsedirektoratet (2012) kartla vaner for fysisk aktivitet i et representativt utvalg av 6-, 9- og 15-åringer i Norge.² Flere funn i studien blir beskrevet som urovekkende. Barn og unge bruker nå mer av den våkne tiden i ro enn tidligere, og den fysiske formen deres er på et historisk bunnivå, ble det sagt.

¹

http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5565&MainArea_5661=5565:0:15,1216:1:0:0:::0:0&MainLeft_5565=5544:91615:::1:5569:7:::0:0 per 14.02.13 – heretter referert som Folkehelseinstituttet 2011.

² Studien er kalt ungKan2, og bygger på ungKan 1 som var en kartlegging av fysisk aktivitet blant 9- og 15-åringer fra 2005-2006 (Helsedirektoratet 2008). UngKan 2 inkluderer også data på 6-åringer (Helsedirektoratet 2012).

Eldre barn mer passive enn yngre. Helsedirektoratet (2012) fant at tiden når barn er inaktive øker med deres alder, og at selv tiden når en driver aktivitet med «lett intensitet» minsker med økende alder. Tid brukt på «lett aktivitet» daglig synker fra 6 til 9 år med 38 minutter. 15-åringene er 111 minutter mindre i lett aktivitet daglig enn 6-åringene. Dette innebærer at antall timer med inaktivitet utgjør en stor andel av dagen, og den er kraftig økende fra 6-åringer til 15-åringer.

Denne inaktiviteten har økt i løpet av de seinere årene. Sammenlignet med jevnaldrende i 2005-2006 hadde deltakerne i 2011 signifikant mer inaktiv tid og signifikant mindre tid med aktivitet med «lett intensitet» og «moderat-til-hard intensitet». Sammenlignet med 2005-2006 sitter dagens 9- og 15-åringer mer stille i løpet av dagen.

I følge Vaage (2011) bruker barn og unge opptil 40 timer på stillesittende sysselsettinger i løpet av en uke. NOVA (2011) hevder at flere av dagens unge sitter seg syke, da en av de største risikofaktorene for mange livsstilssykdommer er inaktivitet.

En rapport fra OECD viser også at Norge tilhører den tredjedelen land hvor befolkningen har lavest «moderat» og «anstrengende» fysisk aktivitet, bak land som Danmark, Finland, Canada og Nederland (OECD 2009).

Aktiviteten oppfyller ikke helsemyndighetenes anbefalinger. Mennesket trenger fysisk aktivitet for å opprettholde helse. Myndighetene anbefaler 60 minutters moderat fysisk aktivitet daglig. Flesteparten av 6-åringene oppfyller disse anbefalingene (87 % av jentene og 95,7 % av guttene). Men bare halvparten av dagens 15-åringer gjør det (jenter 43,2 % og gutter 58,1 %). 15-åringene er dermed mindre aktive enn pensjonister. I alle aldersgrupper er også jenter gjennomgående mer inaktive enn gutter (Helsedirektoratet 2012).

Tidligere tall (Odden 2008) antyder at nedgangen i de unges aktivitet skjer noen gang i perioden 12-15 år. De nyere tallene indikerer at nedgangen nå kommer enda tidligere, allerede rundt 9-10-årsalderen (Helsedirektoratet 2012).

Late helger? Helsedirektoratet (2008) avdekket at aktivitetsnivået blant barn og unge synes å være *lavere* i helgene enn på ukedagene. Helsedirektoratets siste undersøkelse (2012) tegner imidlertid et mer differensiert bilde.

Både 6- og 9-åringene har et forholdsvis høyt aktivitetsnivå også i løpet av helgene. Aktivitetsnivået er imidlertid ikke preget av de aktivitetstopper som gjør seg gjeldende i ukedagene. Disse variasjoner i løpet av uken er sannsynligvis resultat av at barna da går eller sykler til skolen, driver fysisk aktivitet på SFO og deltar i organiserte aktiviteter på kveldstid.

9-åringene synes i år 2012 å være *mer* aktive i helgene enn i ukedagene, en tendens som later til å være forsterket de seinere årene. Omvendt er derimot forholdet blant 15-åringene. Blant disse kan det synes som at for eksempel TV og skjermbaserte aktiviteter fyller mer av tiden i helgen enn tidligere (Helsedirektoratet 2012).

Hva gjør barn i helgene? Transportøkonomisk institutt (2011) (Fyhri & Elvebakk 2011) har kartlagt aktiviteter barna oppgir å ha drevet med i helgen, alene eller sammen med voksne. Den mest utbredte helgeaktiviteten er å *besøke en venn* (73 %) alene eller sammen med jevnaldrende. Alene eller sammen med jevnaldrende har mange også vært *ute etter at det er mørkt* (51 %), *gått eller syklet en tur* (44 %), *vært i butikker* (43 prosent), *drevet med idrett eller svømming* (40 %), *vært på lekeplass, park eller løkke* (28 %), eller *på kino* (20 %).

De vanligste aktivitetene sammen med foreldre eller andre voksne er å *være i butikker* (59 %), *besøke slektninger eller andre voksne* (48 %), *gå eller sykle en tur* (29 %), eller *drive med idrett eller svømming* (18 %) (Fyhri & Elvebakk 2011).

Vi kan merke oss at det er dobbelt så vanlig at barn og foreldre bruker helgen til å gå i butikker enn at de går eller sykler en tur sammen. Er den norske helgeturen sammen i familien i ferd med å svekkes?

Sprikende resultater. Disse studiene gir oss et sprikende bilde av barns aktivitetsnivå. Helsedirektoratet (2012) tenner varsellampene og betegner flere funn som urovekkende. På den annen side hevder Folkehelseinstituttet (2011) at 7-åringer tilbringer så mye tid utendørs etter skoletid, at en kan undre over hvordan barna *også* har tid til å delta i organiserte aktiviteter og bruke tid på skjermaktiviteter, som andre undersøkelser hevder at de bruker sin tid på (se nedenfor).

Det er derfor aktuelt å se nærmere på hva som ligger til grunn for disse ulike oppfatningene av barn og unges fysiske aktivitetsnivå. I det følgende vil vi undersøke nærmere hvilke aktiviteter barn synes å bruke tid på.

Barns friluftslivsaktiviteter

Hva slags friluftsliv driver barn og unge med? Tall fra SSBs tidsbruksundersøkelse hevder at omtrent 40 % av barn i alderen 9-15 år driver med «idrett/friluftsliv» daglig i 2010. Blant de yngste guttene er dette en betydelig nedgang sammenliknet med situasjonen ti år tidligere, når tallet for samme alder var 55 %. Det er imidlertid en klar tendens til at gutter i noe større grad bruker tid på idrett og friluftsliv enn hva jenter gjør.³

Tallene er imidlertid vanskelige å ta stilling til, da kategorien «idrett/friluftsliv» er en lite konkret og operasjonaliserbar samlebetegnelse på en rekke ulike aktiviteter. For å tallfeste og ikke minst avdekke hvilke friluftslivsaktiviteter barna faktisk bruker tid på må vi gå litt tilbake i tid.

³ <http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/201204/03/art-2012-10-09-01.html>

SSB gav i 2009 ut rapporten *Mosjon, friluftsliv og kulturaktiviteter. Resultater fra Levekårsundersøkelsene fra 1997 til 2007* (Vaage 2009). Rapporten inneholder et eget kapittel om friluftslivsaktiviteter, hvor en del data hentes fra undersøkelser med barneutvalg (fra 6-15 år). Følgende oversikt presenteres:

Tabell 2: Andel barn i alderen 6-15 år som har deltatt på ulike friluftslivsaktiviteter siste 12 måneder (tall oppgitt i prosent):

Aktivitet	1997	2004	2007
Fottur	94	85	93
Bading utendørs	91	96	93
Skitur	81	83	82
Fisketur	79	76	77
Sykkeltur i naturomgivelser	58	69	76
Tur med motor-/seilbåt	57	63	68
Bær- eller sopptur	57	65	62
Kjørt i alpinanlegg	--	55	53
Tur med kano/kajakk/robåt	40	47	50
Tur på skøyter på islagt vann/vassdrag	--	36	30
Ridetur i naturomgivelser	--	20	22
Klatret i fjell eller is	--	27	26

Det synes som at barn får *prøve på* mange former for friluftsliv i løpet av et år. Hovedinntrykket av disse tallene er at det *ikke* har skjedd noen markant nedgang over tid i de former for friluftsliv som barn og unge får erfare. Materialet gjør det rimelig å slutte at barn i perioden 1997-2007 i stor grad deltok i friluftslivsaktiviteter.

Mer enn 90 % av barn i alderen 6-15 år er med på *fotturer* og *bading utendørs* i løpet av en 12 måneders periode, og nær 80 % er med på *skitur*, *fisketur* og *sykkeltur i naturomgivelser*. Av de aktivitetene som er med i tabellen er andelen blant barn lavest for *klating i fjell eller is* og *rideturer i naturomgivelser*. Men også for disse aktivitetene er det over 20 % av barna som deltar i løpet av året.

Fra 1997 til 2007 har det vært en *økning* i andelen barn som har deltatt i *sykkelturer i naturomgivelser*, *turer med motor-/seilbåt* og *turer med kano/kajakk/robåt* (Vaage 2009).

Hva med hyppighet i deltakelse i friluftsliv? Antall ganger barn deltar i ulike friluftslivsaktiviteter varierer imidlertid mye. *Fotturer* og *utendørsbading* er de aktivitetene som barn deltar i flest ganger i løpet av et år. Barna gjennomførte i snitt 25 fotturer og badet utendørs 18 ganger i løpet av 2007. Andre vanlige aktiviteter er *sykkelturer i naturomgivelser* (16 ganger siste 12 måneder) og *skiturer* (11 ganger siste 12 måneder) (Vaage 2009).

Allikevel – med tanke på hvor mange dager det er på et år og hvor mange timer døgnet rommer, er kanskje 25 fotturer, 18 badeturer, 16 sykkelturer og så videre ikke veldig imponerende...

Vi vet heller ikke mye om i hvilke organisatoriske former som de ulike aktivitetene hørte hjemme i. Var det spontan egen-initiert virksomhet, aktiviteter knyttet til familien, foreningslivet, skolen, SFO, leirskole?

De aktivitetene barn deltar minst i er *tur på skøyter på islagt vann/vassdrag* (1,3 ganger siste 12 måneder) og *klattet i fjell eller is* (0,9 ganger siste 12 måneder) (Vaage 2009). Disse aktivitetene synes å være noe barn prøver på, men som i liten grad inngår mer permanent i livsmønsteret.

Samme aktiviteter gjennom barne- og ungdomsårene? Det synes som at barn i ulike aldre deltar i de samme aktivitetene. Uavhengig av alder er oppslutningen stor om *fotturer* og *utendørs bading*. Ulikhetene er heller ikke så store hva angår *ski-* og *sykkelturer*. Vaage (2009) konkluderer med at hovedinntrykket av tallene er at barn i forskjellig aldersgrupper er nokså like i valg av friluftslivsaktiviteter og at aktiviteten er på et høyt nivå.

Her kan det imidlertid synes som at de voksnes kategorisering av utelivet i ulike atskilte friluftslivsaktiviteter former materialet. Hva ville bildet ha vært hvis en også hadde hatt med kategorier som «lekt utendørs», «klattet i tre», «bygget koi» og liknende?

Liten forskjell mellom gutter og jenter. Vaage (2009) finner at det er nokså stor likhet mellom gutter og jenter når det gjelder andelen som deltar i ulike friluftslivsaktiviteter. Gutter er i noe større grad enn jenter med på *fisketurer* og er mer aktive i *alpinanlegg*. Jentene er i noe større grad med på *rideturer i naturomgivelser*, på *skøyteturer* på islagte vann eller vassdrag og på *bær- og soppturer*.

Hva med fysisk «aktivhet» utenom «aktivitetene»?

Vi har sett at forskningen er fokusert på bestemte aktivitetskategorier. Det kan synes som at fysisk aktivitet i den allmenne debatten knytter seg til begrepet *trening*. Men et slikt fokus overser lett den generelle daglige «aktivheten» og den utfoldelse som er knyttet til det daglige livsmønsteret.

Gå, sykle eller bli kjørt til skole og fritidsaktiviteter? Sammenliknet med øvrige land i Europa og andre vestlige land går relativt mange barn i Norge fremdeles både til og fra skolen: henholdsvis 59 % (til skolen) og 66 % (fra skolen) (Fyhri & Elvebakk 2011).

Andelen som går, er høyest blant de yngste barna – men det er også disse som i størst grad blir skyttet. Mor og barn-undersøkelsen viser at blant 7-åringene går 35 % alltid til skolen, mens 16 % alltid blir kjørt (Folkehelseinstituttet 2011).

Det har skjedd en betydelig dreining fra gange til kjøring i privatbil de siste tiårene, og endringen er mest merkbar blant de minste barna. I 1979 ble 4 % av barna i 1.-3. klasse kjørt til skolen, mot 22 % i 2005. I 2010 kjøres 25 % av 2.- 4. klassingene, mens det blant 5.-7.-klassingene er 13 % som blir kjørt (Fyhri & Elvebakk 2011).

For eldre barn blir noe av denne dreiningen oppveid av en økt andel som sykler. Mange skoler har også 10-års grense for sykling til skolen, etter anbefaling fra Trygg Trafikk.

En stor majoritet av barna har sykkel (94 %), og av disse får 66 % lov til å sykle på store veier. Den gjennomsnittlige alderen hvor man får lov av foreldrene å sykle på store veier er 9 år. En enda større andel (86 %) har tillatelse til å sykle andre steder uten følge av voksne, som hjem til venner, til parken, til trening og liknende (ibid).

Flertallet av barna (59 %) sykler tre eller flere ganger i uka, mens bare 21 % sykler en gang i uka eller sjeldnere. Disse tallene skjeler imidlertid ikke mellom ferdsel på egen hånd, og sykling sammen med foreldre (ibid).

Helsedirektoratet (2012) peker på at det i flere andre studier er registrert at barn som går eller sykler til skolen (aktiv transport) har et høyere gjennomsnittlig aktivitetsnivå gjennom hele dagen enn barna som har passiv i transport til skolen. I Helsedirektoratets studie ble det imidlertid ikke funnet noen sammenheng mellom gjennomsnittlig aktivitetsnivå og transport til skolen blant 6- og 9-åringene. Derimot hadde 15 år gamle jenter som syklet eller gikk til skolen et 9,3 % høyere gjennomsnittlig aktivitetsnivå sammenlignet med de som hadde passiv transport. 15 år gamle gutter som hadde aktiv transport til skolen hadde et gjennomsnittlig aktivitetsnivå som var 7,5 % høyere enn guttene med passiv transport.

Hva gjør barn når de ikke er ute?

Latere barn? Ifølge NOVA (2011) er det to oppfatninger som har fått fotfeste når det gjelder barns og unges aktivitetsvaner de siste årene. Den ene er at tenåringer er «latere» enn før. Den andre er at det har dannet seg et a- og b-lag blant ungdom: enten er de svært aktive eller svært passive.

Konkurransen fra skjermaktiviteter og dataspill. Barnefamilier er den befolkningsgruppen som først kjøper nye medier. De eier mer av ny medieteknologi enn gjennomsnittet av befolkningen (Endestad et al. 2004). Skjermaktivitetene blir gjerne av barna forstått som den *egentlige fritiden*, fordi annen tid er ytrestyrt og organisert (Sandberg 2012).

Statistikk viser at vi bruker mye mer tid til «skjermaktiviteter» nå enn før, et forhold som drøftes av mange (Sandberg 2012, Vaage 2011, Krogh & Skår 2009, Taylor & Kuo 2006, Strife & Downey 2009, Endestad et al. 2004, Lidén 1999).

Andelen som bruker PC og internett blant barn og unge har økt fra 31 minutter per dag i 2000, til 1 time og 20 minutter i 2010 (Vaage 2011). Statistikk fra SSB (2012) avdekker at 80 % av barna bruker internett en gjennomsnittlig dag, og tidsbruken er i snitt 86 minutter.⁴

Små barn ser mest på TV. Den dominerende mediesyssetningen for aldersgruppen 7 til 12 år er TV-titting.⁵ De bruker liten tid på skjermaktiviteter ellers. Helsedirektoratet (2012) finner at om lag 80-90 % av 6-åringene tilbringer ingen tid, eller mindre en time, foran dataskjermen på hverdager. Også St.meld. nr. 14 (2007 – 2008) *Dataspill* viser at bruk av dataspill i aldersgruppen 3-7 år er lavere enn blant eldre barn. I 2007 har kun 3 av 10 i denne aldersgruppen brukt dataspill en tilfeldig dag. Blant 3-7 åringer er det heller ikke store forskjeller mellom kjønnene: jentene spiller like ofte som guttene. Utviklingen går imidlertid i retning av økt bruk blant jentene, fra 12 % i 1995 til 27 % i 2007.

Eldre barn driver mye med dataspill. Andelen som *spiller hver dag* stiger sterkt med økende alder: fra 25 % i aldersgruppen 3-5 år til hele 79 % i aldersgruppen 12-13 år (St.meld. nr. 14 (2007 – 2008) *Dataspill*). Den synes også å øke ytterligere frem til 14-15 års alder. Et forsiktig estimat viser at 15-årige gutter bruker 36 timer per uke på TV titting, internett og eller spill på data (Helsedirektoratet 2012). Gutter i alderen 9-15 år er de mest aktive brukerne av dataspill, med et snitt på 3 timer og 11 minutter en gjennomsnittsdag (Endestad et al. 2004, St.meld. nr. 14 2007 – 2008).

Dataspillingen har økt de siste årene. Ser man på den gruppen som brukte dataspill oftest, det vil si gutter i alderen 8-15 år, har tidsbruken økt med 34 minutter fra 2003 til 2007. De som spiller, spiller altså betydelig lenger enn i 2003 (St.meld. nr. 14 2007 – 2008).

⁴ http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2012/fritid

⁵ Ibid.

Gutter spiller altså mer enn jenter. Det er klare kjønnsmessige forskjeller i bruk av dataspill. I 2010 brukte 53 % av guttene tid på denne aktiviteten, mens andelen jenter var 18 % (Vaage 2011).

En slutter å spille seinere i livet. Tidligere antagelser om at gutter og jenter vil ta med seg spillevanene sine når de blir eldre har vist seg ikke å stemme. Fallet er markant for begge kjønn når ungdommene blir eldre.

Soveromskultur. 60 % av barn og unges databruk foregår alene på soverommet, og blir derfor omtalt som "soveromskultur" (Endestad et al. 2004). De fleste barn i dag har i dag eget rom med tilgang til attraktive leker. Et barn mellom 3 og 5 år har i snitt 536 leker på rommet sitt (Nelson & Nilsson 2002, referert av Änggård 2009). Hjemmets private sfære har gått fra å være voksendominert til nå å domineres av barna, hevder Karsten (2005), Endestad et al. (2004) og Van der Spek & Noyon (1997). Det samme synes å være tilfelle også i andre vestlige land. England Marketing (2009) konstaterer at de fleste barn i dag leker mest innendørs, men foreldrene deres lekte utendørs. Samtidig *ønsker* disse barn å få lov til å leke mer utendørs, men halvparten av dem erfarer at de ikke får lov til dette.

Har dataspillene erstattet den frie uteleken? Helsedirektoratet (2012) bemerker at forskjellene mellom aldersgruppene i tid brukt på TV og/eller internett er sammenfallende med observasjonene av forskjellen i aktivitetsnivå mellom de to aldersgruppene. Det understrekes at det er en spekulasjon, men den større andelen inaktiv tid blant 15-åringene kan være med å forklare forskjellen i aktivitetsnivået mellom 15-åringer, 9-åringer og 6-åringene.

Dette mønsteret synes å være enda mer tydelig i USA. Her er det en vanlig dag seks ganger mer sannsynlig at barnet vil spille videospill enn å sykle (Strife & Downey 2009). Et gjennomsnittlig amerikansk barn bruker mer tid på å se på fjernsyn (1023 timer per år) enn å være på skolen (900 timer per år) (Sharif & Sargent 2006).

Kan vi bruke disse tallene til å tegne et samlet bilde?

Ulike begreper, ulike målemetoder, ulike aldersinndelinger. I debatten om barn, unge og «aktivhet» blir ulike begrep brukt om hverandre: «aktiviteter», «trening», «mosjon», «turer», «idrett/friluftsliv», «timer utendørs» etc. Ulike undersøkelser kan dermed tilsynelatende gi grunnlag for vidt forskjellige konklusjoner når det gjelder hvor aktive barn og unge faktisk er. Undersøkelser som angivelig studerer samme fenomen kommer til svært ulike konklusjoner. Det er blant annet slående at to institusjoner med ansvar for helse konkluderer forholdsvis ulikt: Folkehelseinstituttet 2011 og Helsedirektoratet 2012.

Måler man samme fenomen? En slik situasjon kan i følge Ekornrud (2012) oppstå av at de ulike undersøkelsene i realiteten måler ulike fenomen. For eksempel har de ulike

levetårsundersøkelsene til SSB kartlagt *treningsvaner* hos barn og ungdom. De sier imidlertid ikke noe om det totale fysiske aktivitetsnivået blant denne gruppen i løpet av en dag.

Fanger avgrensede aktivitetskategorier barnas samlede «aktivhet»? Det synes å være en diskrepans mellom statistikken som presenteres eksempelvis av SSB og funn forskere gjør i forhold til barns bruk av nærmiljø og innholdet i deres naturmøter (eksempelvis Krogh & Skår 2009, Rasmussen 2004).

Barns naturmøter og deres bruk av nærmiljønaturen innbefatter *mer* enn det som blir dekket av de 12 aktivitetskategoriene SSB opererer med i sine statistikker. Kategoriene til SSB kan derfor kun sies å representere en begrenset del av barns naturerfaringer.

Det totale «aktivhetsnivået» inkluderer *all* fysisk aktivitet, og inkluderer mer enn det som vanligvis defineres som henholdsvis «trening», «mosjon», «friluftaktivitet» etc. Samtidig er skillelinjene mellom disse aktivitetene og totalt aktivitetsnivå gjerne uklare når det gjelder barn og unge.

Kan enkeltundersøkelser med ulik design ved ulike tidspunkt si noe om endring over tid?

Foruten at mye av den tilgjengelige informasjonen kan synes å måle ulike fenomener, er det i svært mange tilfeller snakk om enkeltundersøkelser med kun ett måletidspunkt. Dette gjør det vanskelig å fastslå noe håndfast om utviklingen over tid.

Har vi gode tall fra de siste årene? For å beskrive situasjonsbildet av barn og friluftaktiviteter har vi i denne litteraturstudien i hovedsak basert oss på Vaage 2009, og dels på et upublisert notat fra DN. Disse kildene bygger primært på det samme kildetilfanget: barneutvalget i SSBs Levekårsundersøkelser i 1997, 2004 og 2007. Det statistiske materialet for barns friluftaktiviteter går dermed tilbake til 1997, og de ferskeste og mest detaljerte dataene synes å være fra 2007. (Vi ser da bort fra SSBs tidsbruksundersøkelse som har tall fra 2010, men som opererer med den for våre hensikter altfor vide samlekategoriene "idrett/friluftsliv").

Dermed er det også tidsmessige begrensninger i materialet. Med en undersøkeshorisont på om lag 15 år, og med mangel på gode tall fra de seks siste, er det vanskelig å uttale seg med sikkerhet om utvikling og trender over tid.

Ut over dette er det kvalitetsforskjeller i SSBs levekårsundersøkelser fra de ulike årene, grunnet ulikt antall respondenter. Dermed er også tallene usikre i det upubliserte notatet fra DN, som bygger på SSBs levekårsundersøkelser.

Bedre tall fra idrett enn fra friluftsliv og utelek. Når det gjelder undersøkelser rundt barns fysiske aktivitet og deres tilknytning til idretten synes tilfanget av data likevel å være betydelig større enn studier av barns friluftaktiviteter. Kildene er nyere og det er gjennomført flere ulike undersøkelser (for eksempel NOVA 2011, Folkehelseinstituttet 2011, TØI 2006, 2011, Helsedirektoratet 2008, 2012).

Kort oppsummert viser undersøkelser at barn er aktive innen idrett, men at det skjer et markant frafall i perioden 10-15 år. Dette er den samme perioden når barneidrett går fra å være preget av lek og allsidig utfoldelse til å bli mer uttalt konkurransepreget. De som ikke presterer like godt som de gode, blir dermed selektert vekk fra idretten.

Hvorvidt et tilsvarende frafall også gjelder for ulike former for friluftsliv er et åpent spørsmål. En kan gjette at friluftslivet av de unge blir erfart som mer inkluderende og opplevelsesorientert, og mindre prestasjonsorientert, enn ulike former for idrett.

Samtidig viser undersøkelser at det synes å ha skjedd vesentlige endringer i barns *totale aktivitetsnivå* de siste årene (Helsedirektoratet 2012). Om disse endringene også favner friluftslivsaktivitetene har vi ikke belegg for å kunne si noe om. Gode tall mangler.

Overdriver mennesker sin deltakelse i friluftsliv? Ifølge Stokke et al. (2008) vil tall som viser omfang av friluftsliv alltid være befestet med usikkerhet. Dette dels fordi det generelt er et lavt presisjonsnivå i spørreundersøkelser, dels og fremfor alt fordi folk ikke rapporterer sannferdig.

Friluftsliv blir ofte knyttet til den norske væremåten, det er et begrep med klart positiv klang og knytter seg til den enkeltes personlig livsstil og identitet. Dette tilsier at undersøkelser som bygger på egenrapporterte tall kanskje sier mer om hvordan nordmenn ser på seg selv enn hvordan de egentlig bruker sin tid.

Også Jensen (2003) hevder i en dansk undersøkelse at friluftsliv er et normativt felt, det er noe "man burde ha gjort". I sin studie av omfang av skogsbesøk i den danske befolkningen estimerer han «overdrivelsesfaktoren» å være 3 – at en angir seg å være tre ganger mer aktiv enn tilfelle er!

Hva vet vi om det uformelle naturmøtet? Selv om tallene er gamle, vet vi at barn er blant de grupper i befolkningen som bruker utearealene mest, og da særlig nærområdene. Barnas aksjonsradius er svært begrenset og uteaktiviteten skjer nær boligen (St. meld. Nr 23 2001-2002: *Bedre miljø i byer og tettsteder*). De fleste 5-6-åringene oppholder seg mindre enn 100 meter fra egen inngangsdør. Helt opp til 8-årsalderen er barnas aksjonsradius for de fleste mindre enn 200 meter. Mer enn halvparten av 13-16-åringene oppholder seg under 300 meter fra boligen når de er ute i boligområdet.

Med andre ord: adgang til natur nær hjemmet synes å være en avgjørende faktor for hvor mye tid barna bruker i utendørs i naturen. Vi lar derfor spørsmålet foreløpig bli ubesvart om barns minskede naturmøte helt enkelt er et resultat av økt urbanisering i de seineste årene – og kommer tilbake til temaet i seinere drøftinger.

Gode tall mangler for de minste barna. I det statistiske materialet mangler vi kunnskap og tall vedrørende barn opp til 6 år.⁶ Det lille materialet vi har funnet må sies å være relativt gammelt.

Det ble på slutten av 1990-tallet gjennomført to norske studier, Midjo & Wigen (1997) og Sandseter (2000), begge som deler av informasjonsprosjektet "Barn i bevegelse" (1996-1998). Disse undersøkelser gir ved hånden at yngre barn (4-9 år) bruker mest tid på fri utelek, men at den tiden de driver med organisert virksomhet er økende.

I 1998 var 65 % av 3-7 åringene aktive i barneidrett/spesialidrett (Sandseter 2000). Midjo & Wigen (1997) fant at 35 % av 4-6-åringene driver med organiserte aktiviteter 1-3 dager i uken, og dette ser ut til å øke med barnets alder: 70 % av 7-9-åringene bedriver organisert aktivitet 1-3 ganger i uken.

Tegn kan tyde på at andelen organisert virksomhet har økt i de siste årene, og at dette nå har gått ut over tiden som blir brukt på den frie leken. Vi skal drøfte dette seinere.

Er barna aktive og opplever de naturmøte i skole og barnehage? Vi har ikke gode tall for i hvilken grad barn er aktive i den tid de bruker i skole og barnehage. Vi tror oss å vite at dette varierer mye. Noen barnehager og skoler er svært opptatt så vel av at barn skal være fysisk aktive ute som at de skal få anledning til meningsfullt naturmøte. I andre spiller dette en mindre rolle. Dette synes å variere med skolenes, barnehagenes og de enkelte pedagogenes personlige engasjement, og med praktiske forhold som nærhet til naturområder (Sandberg 2009, 2012).

Naturen rundt hytta. Forskning og politiske føringer er som vist opptatt av naturen nær boligområdene og i hverdagen. Med hva med naturen rundt hytta? Kan den kompensere for minsket naturkontakt i hverdagen nær boligområdene?

Ifølge Teigland (2000) har ikke mindre enn to tredjedeler av befolkningen adgang til en hytte, som en enten «eier» eller «disponerer». Økningen i de siste tre tiår har vært stor. Dette innebærer at den norske befolkningen har utviklet et mønster av dobbeltboende, som fremstår som oppsiktsvekkende i internasjonal sammenheng. En samlet norsk hyttepolitikk, som griper om fenomenets mange ulike aspekter, har neppe blitt utviklet.

Hyttefenomenets store utbredelse, og kravene om større hytter med moderne standard, får store konsekvenser for ressursforbruk, reisemønster, distriktpolitikk, arealbruk og naturvern (Vestlandsforskning: *Miljøbelastninger fra norsk fritidsbruk, VF-rapport nr 1 2007*, Riksrevisjonen 2007). Det faller utenfor rammene å drøfte dette nærmere – utenom å peke

⁶ Med unntak av studier tilknyttet dataspill referert i St.meld. nr. 14 (2007 – 2008) *Dataspill*. Her er barn fra 3 år med i utvalget.

på at dette får konsekvenser for oppfatningen at friluftsliv også leder til en miljøvennlig livsstil.

Studier om hva hyttenaturen betyr for barn og unges naturkontakt har vi ikke funnet – annet enn i den forskning som omhandler minnearbeid (Halldén i Halldén (red) 2009, Thomson et al. 2008, Chawla, 1991, 2006, Philo 2003, Sebba 1991, Yoesting & Burkhead 1973, Sofranko & Nolan 1972 etc.), hvor voksne ser tilbake på sin barndom. Hvordan barn i dag forholder seg til nærnaturen ved hytta er et opplagt tema for videre forskning. Derimot finnes en mengde «anekdotiske» fortellinger som antyder at hyttenaturen på ingen måte spiller mindre rolle for barn enn for voksne – likeens at det kan være vanskelig å få ungdommer med på hytta.

Det finnes neppe anledning til å tro at økt bruk av hytta virker sosialt utjevne når det gjelder naturmøte, kanskje snarere motsatt. En hytte er i dag en meget stor investering. Vi kan anta at de som makter en slik også har økonomi til i første rekke å skaffe seg en attraktiv bolig på normaladressen. Hva med den tredjedel som ikke har hytte – er det den som også bor i mindre attraktive boligområder? Sandberg (2009) finner i tråd med dette at barn i middelklassestrøk har større erfaring av å være i naturen så vel i boligens nærområde som ved familiens hytte.

Forsker vi på barn på premissene i de voksnes livsmønstre? Vi vet som nevnt lite om barns naturmøte og fysiske aktivitet utenom på forhånd definerte og svært avgrensede statistiske kategorier. Disse kategorier gir for øvrig et inntrykk av at barns friluftsliv i dag likner de voksnes, uten at vi vet at dette er tilfelle; ting kan tyde på at barn i mindre grad enn voksne skiller mellom ulike aktiviteter, og begrepene «trening» og «mosjon» synes å være barnas væremåte fremmed.

Dette har også sammenheng med at voksne er sentrale i sosialiseringen til friluftsliv, slik Sandberg (2009, 2012), Wold 1989 og Odden (2008) også påpeker: Barn synes å bli oppdratt til foreldrenes friluftsliv, men vi vet ikke hvordan barnas naturmøte ellers kommer til uttrykk. Disse kunnskapshullene er for øvrig en viktig årsak til at vi i andre deler av prosjektet skal gjennomføre en nasjonal survey.

En høgst tentativ foreløpig konklusjon

Hvis vi i dette sprikende materialet legger vekt ved Helsedirektoratet (2012), synes følgende å være situasjonsbildet for barns fysiske aktivitet:

Små barn er aktive, eldre mer passive. 6-åringene er jevnt over aktive i den forstand at majoriteten oppfyller helsemyndighetenes krav. Det kan synes som at den frie uteleken fortsatt står sterkt i denne alderskategorien.

Aktivitetsnivået avtar imidlertid med økende alder. Det har i lengre tid vært vist til nedgang i aktivitet blant ungdom ved rundt 15 års alder (Odden 2008, Helsedirektoratet 2008).

Barn blir passive tidligere. Nytt er at aktiviteten nå synes å avta allerede ved 9 års alder (Helsedirektoratet 2012). Dersom en sammenlikner de to studiene fra Helsedirektoratet (2008 og 2012) må denne endringen sies å ha inntruffet i løpet av noen ganske få år.

Den markante nedgangen i deltakelse fra de unge i friluftsliv har stoppet opp. Odden (2008) tegnet et bilde av at deltakelsen i friluftsliv blant eldre barn og ungdommer befant seg i fritt fall. De siste tallene synes å vise at denne nedgangen har stoppet opp og viser tendenser til en viss økning (Vaage 2007, DN upublisert notat). Denne gjelder særlig deltakelsen i såkalt tradisjonelle former for friluftsliv som *fottuter*, *skiturer* etc. Derimot synes økningen i såkalt moderne, «action»-pregede aktiviteter å ha stoppet opp. Situasjonen synes med andre ord å ha stabilisert seg, men på et lavere nivå enn for noen tiår tilbake.

Endring fra uformelle til formelle arenaer for naturmøte. Den spontane leken utendørs står svakere enn tidligere; organiserte aktiviteter er blitt mer omfattende og favner over en større del av de unges tid. Dermed har også rollene til de forskjellige aktørene som sosialiserer til naturmøte endret seg: kameratene, foreldrene, barnehagens, skolens, organisasjonslivets etc.

Kjønnsmessige, etniske og sosiokulturelle forskjeller

Flere av undersøkelsene vi refererer til har konkludert med høye tall for friluftslivsdeltakelse, og en har diskutert hva de egentlig sier. En ting er at begrepet «friluftsliv» i undersøkelsene også inkluderer slikt som kortere *spaserturer*, *soling* og *utendørsbading* – virksomheter som den enkelte kanskje snarere forstår som en del av den daglige tilværelsen enn som friluftsliv i mer bestemt mening. En annen ting er om de høye totalsifrene skjuler kjønnsmessige sosiale og etniske forskjeller i befolkningen.

Mannlig hegemoni, kjønnsstereotyper. Humberstone & Pedersen (2001) hevder at friluftslivet så vel i Storbritannia og i Norge er preget av mannlig hegemoni. Snakker en generelt om friluftsliv, blir det mannlige friluftslivet forstått som det normale; det kvinnelige som en variant, hvor en enten overser forskjeller eller tildeler det kvinnelige en underordnet rolle. Også Jones (1999) hevder at den kulturelle konstruksjonen av «det rurale», av naturen og av en barndom i nær kontakt med naturen, er utformet med mannen/gutten som modell. Den jente som tar del i disse aktiviteter blir gjerne karakterisert som en «tomboy», en guttejente. Se i sammenhengen også Stordal (i Halldén (red) 2009) og Kjørholt (2003).

Er det slik? Bjerke & Ødegårdstuen (1995) konstaterte i en kvantitativ tilnærming at det råder klare stereotyper blant barn om hvilke aktiviteter i naturen som «passer best» for henholdsvis gutter og jenter. «Guttete» er aktiviteter som å *jakte*, *fiske*, *klatre*, *ro* og *gå på ski*, mens det er «jentete» å *ri*, *sole seg*, *bade*, *plukke blomster* og *bær*. Stereotypene endrer seg imidlertid mellom aldrene. Barnehagebarn er minst stereotype, tredjeklassingene mest, og jenter er mindre stereotype enn gutter rett før puberteten.

Spørsmålet er om dette gjengir barnas forståelse av stereotypier som slike, eller om de gjenspeiler egne erfarte kjønnsmessige begrensninger. Mulighetene for å krysse barrierene mellom disse stereotypiene synes ikke å være uoverstigelige; mønsteret ser litt annerledes ut når barn blir spurt om hvilke former for friluftsliv som de selv har lyst til å delta i (ibid.).

Ulike krav til jenter og gutter. Allikevel synes det som at foreldre og andre legger ulik grad av restriksjoner på gutters og jenters frihet til å bevege seg ute. Brown et al. (2008) hevder, i likhet med Sandberg (2012) og Tranter & Pawson (2001), at gutter mer enn jenter tillates av foreldre å bevege seg fritt og langt vekk fra hjemmet, på egen hånd. Gutter har også større bevegelsesfrihet i å være alene ute etter mørkets frembrudd (Heurlin-Norinder 2005). Jenter, derimot, får lov til å ferdes sammen med andre jenter.

Dette får selvsagt konsekvenser for i hvilken grad jenter og gutter beveger seg utendørs (Sandberg 2012). Når det gjelder guttene er foreldre engstelige for trafikk, mens jentenes foreldre er særlig engstelige for overfall og overgrep. Denne kjønnsforskjellen er spesielt synlig fra 8-årsalderen (Tranter & Pawson 2001).

Cordell et al. (2009) hevder at gutter bruker mer tid utendørs enn jenter; aktiviteten er som størst i alderen 13-15 år. Mest tid innendørs, og strengest foreldrekontroll, mener Krange & Strandbu (2004) at jenter fra ikke-vestlige innvandrerfamilier erfarer.

Igjen møter vi problemer med å sammenlikne internasjonale og norske forhold. Vi lar spørsmålet stå åpent om jenter i Norge opplever samme grad av foreldrekontroll som i andre land. Lidén (1999) og Halldén (2011) mener at foreldre i Skandinavia generelt har et positivt syn på naturen som miljø for lek og utfoldelse.

Leker gutter og jenter forskjellig? Årleman-Hagsér (2008) drøfter en relativt omfattende forskning om forskjeller mellom jenters og gutters lek i naturen i førskolealderen. Gutter leker mer fysisk aktivt, utadrettet, utagerende og beveger seg lengre vekk; jenter mer stillferdig og blir værende mer på samme sted. Allikevel driver så vel gutter som jenter med samme form for lek: fysisk aktiv lek, bygge-og-lage-ting-virksomhet og fantasileker. Det varierte mellom grupper og ulike aldre hvorvidt barna lekte kjønnsintegret eller ikke.

Etniske forskjeller? Krange & Strandbu (2004), Krange & Bjerke (2011) og Sandberg (2012) konstaterer at ikke-vestlige immigranter (og unge fra arbeiderklassen) er mindre aktive enn etnisk norske middelklasseungdommer. De mener at det er kulturelle snarere enn økonomiske årsaker til denne forskjellen. Friluftsliv er en del av den sosiale kapitalen, som i betydelig grad er noe den enkelte *arver*. Til bildet hører også at innvandrerbefolkningen i høg grad tenderer å bosette seg i bykjernene og i områder hvor boligkostnadene er lavest – hvor det ofte er liten tilgang til natur.

Bjerke et al. (2006) viser at barn av norskfødte foreldre i sitt nærområde er mest opptatt av parker, grøntområder og muligheter for idrett. Barn med utenlandske foreldre er mest opptatt av bebyggelsen, av ryddighet og kultiverte områder.

Det synes også å være kulturelle forskjeller mellom nordmenns og innvandreres former for friluftsliv. Fiske synes å være en aktivitet som fenger innvandrere; likeens synes det sosiale motivet for utevistelse å spille en viktigere rolle for disse. Å dra ut i nærnaturen sammen med familien for å grille er et element i innvandrerulturen, hevder Emmelin et al. (2010).

Sosiokulturelle forskjeller. TØIs undersøkelse fra 2006 bekrefter at barnas grad av uteaktivitet varierer med foreldrenes utdanning.

Barn av foreldre med *lav utdanning* synes å oppholde seg utendørs *mer* i det daglige enn barn med foreldre med høy utdanning, henholdsvis 38 % mot 22 %. Hvorvidt dette «opphold utendørs» også innebærer mer av *naturmøte* og *fysisk aktivitet*, er imidlertid usikkert.

Barn av lavt utdannende foreldre er derimot mer aktive på egenhånd (Fyhri & Hjorthol 2006). Forfatterne konkluderer at barn av høyt utdannende foreldre er mer under større *formell kontroll* av fritiden enn andre barn.

Barns deltakelse i friluftsliv varierer med foreldrenes utdanning og inntekt. Foreldrenes utdanningsnivå og inntekt synes å være av stor betydning når det gjelder forskjeller i fysisk aktivitet og friluftaktivitet (Helsedirektoratet 2012, NOVA 2011, Vaage 2009, Fyhri & Hjorthol 2006).

Vaage (2009) finner at husholdningsinntekt og utdanningsnivå har betydning for hva slags friluftslivsaktiviteter barn deltar i. Tall for 2007 viser at andelen barn som er med på *skitur* i løpet av et år er høyere blant dem som bor i en husholdning med høy inntekt og utdanningsnivå enn blant dem med lav. Det samme gjelder for aktiviteter i *alpinbakkene* og i en viss grad for *sykling i naturomgivelser* og turer med *motor- eller seilbåt*.

Tendensen gjelder også i viss grad for *fotturer* og *fisketurer*. For de øvrige aktivitetene i undersøkelsen er det derimot ikke noen klar sammenheng mellom inntekt og aktivitetsgrad. Barn av foreldre med lavest utdanning og inntektsnivå skiller seg ut ved å være mindre aktive enn andre barn innenfor de fleste friluftslivsaktivitetene.

Barn av foreldre med høy utdanning «trener» mer. Ekornrud (2012) drøfter funn fra NOVA (2011) som synliggjør at andelen barn som «trener» i aldersgruppene 6-10 år og 11-15 år er høyest i husholdninger med høyere utdanning. Den er lavest blant husholdninger med grunnskole/videregående som høyeste utdanning.

Omvendt viser funnene at antall inaktive barn minker med høyere utdanningsnivå i husholdningen. Andelen som svarer at de *aldri trener*, er høyest blant barn og unge i husholdninger med grunnskole/videregående skole som høyeste utdanning, mens den er lavest blant barn og unge i husholdninger med høyere utdanning.

Barn av foreldre med høy utdanning er mer aktive i idrettslag. Helsedirektoratet (2012) viser tilsvarende funn. Med unntak av 15 år gamle gutter er det sammenheng mellom medlemskap i idrettslag og foreldrenes utdanning. Flere barn av foreldre med høyere

utdanning er medlemmer i idrettslag sammenlignet med barn av foreldre med grunnskole/videregående.

Barn av foreldre med høy utdanning går eller sykler oftere til skolen. Helsedirektoratet (2012) finner (med unntak for 6-årige gutter og 15-årige jenter) at det er sammenheng mellom foreldrenes utdanning og transport til skolen. I alle aldersgruppene var det signifikant flere barn som gikk og syklet til skolen hvis foreldrene hadde høy utdanning.

Barn av foreldre med høy utdanning har bedre helse. Ekornrud (2012) påpeker at studier i all hovedsak viser at barn av foreldre med høyere utdanning har bedre helse. Forfatteren antar at utdanningsnivået til foreldrene henger sammen med *livsstil*, og at familier med høyere utdanning også driver fysisk aktivitet i mer utstrakt grad.

Også Breivik & Rafoss (2012) finner denne tendensen i en studie basert på et voksent utvalg. De hevder at det er en betydelig ulikhet knyttet til klasse når det gjelder familienes tilknytning til idretten, bruk av kommersielle treningsfasiliteter og deltakelse i ressurskrevende livsstilsidretter.

Friluftsliv er mindre klassebundet enn idrett og «trening». Klassegradienten er imidlertid betydelig mindre hva gjelder det Breivik & Rafoss (2012) kategoriserer som «enklere friluftslivsaktiviteter» og «bruk av nærmiljøanlegg». Det kan altså synes som at det rent økonomiske spiller en stor rolle. Det som koster penger segregerer; det som er rimelig eller fritt tilgjengelig skiller ikke på samme måte mellom fattig og rik.

Økonomi hører også sammen med kultur og normer. Sandberg (2009, 2012) konkluderer at barn i middelklassen blir oppdratt i en «sysselsettingskultur», hvor de oppmuntres av foreldrene til å være ute og bruke nærmiljønaturen. I tillegg fungerer også andre voksne i middelklassenabolagene som positive rollemodeller. Segregeringen i boligmiljøer, i kombinasjon med denne naboeffekten, betyr at barn i rikere boligområder øker sin omgang med naturen, mens den får motsatt effekt i fattigere strøk (Sandberg 2009, 2012).

Hva kan forklare endringene i barns og unges naturmøte?

I det som følger vil vi drøfte noen mulige årsaker til og implikasjoner av barns og unges endrede fritidsmønster.

Urbanisering? Ifølge Rasmussen (2004) kan noen av de store forandringene som har skjedd i barns liv og barndom i det 19. og 20. århundre forklares som et rent fysisk resultat av urbanisering: Når folk flytter fra bygd til by, blir det vanskeligere å ha nær kontakt med natur i hverdagen. Det synes uomtvistelig at nærhet til naturen bidrar til å utjevne forskjellene i barns friluftslivsmuligheter. Sandberg (2009, 2012) og Heurlin-Norinder (2005) argumenterer for at lett tilgjengelig natur nær boligområdene er en avgjørende faktor for i hvilken grad barn og unge bruker tiden aktivt utendørs. Vi har lenge visst at adgang til lekeområder og

utearealer svært nær boligen, innen få hundretall meter, er avgjørende for at mennesker tar disse i bruk (Kolbenstvedt & Strand 1975, 1976, 1978).

Men dette er neppe hele forklaringen. Norske byer og tettsteder har mye skog og utmark i nære omgivelser (Gundersen et al. 2006). Vi har dessuten grunn til å tro at også barn og ungdom i bygdene har endret levemønster. Vi må se på barns mer mangfoldige og sammensatte tilværelse generelt (Lidén 1999) og søke etter mulige årsaker:

Farlig trafikk? Stor oppmerksomhet er blitt rettet mot å skape en trygg trafikksituasjon for barna. Det kan synes som at en har vært fremgangsrik i dette arbeidet: Til tross for at biltrafikken har økt kraftig, har heldigvis antallet ulykker hvor barn er innblandet gått markant ned (Heurlin-Norinder 2005). Som vi har sett, blir dette i internasjonal forskning forklart med at barnas mobilitet har minsket.

Flere nordiske studier (blant annet Heurlin-Norinder 1997 og 2005) hevder imidlertid at trafikksituasjonen ikke er avgjørende for hvorvidt barn oppholder seg ute eller ei.

Sosialt utrygge nærområder? Som vist drøfter internasjonal litteratur foreldrenes engstelse for at barn oppsøker natur utenom foreldrenes kontroll, hvor de kan møte «farlige mennesker». Sannsynligheten for å bli utsatt for overgrep, kriminalitet og gjengvold ved å ferdes utenom siviliserte strøk blir oppfattet som så stor at man velger å la være (England Marketing 2009, Platt 2008, Lopez & Hynes 2006).

Her synes Skandinavia å skille seg ut sammenliknet med andre vestlige land (Sandberg 2009, 2012, Fyhri & Elvebakk 2011, Kyttä 1997, 2006, Heurlin-Norinder 2005, Björklid 2002). Vi opplever stort sett naturen som noe trygt og barnevennlig (Sandberg 2012, Lidén 1999). Halldén (2011) konstaterer at voksne informanter fremstiller en barndom hvor en klatret i trærne, dro på fisketurer og bygget hytter, som fri, kreativ og lykkelig.

Barndommen som institusjonstilværelse? Skolereformer, utbygging av barnehager og offentlige fritidsordninger har i Skandinavia gjort barnas hverdag til et liv i institusjonaliserte rammer. Rasmussen (2004) skriver om et «institusjonalisert triangel», som består av hjemmet, skolen og rekreasjonsfasilitetene. Barns hverdagsliv utspiller seg i stor grad på nettopp disse tre arenaene, og de bruker mer tid i institusjoner nå en før. Det hevdes at voksenlivet koloniserer barndommen ved at dagens barn er underlagt de voksnes kontroll på de fleste områder (Gullestad 1997).

Tidsklemmen gjør seg gjeldende også for barn. Også skandinaviske forskere konstaterer dette (Sandberg 2012, Rasmussen 2004, Sandseter 2000, Lidén 1999, Midjo & Wigen 1997). Fritid er ikke det samme som fri tid. Barns tid er i økende grad preget av en rekke konkurrerende sysselsettinger. Tilbudene til barn har økt, parallelt med at barn og unge er blitt en viktig målgruppe også for kommersielle krefter av forskjellig slag.

Organiserte aktiviteter. Tiden når barn deltar i organiserte fritidsaktiviteter har økt dramatisk i seinere år (Sandberg 2012, Laureau & Weininger 2008, Rosenfield & Wise 2001, Sandseter 2000, Midjo & Wigen 1997, Bech 1990).

Å dra ut og leke i naturen er en virksomhet som ofte krever planlegging og ofte forflytting/transport, og som derfor av tidsmessige og logistiske grunner har vanskelige kår (Sandberg 2012). Som noen har formulert det: Den moderne småbarnsfamilien er en logistikkorganisasjon og hjemmet en transittshall for individuelle prosjekter og forpliktelser i sprikende retninger.

Barn blir transportert rundt på fritiden. Statistikkene viser at dagens barn, kanskje i større grad enn noen gang, er aktive *på mange ulike arenaer*. Barn transporteres til tilpassede lokaler hvor voksne organiserer dem og styrer aktiviteten deres (Sandseter 2000).

Organiserte aktiviteter er ofte alders- og kjønnssegregerte. Tendensen er at mor tar hånd om de yngre barna (skysser, henter, ordner), fedre de eldre (Laureau & Weininger 2008).

Når institusjonene setter nye rammer for barns hverdagsliv og aktiviteter mister barna den frie leken i nærmiljøet (Halldén 2011, Krogh og Skår 2009, Rasmussen 2004, Meirik 1997). Dermed mister også *nærmiljøet* noe, nemlig barns aktiviteter som grensesprengere og brobyggere (Karsten 2005, Gullestad 1997).

Nærmiljøet taper i betydning. Følelsen av tilhørighet i nærmiljøet, nærmiljøidentiteten, går tapt når samværet mellom «barna i gata» forsvinner og barn i stedet får sin identitet knyttet til større og fjernere arenaer, som skolen, idrettsanlegg, idrettslag eller liknende (Selmer-Olsen 1990). Her organiseres vennenettverk uavhengig av lokal tilknytning. Den *stedside* identitet, som ifølge forskere er selve foreningspunktet mellom individet og miljøet (se nedenfor), taper innhold. Den blir mer en omgivelse enn et sted til hvilket den enkelte har sin personlige forankring.

Barn er viktige for hverandre, og barna er mest ute i de nabolag hvor de har felles møtesteder. Små barn liker å være sammen med og lære av eldre barn (Bjørklid 1982). Uten kamerater er ingen aktivitet interessant; er det ikke noen kamerater ute, er det like greit å selv gå hjem til sitt (Krogh & Skår 2009, Heurlin-Norinder 2005, Lidén 1999).

Aktivitetstilbud som passiviseringsinstrument? Den organiserte idretten virker i stor grad passiviserende for barna sammenlignet med den frie fysiske aktiviteten, hevder Sandseter (2000). Dagens barn synes å ha timeplanen fylt opp med aktiviteter, men til tross for dette hevdes de å være mindre intenst aktive enn tidligere (Helsedirektoratet 2012, OECD 2009).

Denne situasjonen betegnes av Selmer-Olsen (1990) som de voksnes "aktiviseringsyndrom": I stedet for at barna lærer å finne på noe på egen hånd, aktiviseres de av voksne, og barna blir avhengige av at de voksne peker ut hva og hvordan de skal gjøre noe. De blir ytrestyrte, avhengige av stadig rettleiding og stimulans, og taper selvstendig initiativkraft, samt evne til å fylle egen tid med innhold. Derimot lærer de å lytte til beskjeder, vente på tur, utføre det som de blir bedt om å gjøre.

Konkurransen fra skjermaktiviteter. Vi har allerede drøftet at skjermaktiviteter synes å ha overtatt for den frie utevistelsen, særlig blant yngre barn. Vi minner også om Sandbergs

(2012) konklusjon at nettopp fordi barnas tid ellers brukes på organiserte voksenstyrte aktiviteter, opplever unge «skjermtiden» som den egentlige fritiden.

Hva med sosialisering til friluftsliv? Odden (2008) understreker at friluftsliv er *noe vi lærer*; at denne læringen er avhengig av «tung sosialisering», og da i første rekke via foreldrene. Den tidligere sterke nedgangen i ungdommens oppslutning om en del friluftaktiviteter, er blitt forsøkt forklart med sviktende opplæring og sosialisering av norske barn. Allikevel: Tallene fra barneundersøkelsene (Vaage 2009, upublisert notat DN) kan tyde på at en sosialisering av barna fra foreldrene finner sted, tilsynelatende også i stort omfang.

Norge har en rik turtradisjon: helgeturen eller søndagsturen, med varierende mål og aktiviteter i tråd med årstidene, sammen med familien eller i kameratgrupper. Men vi kjenner neppe godt nok status i dag til den enkle turen i naturen; trender går i retning av at turene blir kortere og i økende grad i tilrettelagte områder (Vistad & Vorkin 2012, Gundersen et al. 2013). Mye tyder på at lørdagsturen ofte er blitt erstattet av handleturer og helgen ellers av generasjonssegregerte organiserte aktiviteter, i tillegg til innendørs fritidssysler. Vi har sett at ungdom ofte er mindre fysisk aktive i helgene enn i hverdagene.

En radikalt stigende kjøpekraft de siste tiårene har resultert i en kraftig økt økonomisk *investering* i fritiden – reiser, avansert utstyr, hytter og båter (Vestlandsforskning 2007). Friluftsliv er i stigende grad blitt et produkt i et nisjedelt marked, hvor en særlig henvender seg til de mest kjøpesterke målgruppene (Odden 2006, Tordsson 2003). Dette synes å representere en bevegelse bort fra det enkle, inkluderende og fellesskapsorienterte friluftslivet. *Er de områder i livet, hvor barn og foreldre samhandler på noenlunde like fot, raskt blitt færre?*

Naturmøtet som noe sosialt distingverende. Skandinaviske studier viser at det primært er barn med middelklassebakgrunn som er ute i nærnaturen i fritiden, med sine foreldre og venner (Sandberg 2009, 2012, Breivik et al. 2006, Lidén 1999, Strandbu 1996).

Retorikken om norsk væremåte fremhever ofte friluftsliv og naturmøte som noe betegnende for den norske livsstilen og som noe integrerende og utjevnerende i det norske samfunnet. Vi bør imidlertid spørre oss om friluftsliv ikke snarere kan forstås som noe særskillede for middelklassens habitus. I tilfelle må inaktiviteten blant grupper med lavere inntekt og utdanning forstås ikke kun som mangel på muligheter til friluftsliv, men også som kulturelt forankret.

Forutsetter deltakelse i friluftsliv også kjennskap til koder, regler for oppførsel, smakspreferanser og måter å kategorisere enkeltheter på, som er nært relatert til dannelsesidealer knyttet til såkalt høgere samfunnslag? Kanskje øker også forskjellene når fritid og friluftsliv er blitt et svært lønnsomt marked – hvis valg av spesialiserte aktiviteter og bruk av klær og eksklusivt utstyr blir sosiale identitetsmarkører?

Marginaliserte grupper. Sandberg (2009, 2012) fremhever en viktig forskjell mellom naturmøtet for svenske middelklassebarn og minoritetsbarn: Naturmøtet hører for middelklassebarna *fritiden* til, mens for barn med innvandrerbakgrunn er dette en del av *skoletiden*.

Det alvorlige spørsmålet er da hvorvidt barnehage, skole og frivillighet klarer å sosialisere til naturmøte. Sandberg (2012) synes å ha tro på at dette er mulig, ut fra studier av et innvandrerrettet boligområde nær Stockholm. Se i sammenhengen også Odden (2008), Sandberg (2009) og Halldén (2011).

Men spørsmålet om hvorvidt organisert virksomhet fra det offentlige eller frivilligheten kan kompensere for manglende sosialisering til naturmøte, gjelder på ingen måte kun innvandrerfamilier! Hvis vi anser det godt gjort at foreldrene nå i mindre grad enn tidligere tar barn med ut i naturen, må andre av samfunnets institusjoner påta seg ansvaret. Erfaringene av tiltak for å stimulere innvandreres barn og ungdommer til naturmøte, kan derfor bli generelt verdifulle for å lære muligheter og begrensinger å kjenne hvordan å arbeide med natur og unge i fremtiden.

Vi prøver oss på å summere bildet

Et nytt livsmønster synes å ha etablert seg. De siste tiårenes forandringer, mer gjennomorganisert fritid, økt tilbud av aktiviteter, generasjonsmessig segregering, velferdsøkning etc. synes å ha avstedkommet en ny hverdag for barn og unge. I denne synes friluftsliv og naturmøte fortsatt å ha en tydelig rolle. Det er lite som tyder på at naturmøtet er akutt truet, men det har skiftet uttrykk.

Økonomiske liksom kulturelle og etniske forskjeller gjør seg gjeldende, ikke minst fordi disse blant annet er knyttet til boligmiljø og dermed til adgang til nærnatur. I innvandrergrupper, og i sosialt og økonomisk svakere grupper i norsk-etnisk befolkning, er mulighetene til naturmøte avhengig av barnehagens og skolens innsatser.

Det synes som at de ressurssterke familiene har klart overgangen til nye livsmønstre best når det gjelder å by barn og unge naturmøte. Friluftsliv og fysisk aktivitet er blitt knyttet særlig til middelklassens livsmønstre, og synes å være godt forankret i foreldrenes personlige levemåte og verdsett. Her står friluftslivstradisjonen fortsatt sterkt, og foreldrene er opptatt av å sosialisere sine barn til naturmøte. Men også her finner vi at den egen-initierte utevistelsen har fått en minsket rolle i tidsbruken.

Da er spørsmålet om hvilket naturmøte som bys innen den organiserte, voksenstyrte virksomheten: i barnehage, skole og frivillighet. Barnehagens og skolens rolle har vi ikke hatt mulighet til å undersøke nærmere – hvilket er en stor mangel – selv om noe skal drøftes seinere. Derimot har vi prøvd å undersøke hvordan de frivillige, naturrettede organisasjonene ser på sin mulighet til å kompensere for manglende naturmøte i hverdagen.

Naturrettede barne- og ungdomsorganisasjoner

Vi vil i det følgende presentere tall og informasjon innhentet fra Den Norske Turistforening ved DNT Barn og Barnas Turlag, 4H og speideren ved Norges KFUK/KFUM og Norges Speider Forbund (NSF). Organisasjonene er valgt på bakgrunn av at aktivitetstilbudet er tilrettelagt for barn og foregår primært utendørs og i nær tilknytning til naturområder.

DNT Barn og Barnas Turlag. DNT er Norges største friluftslivsorganisasjon med over 240 000 medlemmer. Den består av 57 medlemsforeninger med tilknyttede lokallag. På landsbasis har DNT mer enn 130 lokale Barnas Turlag, hvor barn fra 0 til 12 år kan være med på ulike arrangementer. DNT Barn (0-12 år) har i dag 22 979 medlemmer.⁷

Barnas Turlag motiverer sin virksomhet med at «et aktivt uteliv er viktig for å gi barna god oppvekst». Barnas Turlag arrangerer turer både i nærområdet og på fjellet: lavvo- og hytteturer, fisketurer, klatrekvelder, fjell-leirer og helgeturer, hvor barna reiser med eller uten foresatte.⁸

Statistikker viser at det i 2011 på landsbasis ble holdt 1527 arrangement i regi av Barnas Turlag. Arrangementene fordeler seg på 1495 dags- og flerdagsturer, og 32 kurs. Antallet barn som deltok på disse arrangementene var 47 779. I tillegg arrangeres *Kom deg ut-dagen* to ganger i året. Her deltar ca. 25 000 barn hvert år. Det vil si at det totale antallet barn som deltok i ulike Barnas Turlag-arrangement 2011 var ca. 75 000.⁹

4H Norge er en landsomfattende, ideell barne- og ungdomsorganisasjon som er livssynsnytral og partipolitisk uavhengig. Organisasjonen har i dag 17 000 medlemmer og 700 klubber over hele landet. Aldersgruppen er 10-18 år, men barn fra og med 4 år kan være assosiert medlem gjennom såkalt «Kløvermedlemskap». Tradisjonelt har 4H hatt en sterk stilling i distrikts-Norge og vært knyttet til bygdens forhold til naturen.¹⁰

Organisasjonens formål er å «utvikle en aktiv og samfunnsengasjert ungdom med ansvarsfølelse og respekt for natur og mennesker». Aktivitetene i 4H varierer mellom fylkene. Det er det enkelte fylkeskontor som har oversikt over aktiviteter i de lokale klubbene.¹¹

For å få litt mer informasjon om aktivitetene i 4H, ble en tilfeldig utvalgt fylkeskonsulent kontaktet per telefon. Denne fylkeskonsulenten var også leder for et lokallag. Ifølge

⁷ <http://www.turistforeningen.no>

⁸ <http://www.turistforeningen.no/barn>

⁹ Statistikk ble gjort tilgjengelig for oss av fagsjef for Barnas Turlag sentralt i DNT, Kristin Oftedal Vinje.

¹⁰ <http://www.4h.no>

¹¹ Ibid.

fylkeskonsulenten i Finnmark varierer aktivitetene med årstidene og med naturen.¹² I det aktuelle fylket er det eksempelvis tradisjon for uteaktiviteter uavhengig av sesong. Eksempler på aktiviteter er ridning og stell av hest, fiske, skiskyting, skøyter, toving og ulike typer friluftsliv. Aktivitetstilbudet avhenger imidlertid av den enkelte klubbs kompetanse, ressurser og interessefelt.

Overordnet er 4H nært knyttet opp til folkehelsearbeid, og organisasjonen driver primært forebyggende sosialt arbeid. Fylkeskonsulenten vektlegger foreldrenes engasjement i aktivitetene:

4H er en aktivitetsklubb, eller en kontraktsklubb mellom foreldre og barn. Foreldre må være med på aktivitetene med barna sine. Dette er ikke et sted en kan levere barna og dra igjen.¹³

Norges KFUK-KFUM er en av Norges største kristne barne- og ungdomsorganisasjoner. Organisasjonen har 12 000 medlemmer. Disse fordeler seg på 300 grupper, igjen fordelt på 20 kretser som dekker hele landet. Medlemmene er hovedsakelig fra 6 år og oppover, med mulighet for å delta i såkalt «familiespeiding» for barn opptil 6 år.¹⁴

Naturen fungerer som arena for lek, læring og samarbeid i speiderbevegelsen, og organisasjonens mål er å «fremme og drive et speiderarbeid for å hjelpe barn og unge til å utvikle en kristen tro og oppdra dem til ansvarsbevissthet, selvstendighet, samfunnsmessig engasjement, mellomfolkelig forståelse og respekt for naturens verdi».¹⁵

Norges Speider Forbund (NSF) er en barne- og ungdomsorganisasjon som består av om lag 20 000 medlemmer. Medlemmene er organisert i rundt 500 lokale speidergrupper fordelt på kretser og korps. Felles for alle gruppene er at de er mye ute i naturen. Friluftsliv er sentralt for speiderne, men speiding defineres ikke som en friluftaktivitet. I NSF benytter speiderne friluftsliv som en metode og naturen som en arena for læring og opplevelser. Kjerneverdiene i Norges speiderforbund er: friluftsliv, vennskap, opplevelser og samarbeid.¹⁶

Dersom en sammenstiller tall fra disse organisasjonene synes bildet å være som følger:

Tabell 3: Antall medlemmer i 4H, KFUK/KFUM, NSF og DNT Barn.

Organisasjon	DNT Barn (0-12 år)	4H	Norges	NSF	Totalt

¹² pers.medd. 10.10.2012

¹³ pers.medd. 10.10.2012

¹⁴ <http://www.kmspeider.no>

¹⁵ Ibid.

¹⁶ <http://www.speiding.no>

			KFUK-KFUM		
Ant. Medlemmer	22 979	17 000	12 000	20 000	71 979

Statistikker for deltakelse på ett eller flere arrangementer gjennom Barnas Turlag viser som tidligere nevnt at 75 000 barn deltok i 2011.

Medlemmene er ganske få. DNTs barne- og ungdomsvirksomhet er relativt ny og viser en stadig økning.¹⁷ Statistikkene viser en jevn oppgang i medlemsantallet for barn (0-12 år) fra 2000 (10 741) til i dag (22 979).¹⁸

De andre organisasjonene viser imidlertid en jevn nedgang i medlemstall. Denne synker også med stigende alder. SSBs tidsbruksundersøkelse fra 2010 viser at andel som driver med speiding eller 4H i aldersgruppen 9-12 år er 11 % (14 % gutter og 8 % jenter), mens det i aldersgruppen 13-15 år er 7 % (7% gutter og 7 % jenter).¹⁹

Felles for de naturrettede organisasjonene vi har henvendt oss til er at de har fokus på friluftsliv og tilbyr sine medlemmer å delta på ulike i større eller mindre grad naturbaserte aktiviteter. Samtlige av organisasjonene er avhengige av et lokalt engasjement. De nokså varierte aktivitetene utspiller seg primært på lokallagsnivå, og er avhengige av både det enkelte områdets beskaffenhet, lokale ressurser og ressurspersoner. Det er også primært voksen ledelse og organisering av de ulike aktivitetene, hvilke preges av den enkelte leders kompetanse og interessefelt.

Det kan synes som at friluftslivsrettet virksomhet, hvor barn og unge forplikter seg til jevnlig å delta i et voksenstyrt program, ikke passer godt inn i vår tid. Organisasjonene innser dette:

NSFs [Norges Speider Forbund] medlemstall har siden starten av 1990-tallet gått sakte, men sikkert nedover. Vi er nå 20 000 medlemmer. Andre sammenlignbare organisasjoner har hatt liknende nedgang i sine medlemstall. Trendforskere mener både barn som speidere, og voksne som ledere vegrer seg for å bli medlem i en organisasjon og å binde seg på bestemt eller ubestemt tid. Det finnes et utall forskjellige fritidsinteresser for barn og unge i de fleste samfunn, og speidingen er i hard konkurranse med andre tilbud.²⁰

¹⁷ pers.medd. 24.08.2012

¹⁸ DNT Foreningsnett:

http://foreningsnett.turistforeningen.no/file.php?dir=/Medlemsservice/Medlemsstatistikk/Historikk&fo_id=6694&root=/Medlemsservicestatistikknett

¹⁹ <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201204/03/tab-2012-10-09-07.html>

²⁰ <http://www.speiding.no/nyttig/?side=program.strategi>

Gamle former i en ny tid? Barn og unge ser ut til å like og utfolde seg i naturen, å gjøre noe sammen med kamerater, å dele felles interesser og å oppleve nært sosialt samvær (Krogh & Skår 2009, Heurlin-Norinder 2005, Lidén 1999). Kanskje å være sammen også med eldre, som ikke er foreldre, men som kan dele med seg av erfaringer og utgjøre forbilder.

Men det kan synes som at dette må skje i nye, åpnere former og med et mer variert innhold enn det som ble utviklet under den mellom- og tidlige etterkrigstid, når ungdomsorganisasjonene utviklet sine arbeidsmåter.

Offer for tidsklemma? Speideren og 4H knytter sin identitet til natur og friluftsliv. En driver riktignok også med leirer, ferder og uteaktiviteter. Men i følge våre informanter i organisasjonene synes den jevne pulsen i virksomheten allikevel å være knyttet til møter et par timer kveldstid i et lokale. En havner da rett inn i den såkalte tidsklemmen.

Det kortsiktig morsomme har en tendens til å vinne over det langsiktig meningsfulle. Kanskje er det ikke speideren som helhet, men *akkurat de to hverdagskveldstimene*, som må konkurrere med et mangfold alternative sysselsetninger. Kanskje ville en ha større fremgang hvis en, som i Barnas Turlag og DNT-ung, heller la virksomheten til helgene og ferietiden?

Samarbeid med det offentlige samfunnet? Hvis nå virksomhet organisert av det offentlige (barnehage, skole, SFO etc.) vinner terreng på bekostning av frivillig virksomhet – hvordan kan da frivilligheten samarbeide med det offentlige, til gjensidig berikelse? Kan en finne måter å være i naturen som også styrker foreldrenes deltakelse? Her har trolig idrettens organisasjoner vært betraktelig mer fremgangsrik enn friluftslivets. Vi drøfter temaet noe senere.

Idretten dominerer. Sammenliknet med andre statistikker, ser vi helt tydelig at majoriteten av barna deltar i organiserte idrettsaktiviteter. I SSBs tidsbruksundersøkelse (2010) kan man lese overskriften "Barn flest driver med idrett".

Tallene viser at 77 % av barn i alderen 7-15 år driver med idrett. Tilsvarende tall for samme aldersgruppe som deltar i speideren og 4H er 11 % (Vaage 2011). Helsedirektoratet (2012) finner også at de dominerende aktivitetene for både gutter og jenter hører idretten til: løping, sykling, langrenn og svømming. Tall fra SSB viser også at blant barn og unge mellom 0 og 19 år er 842 300 medlemmer av forskjellige idrettsklubber.²¹ Sammenlagte medlemstall fra de fire organisasjonene vi har kartlagt er 71 979. Det synes derfor at de naturrettede organisasjonene opplever sterk konkurranse fra idretten.

Hvem er med i friluftslivets barne og ungdomsorganisasjoner? Vi vet lite om hvem som faktisk skjuler seg bak medlemstallene i speideren og 4H. Vi vet heller ikke noe sikkert om det er sosiale forskjeller, slik det er dokumentert i idretten (Helsedirektoratet 2012, TØI 2006) og når det gjelder friluftslivsaktiviteter generelt (Vaage 2009). Vi har sett at barn av

²¹ http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2012/tabeller/fritid/fritid3600.html

høyt utdannede foreldre i større grad deltar på organiserte fritidsaktiviteter enn barn med foreldre med utdanning fra grunnskole/videregående (TØI 2006 med referanser). Det er rimelig å anta at dette også gjelder medlemmene i de naturrettede organisasjonene.

Tre raske konklusjoner

- Friluftsliv og naturmøte synes fortsatt å ha en relativt sterk stilling blant barn og unge i Norge, selv om klare forskjeller finnes mellom ulike sosiale grupper.
- Det synes som at barn og unge i Norge opplever mer av naturmøte enn hva som er tilfelle ellers, hvis vi skal tro det bilde den generelle internasjonale forskningslitteraturen tegner. Det kreves imidlertid fordypede studier for nærmere å avdekke likheter og forskjeller. Det forhold at forskningen er internasjonal, og i høy grad streber etter generelle konklusjoner, innebærer en risiko for at en som grunnlag for politikk og forvaltning bygger på forståelser og handlingsmodeller som ikke er tilpasset forholdene i Norge – og disse er jo heller ikke enhetlige.
- Selv om den uformelle friluftslivstradisjonen neppe ligger på sotteseng, ser vi en forskyvning *fra* den spontane leken i naturen, familieturen i nærnaturen, det uformelle friluftslivet i kameratgrupper og frivillige lag og *til* mer organisert, vokseninitiert virksomhet i barnehage, skole, og i regi og/eller med støtte av det offentlige. Dette stiller krav til at denne virksomheten blir gjennomført på en pedagogisk bevisst måte hvis den skal gi de kvaliteter som det spontane naturmøtet har vist seg å eie. Temaet vil bli drøftet nedenfor.

Den kulturelle kontekstens og sosialiseringens betydning

I det som følger skal vi fortsette teoridrøftingen fra del 1. Hvilke perspektiver bør vi legge til grunn for arbeidet med barn og unge i Norge?

De to drøftede teoritradisjonene, de som dominerer i internasjonal forskning, søker begge etter hvordan barnet utvikler relasjoner i tråd med naturgitte prosesser, som en antar oppstår spontant i møtet mellom barnet og naturen. Særlig innen skandinavisk forskning har en derimot forstått friluftsliv og holdninger til natur som en i hovedsak sosiokulturell materie (Langseth 2012, Skår 2010, Tordsson 2003, 2010, Odden 2008, Pedersen 1999, Witoszecz 1998, Nedreliid 1991, 1992 etc.). Relasjonen til natur er noe som den enkelte utvikler i samspill ikke kun med naturen, men også med den kultur som vi sosialiseres til deltakere i.

Nettopp oppfatningen om hva «natur» er, utgjør en grunnstein i kulturelle konstruksjoner av virkeligheten. Den spiller en stor rolle også for konstruksjonen av «nasjonal kulturell

egenart» og dermed for de idealer, holdninger og grunnforestillinger som preger ulike kulturer. Disse grunnforestillinger spiller etter vår mening også en rolle i forskningen i de forskjellige land.

Den amerikanske naturmytologien bygger i høg grad på forestillingen at «the American Mind» er dannet av at mennesker erobret og siviliserte et helt kontinent i løpet av kort tid (Nash 2001). Hver del var en gang et stykke av «the Frontier». Immigranten utviklet offensive karaktertrekk og lærte å sprengne egne grenser. Pedagogiske tiltak for barn og unge tar det for gitt at de unge må få erfaring av «challenge» og «adventure» for å holde denne amerikanske mentaliteten vedlike. Naturen blir i utgangspunktet forstått som noe fremmed og utfordrende, noe som byr en nødvendig motstand for at den enkelte skal ta sine evner i fullt bruk. Men samtidig: i møtet med naturen kommer den egentlige *menneskelige naturen* til uttrykk, slik den er under sivilisasjonens ferniss.

Denne forståelsen kommer blant annet til uttrykk i de mange programmene for personlig utvikling innen «summer camps», «Outward Bound» og liknende. En mener at de unge gjennom møtet med utfordringer i naturen i løpet av forholdsvis kort tid i vesentlig grad kan endre sin personlighet: styrke selverkjennelse, handlekraft, optimisme etc. (Sjong 1992).

Den norske naturmytologien hevder derimot at alle nordmenn *egentlig* hører hjemme i naturen (Tordsson 2010). Fortrolighet med årstidenes krav og elementenes belastninger hører med til dannelsesidealet. Selv den som er født i storbyen bør søke sin personlige og kulturelle identitet i naturens fred og ro, gjerne ved *hytta* i fjellet, skogen eller ved kysten. Der bør vi snarere erfare avlastning enn utfordring.

Oppfatningen at norsk kulturell identitet og væremåte er knyttet til naturen, kan også belyse hvorfor norsk (og skandinavisk) forskning er mer rettet mot sosiokulturelle perspektiver enn mot biologiske. Det naturgitte er jo allmenngyldig, det kulturelle er særskillende. Forklaringene om *norsk* kulturell egenart må derfor forklare hva som skiller denne fra annen.

Noen forskere har hevdet at nordmenns naturrelasjon er noe essensielt, sammenholdende og kontinuerlig i den norske kulturen (Witoszecz 1998, Nedrelid 1991, 1992). Andre har vektlagt variasjon, mangfold og endring (Langseth 2012, Tordsson 2003, 2010, Odden 2008, Skogen 1999, Pedersen 1999 etc.). En vil vise hvordan naturmøte er blitt knyttet til forskjellige meningsmønstre og fått ulike ideologiske uttrykk.

Er det direkte forbindelser mellom naturmøte og gitte kvaliteter? Forestillingen at naturmøte rommer helt gitte kvaliteter, og utvikler mennesket i bestemte retninger, bør nemlig utfordres. Selv et overfladisk blikk på friluftslivets historie viser at naturmøte er blitt knyttet til de mest skiftende idealer og legitimeringer (Tordsson 2003). Likeens rommer friluftsliv svært ulike stiler og *habitus* (Langseth 2012, Odden 2008, Pedersen 1999). Disse variasjoner må forstås ut fra den sosiokulturelle konteksten, men neppe ut fra hypotesen at mennesket har ett *naturlig* forhold til naturen, og at naturmøte uansett kontekst fremelsker bestemte kvaliteter hos den enkelte.

Er spørsmålsteget rett plassert? Etter vår mening er spørsmålet om naturmøte *leder* til ditt og datt av verdier og kvaliteter urimelig forenklet og usofistikert. En pedagog – liksom politikere og forvaltere, og foreldre! – bør etter vår mening plassere spørsmålsteget annerledes: *Hvordan bør vi handle* for å ta vare på og realisere *hvilke* av de ulike pedagogiske potensialer som naturmøte kan romme? (Tordsson in prep.). Dette spørsmålet er etter vår mening klart underbelyst i forskningen. Vi kommer tilbake nedenfor om naturmøte og pedagogikk.

Spontant contra organisert naturmøte

Forskningsspørsmål 2 og 3 gjelder likheter og forskjeller mellom spontan egenorganisert lek og organisert, voksenstyrt virksomhet i naturen. Som nevnt synes litteraturen å vektlegge verdien av det førstnevnte. Hvorvidt dette gjenspeiler at *forskningsfokus* har vært på spontan lek, eller om forskningen entydig viser at denne leken generelt er mer verdifull enn organiserte voksenstyrte naturmøter, er imidlertid noe uklart.

Spørsmålet spontant contra organisert må imidlertid ikke oppfattes som en dikotomi. I skolen og barnehagen, liksom i frivillig virksomhet, finnes sterke innslag av egenorganisert lek i natur. Selve basisen for barnehagepedagogikken er som kjent å understøtte og bygge videre på barnets spontane lek, og her spiller utendørsleken en svært viktig rolle. For øvrig: Hva er lek i denne sammenhengen? Kan ikke dette å dra på vandretur, fisketur, kanotur, skitur – organisert eller ikke – forstås som lek?

Hvilke verdier rommer den voksenstyrte organiserte virksomheten? En ambisjon og utfordring kan være at også den organiserte, voksen-initierte utevirksomheten med pedagogiske ambisjoner, bør sørge for at de kvaliteter som kjennetegner den spontane leken har en stor plass: appellere til barn og unge helhetlig og allsidig, gi rom for fantasi og kreativitet etc.

Det finnes, særlig i amerikansk litteratur, en bekymring for at dette altfor sjelden er tilfelle; at den naturkontakt som skolen tilbyr er ensidig fakta- og kunnskapsrettet (Pyle i Kahn & Kellert 2002), eller (i kroppsøvningsfaget) ensidig ferdighets- og prestasjonsrettet (Backman 2010). En mener at slik virksomhet kan skape fremmedskap for naturen, at den ikke er meningsgivende og heller ikke sosialiserer til fortsatt naturmøte.

Kellert (i Kahn & Kellert 2002) drøfter de former gjennom hvilke barn møter natur i dag: gjennom et *direkte* møte i spontane aktiviteter, *indirekte* i form av organisert, voksenstyrt virksomhet i naturen, og «*stedfortredende*» gjennom TV, naturfagsundervisning etc. (se her også Zaradic & Pergrams 2007). Det blir hevdet at en forutsetning for at de sistnevnte formene for naturmøte skal bidra til en meningsfull personlig relasjon til naturen, er at den kan bygge på at den førstnevnte allerede har lagt grunnlaget for en slik. Med andre ord: vi

kan vanskelig substituere manglende naturkontakt i barndommen med den naturformidling som blir gitt i skolen og ellers gjennom voksenorganisert virksomhet.

Det er ikke vanskelig å ha sympati med en slik konklusjon – men den synes å forutsette at det organiserte voksenstyrte naturmøtet *må* være orientert mot teori, kunnskap, ferdighet og prestasjon. Her er vi igjen tilbake til den kulturelle kontekstens og pedagogiske prosessens betydning.

Barn lærer gjennom samhandling. Det finnes ett viktig perspektiv som tilsier at de voksne, og eldre barn, har helt avgjørende betydning i barnets utvikling av en meningsfull naturkontakt. I den pedagogiske tradisjon som bygger på Vygotsky blir det hevdet at vi lærer oss å samhandle med andre *før* vi utvikler evne til abstrakt tenking på egen hånd. Kunnskap, læring, modning og utvikling er dermed i meget høg grad sosiale fenomener.

I tråd med dette hevder Hansen (i Christiansen et al. (red.) 2003) at også *sansenes rettethet* er noe vi lærer av andre, og at dette er et kjernepunkt så vel når det gjelder opplevelse av natur som mer kunnskapsrelatert forståelse, herunder miljøvernholdninger. Dette forutsetter at barn og unge lærer av noen som allerede har utviklet (eller bevart fra egen barndom) en sanselig åpenhet – og som kan bringe gode *sva*r på *de spørsmål* som sanselige opplevelser vekker. Han argumenterer sterkt for at den aktive, kyndige lærer har en nøkkelrolle i utviklingen av en meningsfull naturrelasjon. Se her også Chawla 2009, 2006 og Broch 2004.

Å overta andres erfaring. Dette perspektivet kan også understøttes av de pedagogiske retninger som går under benevnelse «mesterlære» og liknende (Nielsen & Kvale (red.) 1999, Dreyfus & Dreyfus 2000). Særlig de former for kunnskap som nedfeller seg i handling, og som er knyttet til varierende situasjoners krav og muligheter, krever omdømme, skjønn og erfaring, og kan neppe sammenfattes i allmenngyldige regler (disse kjennetegn kan sies å karakterisere friluftsliv). Gjennom å være sammen med en «mester» kan den enkelte lære seg å se situasjonene med den erfarnes blikk, og overta et repertoar av handlingsmåter og forståelsesformer. Den egne kompetansen må vinnes på ny av den enkelte, men på basis av et erfaringsgrunnlag som er større enn læresvennens personlige.

Veiledning i friluftsliv. Det sosiale momentet står sentralt i pedagogikken knyttet til «veiledning i friluftsliv» (Berntsen et al. 2009, Tordsson 2006, 2007, Sookermany & Eriksen (red.) 2007). En av veilederens oppgaver er, sammen med gruppen, selv å møte natur på en måte som gjenspeiler erfaring, kyndighet, skjønn, etisk reflekterte holdninger – og fremfor alt *glede* ved naturmøtet. Det som skal bringes videre til andre er ikke bare ferdigheter og nødvendige kunnskaper, men å fordype naturopplevelsen til meningsgivende erfaringer.

Foreldrene opplever på vegne av barnet. Særlig når det gjelder små barn har *foreldrene* (eller tilsvarende rollepersoner) med største sannsynlighet en helt avgjørende rolle når det gjelder å være et fortolkende forbilde i møtet med natur. Kellert (i Kahn & Kellert (red.) 2002)

refererer til flere studier som understøtter dette. Materiale fra Norge peker i samme retning (Bruun 2012, Skår 2010, Bagøien (red.) 2003, Dahle 1993, Bjerke 1994, Aasetre 1991). Foreldreskapet innebærer stadig å sanse, oppleve og handle *på vegne av barnet*, hjelpe barnet å fortolke erfaringer og selv å opptre som mønster. Foreldre som er *glade i naturen*, som *liker seg* i den, sosialiserer også sine barn til tilsvarende naturglede (Sandell & Öhman 2010).

Denne rollen blir i stigende grad også overtatt av andre omsorgspersoner enn foreldrene. Det er viktig at barnehagens og skolens personell vedlikeholder sin naturglede og utgjør gode forbilder.

Kameratenes betydning. Ivar Frønes (1998) har imidlertid argumentert sterkt for «de likeverdiges» rolle i sosialiseringen. Han hevder at forskningen generelt har overvurdert de eldre generasjoners betydning, men fremfor alt undervurdert de likeverdige – kameratene – i dagens samfunn: Denne er helt avgjørende, hevder han. I tråd med dette skulle jevnaldrende kamerater være de viktigste for sosialisering også til naturmøte og friluftsliv.

Primær- og sekundærsosialisering til friluftsliv. Det er neppe noen grunn til å sette foreldrenes og kameratene påvirkning opp mot hverandre på dette området. Bruun (2012) undersøkte friluftslivsbakgrunnen til de som deltar i DNTs ungdomsarrangement BaseCamp. Det viser seg at «far» og «mor» i de aller fleste tilfeller har introdusert de unge til friluftsliv i dets forskjellige grener, unntatt innen *klattring* og *alpint*, hvor «venner» har vært introdusert. Ellers hadde «venner», i likhet med «organisasjon» og «skole» en svært marginal rolle når det gjelder nettopp *introduksjon* til friluftsliv, ifølge undersøkelsen. (Det kan for øvrig nevnes at ungdommens foreldre ikke, som han hadde ventet, tilhørte den «velutdannede øvre middelklassen», men at arbeideryrker av forskjellig slag dominerte.)

Det kan se ut som at den grunnleggende sosialiseringen til naturmøte og friluftsliv skjer gjennom foreldrene/omsorgspersoner i tidlige år, og at en deretter søker opp andre grupper for å dyrke sin friluftslivsinteresse, noe også Odden (2008) hevder. Dette stemmer godt overens med sosialiseringsteoriens klassiske skille mellom primær- og sekundærsosialisering (Thomson et al. 2008, Berger & Luckmann 2011).

Naturmøte i dagens ungdomskultur. Kenneth Olwig (1986) skiller mellom å bruke natur og friluftsliv i henholdsvis *ungdomspleie* og i *ungdomsbevegelse*. Ungdomspleien er voksenstyrt og har en tendens til å betrakte de unge som objekter for pedagogiske ambisjoner; det dreier seg om å oppdra ungdommer i tråd med gjeldende dominerende samfunnsidealene. Ungdomsbevegelsen er drevet av ungdommene selv, og har trekk av motkulturell bevegelse. Speiderbevegelsen (i Baden-Powells variant) er et eksempel på ungdomspleie, Natur og Ungdom kunne eksemplifisere en ungdomsbevegelse.

Friluftsliv som ungdomskultur. Langseth (2012), Sandell et al. (red.) (2011) og Odden (2008) konstaterer at «moderne aktiviteter» (mer actionpregede, trendy, utstyrskrevende og spesialiserte aktiviteter som mountain-biking, frikjøring, skiseiling, windsurfing etc.) særlig

engasjerer ungdom. Sentrale verdier er å søke risiko, å iscenesette seg selv, å ta avstand fra det gjennomregulerte trygghetssøkende samfunnet, å søke de sterke individuelle opplevelsene. Og å vinne erkjennelse innen sin subkultur (Langseth 2012).

Har mainstream-kultur og motkultur skiftet ideologiske fortegn? Mye tyder på at det samfunnskritiske friluftslivet, båret av økologiske motiver og samfunnspedagogiske ambisjoner, har fått en forankring i samfunnets organer – i skoler, lærerskoler, også i politikk og forvaltning. Kanskje er et samfunnskritisk, «idealistisk» friluftsliv blitt legitimeringen innen den voksenstyrte organiserte virksomheten, og en hedonistisk, kommersielt preget og media-formidlet subkultur, hvor naturen er lekegrind og arena mer enn noe annet, blitt ungdommens motkultur? (Vi bør dog huske, som nevnt ovenfor, at økningen av ungdommens oppslutning om disse aktiviteter synes å ha stoppet opp, samtidig som de tradisjonelle formene for naturmøte har økt.)

Står da de etablerte verdiene i naturmøtet for fall? Reidar Sæfvenbom (i Sæfvenbom (red.) 2005) drøfter ungdommers aktivitetsmønstre i et livsløpsperspektiv. Han advarer mot å se disse som uttrykk for nært forestående omfattende endringer i befolkningen som helhet. Ungdommen er den tid hvor en tester ut en mengde livsholdninger, erfaringer og opplevelsesmuligheter. En prøver, velger, velger vekk, kommer tilbake, orienterer seg i en svært mangfoldig verden av tilbud.

Det er derimot *tar med seg inn i voksen alder*, og ønsker å føre videre til egne barn, er hva en gjennom denne utprøving har funnet å være spesielt verdifullt. Oppgaven for de voksne er å gi de unge gode opplevelser og erfaringer som de kan knytte an til seinere i livet. Ifølge Sæfvenbom bør de voksne ikke tvile på verdien av det vi ønsker å føre videre, hvis ungdommen også prøver på en mengde av slikt som vi er fremmed for. Også Sandberg (2012) hevder at foreldrenes livsstil og forhold til naturen har avgjørende betydning for barnas naturkontakt.

Hva sier pedagogene om å skape meningsfullt naturmøte?

Den litteratur om naturmøte som vender seg til praktisk virkende pedagoger er av skiftende slag. Bøker finnes – her unnlater vi å referere – som kort skisserer hvilke verdier og kvaliteter som friluftsliv, uteaktiviteter og naturmøte «rommer» og «realiserer», for deretter raskt å instruere i tekst og bilde hvordan en tenner bål, tar ut kompasskurs, bruker ski, padler kano etc. – ferdigheter som kunne høre hjemme i en soldatinstruks. Det er et relativt tanketomt gap mellom disse aktivitetene og enkeltferdighetene på den ene siden, og de overordnede verdier de blir påstått å fremelske på den andre.

Teorisøkende og teoridøftende litteratur mangler imidlertid ikke (for eks. Berntsen et al. 2009, Tordsson 2006, Mygind (red.) 2005, Jordet 1998, 2002, 2003, Sandell et al. 2003, Brüggge et al. 1999, Dahlgren & Szczepanski 1997). De har til felles at de prøver å forankre naturmøte og friluftsliv i den generelle pedagogiske teoridannelsen, men også å hevde at

naturmøte rommer kvaliteter som er *særs godt egnet* til å realisere pedagogikkens mål og idealer om en allsidig og helhetlig utvikling. Litteraturen demonstrerer imidlertid etter vår mening også vanskene ved å gå fra et generelt teoretisk nivå til et didaktisk og metodisk: *hva gjør vi, og hvordan*, for å realisere gitte verdier og fremelske ønskede evner?

Vi trenger en forståelse av hvordan pedagogen skaper, søker opp, tar vare på og handler i konkrete, men samtidig unike situasjoner, for å gjøre bestemte kvaliteter og potensialer tydelige og levende (Tordsson in prep.). Spørsmålet er om pedagoger tilknyttet utdanning i friluftsliv og utepedagogikk har utviklet gode nok praksisteorier, begreper og analysenivåer til hjelp for å fremelske en slik dugleik.

Dette gjelder for øvrig generelt om forskningen om «profesjonalitet», «kunnskap i handling», «handlingskompetanse» og liknende: Kan den personlig ervervede kompetansen formaliseres og fremelskes i profesjonsutdannelsene? Er ikke kompetansen vanskelig å sammenfatte i generelle regler som kan formidles ad teoretisk vei (Dreyfus & Dreyfus 2000, Nygren 1999, Rolf 1995 m. fl.)?

Leder den pedagogiske virksomheten til de mål som teorien forespeiler? Undersøkelser dokumenterer dette «teori/praksis-gapet» i pedagogisk arbeid med barn og natur. Öhman (i Mårtensson (red) 2011), liksom Richinson et al. (2004) konstaterer, på basis av gjennomgang av en mengde undersøkelser, at det på ingen måte er automatikk i at «Outdoor Education» leder til ønskede resultater: allsidig utvikling, naturkunnskap, positive følelser for natur, engasjement for miljøet, bærekraftig personlig livsstil etc. (O'Brien, L. & Lovell 2011, O'Brien, L. et al. 2011, O'Brien, E. 2009, O'Brien, L. & Murray 2007, O'Brien, L. & Murray 2006).

Mest usikkert synes relasjonen mellom «outdoor education» og økologisk bevissthet og bærekraftig livsstil å være (Richinson et al. 2004). Potensialene finnes der, konstaterer man, men de må tas vare på gjennom kvalitet i det pedagogiske «håndverket». Det må til en balanse, mener Öhman (i Mårtensson (red) 2011), mellom struktur og klare, velvalgte mål for virksomheten på den ene siden, og på den andre en åpenhet for det uventede og rom for den direkte sanselige opplevelsen av møtet med natur.

Abelsen (2002) har undersøkt uteskolelæreres praksis. Uteskolelærernes *forståelse* av sin gjerning er gjennomsyret av tankegods fra «progressive education», supplert med forestillingen at barnet lærer og utvikler seg best i samspill med naturen. En analyse av de *iboende budskapene i de læringssituasjoner* som en skaper i uteskolen, tegner ifølge Abelsen et helt annet bilde. Lærerne er ikke klar over den åpne og skjulte læringen som ligger i disse situasjonene, de evner ikke å se hva som egentlig skjer, og kan dermed heller ikke ta til vare de potensielt verdifulle læringssituasjonene. De driver innendørs pedagogikk utendørs, eller instruerer i «korrekte» ferdige standardløsninger uten å gi rom for kreativ utprøving, eller de lar barna fare rundt i glede over at de i hvert fall er fysisk aktive. De har uklare og urealistiske forestillinger om læringsutbytte og andre erfarte kvaliteter for elevene. Diskursen om «learning by doing» og liknende synes snarere å tåkelegge blikket enn å skjerpe det, mener Abelsen.

– Imidlertid: én enkelt undersøkelse tegner givetvis ikke et generelt gyldig bilde av den mangfoldige virksomheten som norsk uteskole utgjør. Vi har såkalt «anekdotiske» erfaringer av virkelig pedagogisk bevisste og nyskapende eksempler på uteskolevirksomhet.

Barn og unge som aktivt meningskapende

Med Peter Kahn (i Kahn (red.) 2002) kan vi spørre oss: Hvordan er dette barnet blitt slik det er? Det klassiske svaret er å henvise til arv og miljø, *nature* and *nurture*. Her råder en vedvarende debatt om hvor en skal legge tyngdepunktet. Biologi, og mye av utviklingspsykologien, legger vekt ved en underliggende menneskelig natur som i prinsippet er gitt og uforanderlig. Pedagoger og samfunnsforskere – forpliktet til å tro på sin egen virksomhets muligheter – legger vekt ved miljøet. I begge tilfeller fremstår barnet som formet av indre eller ytre predisposisjoner. En pleier å forene posisjonene med formelen «vi er et produkt av arv og miljø» som fredsvilkår.

Men også et tredje svar er mulig: Barnet er blitt slik, grunnet dets bearbeidelse av erfaringer, dets handlinger og fortolkninger av disse, dets utprøving av forskjellige holdninger og væremåter, dets bevisste valg etc. – alt dette som kjennetegner at vi oppfatter oss som levende mennesker med egen vilje.

Som voksne ser vi på oss selv som noenlunde selvstendige skikkelser. Innenfor begrensningene i de situasjoner vi møter, og ut fra de forutsetninger som ligger nedfelt i vår legning, former vi i større eller mindre grad selv våre vaner og vår måte å være menneske på. Hvorfor har vi så lett for å benekte at barnet har samme egenskaper?

Moderne forskning – se for eksempel Bråten (2007) – vektlegger at barnet fra begynnelsen er aktivt og evnerikt. Men selv om vi skulle forstå det nyfødte barnet som ufritt og prisgitt omgivelsene, utvikler det jo i hvert fall *med tiden* selvstendighet. Dette skjer blant annet gjennom at det etablerer et personlig forhold til omgivelsene, til tingene rundt, til det egne rommet og hjemmet, lekeområdet rundt boligen, skoleveien, nærnaturen ved hytta, området hvor en går på tur (Bagøien (red.) 2003). De naturlige tingene får uttrykk, mening, emosjonell ladning. De minner om levd liv og tidligere erfaringer. Barnet etablerer vaner og tilbøyeligheter og ser det nye i lys av det allerede kjente.

Hvordan skjer dette? Særlig geografer, arkitekter (Norberg-Schulz 1980, 1992) og filosofer – i senere år også hjerneforskere og nevrologer – har prøvd å supplere tenkingen om menneskets relasjon til naturen ut fra ulike men konvergerende perspektiver.

Space og Place. Et rom blir et *sted* gjennom at det av den enkelte – ofte i samspill med et sosialt fellesskap – blir tildelt uttrykk og mening (Sandberg 2012, Løndal 2010a, Heurlin-Norinder 2005, Tilley 1994, Tuan 1977, Relph 1976 etc.). Stedet blir knyttet til følelses kvaliteter, symbolverdier, hendelser og sosiale forhold.

Barna opplever naturen ut fra hva de gjør der, blir det hevdet (Sandberg 2012, Nilsen 2009, Ånggård 2009, Løndal 2010b, Rasmussen 2004, Bagøien (red.) 2003), og handling innebærer også å manipulere, forandre, plukke fra hverandre, skape noe nytt, rive og bygge.

Gibson (1979) snakker om hva et miljø byr av *affordances*, av muligheter til utfoldelse, handling og sanselig mangfold. Han hevder at vi «kognitivt» som «kroppslig-sanselig» integrert svarer på omgivelsens utfoldelsesmuligheter og at miljøet i seg selv stimulerer til, eller begrenser, handling og opplevelsesrikdom. Et rikt miljø byr mye *affordance*, gir mulighet til å velge handling etter egen evne, og til å veksle mellom ulike handlinger.

Egen-initiert handling er viktig. Sanderud (2011) undersøkte barn som deltok i aktiviteter i Barnas Turlag – i utgangspunktet voksenstyrt tilrettelegging av bestemte aktiviteter. Allikevel var de mest meningsfulle stundene de når barna dro på små og større selvstendige eventyr- og oppdagelsesferder sammen med andre eller på egen hånd. Barn er flinke til å sysselsette seg selve når det miljø de lever i gir rom for aktiviteter av mangfoldig slag.

Pyle (i Kahn & Kellert, red, 2012) ser en fare i at naturen blir forvandlet til «reservater» som vi kun får lov til å betrakte, men ikke berøre, eller til noe som i første rekke formidles gjennom media, eller til et kunnskapsstoff i en abstraherende naturfagundervisning. Den sanselige, samhandlende relasjonen til naturen er selve fundamentet for en økologisk bevissthet, hevder han, i likhet med for eksempel Wells & Lekies (2006), White (2004), Wells (2000), Chawla (1998, 1999, 2006).

Pyle (i Kahn & Kellert, red, 2002) hevder at nærnaturen («the vacant lot») er avgjørende så vel for barnas utvikling som deres naturforståelse seinere i livet. Det er vesentlig, hevder han, at barna har anledning til å herje i, omforme og fullt ut benytte naturen. Et godt lekested i nærområdet må derfor ikke være altfor ryddig, og vi må akseptere en rimelig grad av «skader» i området grunnet barnas lek.

I England er det utarbeidet retningslinjer for oppsyn og forvaltning av nettopp de områder i naturen («woodlands») hvor barna skal ha anledning til å bygge og herje (Harrop 2006, Houston et al. 2006). Også en amerikansk studie (Herrington & Studtmann 1998) drøfter retningslinjer for utforming av slike lekemiljøer. De legger vekt ved at innslag av natur bidrar til barnas sosiale, følelsesmessige og kognitive utvikling, og at muligheten til *aktiv handling* i naturen er det viktige.

Barndomsgeografi. Barns og voksnes opplevelse av landskapet synes å være klart forskjellig, noe den såkalte *barndomsgeografien* har avdekket (Halldén 2011, Balldin 2010, Gundersen & Frivold 2008, Christensen & O'Brien 2003, Chawla 1998, Nabhan & Trimble 1994,). De voksne foretrekker det godt planlagte, «praktiske» og kontrollerte. Barna verdsetter og oppsøker snarere det uryddige, spennende, det som lokker til oppdagelse, utfoldelse og utforskning. Der voksne er opptatt av utsyn og overblikk, er barna rettet mot det lille og nære, mot å finne de steder som har en personlig betydning.

Dette å rent *betraktende gjennomvandre* landskapet synes å være knyttet til de voksnes preferanser. Eller er det naturforvaltningens innsatser som har lagt vekt ved en slik naturhabitus? – temaet vil bli drøftet seinere.

Mitt sted. Det nevnte belyser hva en mengde litteratur konstaterer (Lund Fasting 2012, Sandberg 2012, Balldin 2010, Louv 2008, Heurlin-Norinder 2005, Rasmussen 2004, Kjørholt 2003, Kahn & Kellert 2002, Ingold 2000, Nilsen et al. 1996, Sobel 1993, Bjerke 1994 etc.): at barn er opptatt av å finne *sine steder* i den fysiske omgivelsen. Barn oppsøker i landskapet det innelukkede, det litt skjulte. Trær og buskas, der en kan sette seg ned, *dvele* ved og forholde seg til som noe dypt fortrolig, appellerer.

Et uttrykk for dette er at barn bygger koier og krypinn. Det handler om å gjøre plassen til sitt sted og å inkludere stedet i sin person. Kjørholt (2003) mener at gutter ønsker å bygge «på årlig», likt de voksne; for jenter er hemmeligholdet, det sosiale fellesskapet og det lekende mer vesentlig. Uansett – koien og stedet er viktige identitetsprosjekter. Hverdagsspråket uttrykker denne meningsdannelsen: «Her kjenner *jeg meg igjen*», «jeg liker *meg her*», «jeg er hjemme hos *meg*», «*jeg er glad i dette stedet*». Stedet blir en vesentlig del av den egne identiteten.

Kontinuitet. Av stor betydning er at barna har mulighet å erfare samme plasser og områder over tid. Meningsdannelsen er avhengig av gjentakelse og kontinuitet (Halldén 2011, Ingold 2000, Lidén 1999). Plassene blir *steder* gjennom at barna husker hendelser og erfaringer i sitt eget liv knyttet til disse. Opplevelsen av å *bli større* kan dreie seg om å tørre gå dypere inn i den samme skogen, klatre *høgere* opp i treet etc. Eller å våge seg inn i neste kvartal, hvis en bor i urbane strøk. Det forhold at familien ofte bytter bolig i løpet av barnas tidlige år, innebærer brudd på kontinuiteten og en belastning på opplevelsen av identitet.

Økopsykologi. Disse iakttagelser nærmer seg psykologiens domener, også utviklings- og personlighetspsykologiens. *Ecopsychology* er den forskningsgren som søker å forene naturfilosofers, geografers og psykologers perspektiver (Roszac et al. 1995). Et norsk bidrag er Per-Espen Stoknes *Økopsykologi* fra 1994.

Felles for tilnærmingene er forståelsen at den enkeltes identitet er noe *relasjonelt*. Ikke bare det sosiale miljøet, uten også det fysiske og da særlig relasjonen til dyr og natur, er med på å bygge den enkeltes identitet: opplevelsen av å *være* noen.

Denne tilnærmingen har ofte hentet perspektiver fra fenomenologien, særlig («den seinere») Heidegger og Merleau-Ponty (Abram 1996, Tilley 1994, Relph 1976), og fra Arne Næss' såkalte gestaltontologi, som står fenomenologien nært (Næss 1981; Rothenberg 1992). Referanser finnes også til G.H. Meads relasjonisme, som en streber etter å utvide til også å gjelde naturrelasjoner. I tillegg også til C.G. Jungs (og Eliades) perspektiver om mennesket som symbolskapende (Stoknes 1994): Gjennom kontakt med en natur som er rik på symbolverdier, forholder vi oss samtidig (oftest underbevisst) til de psykiske og spirituelle dimensjoner som symbolene er knyttet til. Vi nevner denne forskningen fordi vi mener at

den kan gi et bredere grunnlag også – og særlig – når det gjelder å forstå hvordan barn og unge skaper *mening* i naturmøtet.

Det fenomenologiske perspektivet, kanskje særlig i Merleau-Pontys utgave, hevder at absolutte grenser ikke kan trekkes mellom subjekt og objekt, mellom indre og ytre, mellom kropp og bevissthet. Vår kropps sanser forbinder oss med ytterverden; vår kropp slutter ikke med huden. Sansene gjør det som omgir kroppen til ett med seg selv. Videre: Menneskets bevissthet er ikke i første rekke en bevissthet om bevisstheten («cogito, ergo sum»). Den er rettet *utover*. Bevissthet er alltid bevissthet *om* noe, noe utenfor bevisstheten selv: Bevisstheten *er* dens innhold. Slik inngår vi alltid i en levende sammenheng som ikke kun *omgir* oss, men er en ekte del av oss.

Allikevel er vi ikke bestemt utenfra av det miljø vi er en del av. Som mennesker eier vi frihet: vi velger selv den betydning som våre erfaringer skal ha for oss. Vår relasjon til natur er derfor et *møte*, et vekselspill på like vilkår. Vi *gir mening* til det som omgir oss. Som følsomme kunstnere utvelger vi de av naturens uttrykk som stemmer overens med vårt indre.

Næss' gestaltontologi. Arne Næss bygger på gestaltpsykologien, som hevder at vi opplever gjennom helheter snarere enn gjennom de deler som disse helheter består av. I den spontane opplevelsen står *alle opplevelseskvaliteter på like fot*. Treets farge, uttrykk og stemningsverdier er like virkelige som treets høyde, vekt etc. Han gir denne måten å oppleve naturen på en full ontologisk status: Virkeligheten *er* slik den spontant ter seg for oss (Næss 1981; Rothenberg 1992). Det ligger ingen mer «egentlig» halvt skjult virkelighet av kun målbare kvaliteter bak eller under fenomenene slik vi oppfatter disse.

Skillet mellom subjekt og objekt, og mellom hva som er «verden for meg» og «verden slik den er i seg selv», er et *innøvd* tankeskille, hevder Næss (i skjult polemikk med blant annet Piaget), og den gjør mennesket ensomt og fremmed for naturen. Den fremstår som en serie kvalitetsløse mekanismer snarere enn noe sanselig tilgjengelig. Den adskillende, abstraherende tankeformen kan være et meget fruktbart hjelpemiddel i naturvitenskapelig forskning, men er uegnet som grunn for en forståelse av hvordan virkeligheten er skrudd sammen. Fremfor alt bør den ikke bli en norm for hvordan mennesket *bør* oppleve verden.

I tradisjonen fra Arne Næss (1981) snakker en gjerne om en *økologisk identitet* (f. eks. Phenice & Grifford 2003, Stoknes 1994). Identiteten blir bestemt av det vi *identifiserer oss med*. Denne spontane identifikasjonen har ikke noen gitte grenser, og er særlig tydelig i barndommen. Men gjennom å leve i en abstraherende kultur blir den spontane identifikasjonen utsatt for store belastninger. Den naturforståelse som samfunnet skolerer mennesker inn i, legger an til en kald, prosjektrettet omgang med naturen, uten respekt for dens egenverdi.

Næss knytter disse perspektiver til den «dype økologiske bevegelsens» program om å virke for radikale endringer i vårt forhold til naturen (Devall & Sessions 1985, Næss 1973). En nødvendig endring av livsstil forutsetter at vi holder denne identifikasjonen ved like gjennom

livet: Vi tar skade, når den natur som er med på å bygge opp vår identitet, blir ødelagt eller forringet.

Phenice & Grifford (2003) bekrefter at den økologiske identiteten – «det økologiske selvet» – blir grunnlagt i barndommen. Barnet utvikler sin opplevelse av selvet nettopp i relasjonen til det naturlige miljøet. Men her spiller også utdannelsen inn. De hevder særlig at *førskolelærerne* har en avgjørende rolle i å styrke barnets opplevelse av å være en del av naturens verden.

Fenomenologi og nevrologi. Nye oppdagelser innen hjernefysiologien understøtter den fenomenologiske forståelsen av menneskets forhold til sin livsverden, og gir den et biologisk grunnlag. Våre følelser er intimt forbundet med vårt kroppslig-sanselige liv. Menneskets følelser har en avgjørende rolle i prosesser som en tidligere har ment å være rent kognitive (Damasio 2001, 2004). Vår hjerne kan ikke lagre informasjon med mindre denne har blitt tildelt kvaliteter i hjernens følelsesentra. Når vi gjenkaller informasjon, skjer dette likeens gjennom en prosess hvor følelseslivet spiller en avgjørende rolle. Selv en tankeprosess som «1 pluss 1 er lik 2» må godkjennes av følelsesentra, før vi kan stole på den.

Oppdagelsen av *speilnevronene* (Hart 2011, Bråten 2007 m. fl.) gir en ny forståelse av hvordan mennesket er innleiret i sin livsverden. Det finnes i vår hjerne spesielle sentra som stadig står i åpen rapport med våre omgivelser, og som sender informasjonen videre i vår kropp. Ser vi andre mennesker handle – bevege seg i landskapet for eksempel – da etterlikner vår kropp disse bevegelser gjennom ørsmå muskelbevegelser, som gir oss et kroppslig minne av den andres handlinger. Hvis vi ser på et tre med tanke om å klatre opp i det, skisserer våre muskler disse handlinger allerede når vi «intenderer» dem. Slik sett er selve begrepet «ytterverdenen» misvisende; det ytre lever også i vårt indre.

Disse perspektiver har hittil i liten grad blitt lagt til grunn for empirisk forskning om nettopp barns relasjon til natur (se dog Bischoff 2012, Skår 2010). Men de understøtter forståelsen av barnet som aktivt meningsskapende snarere enn bestemt av en ytre eller indre kausalitet (Chawla 2002). De legger grunnen for en helhetlig forståelse av barnets samspill med miljøet, som ser det biologiske, det kulturelle og det vitale i barnet (og i den voksne) i sammenheng (Bråten 2007).

Nevrofenomenologi. Et uttrykk for dette er den såkalte nevrofenomenologien (Andrieu 2006, Dreyfus 1992), som forener fenomenologisk forskning med studier av den menneskelige hjernens funksjon. Her åpner seg spennende perspektiver på hvordan hjernen utvikler seg i løpet av oppveksten, hvordan hjernens deler samvirker, og hvilken betydning erfaring av tilknytning og samhørighet har i denne prosessen (Hart 2011).

Det viser seg at i bestemte faser av utviklingen er «vinduene åpne» for miljøpåvirkninger som styrer hjernens utvikling i bestemte retninger. Hvis ikke miljøpåvirkningen da finner sted, kan seinere erfaringer i liten grad kompensere for dette (Hart 2011). Kanskje finnes i barndommen perioder når vi er særlig mottakelige for inntrykkene fra naturen? Kanskje utvikler vi i ulike perioder ulik sensibilitet for ulike aspekter av naturen?

Psykisk krise og miljøkrise som to sider av samme mynt. Økopsykologien hevder at nåtidsmenneskets psykiske krise (psykiske plager står som kjent for en økende del av helseutgiftene) og vår manglende evne til å løse miljøproblemer, er to sider av samme sak, og må løses integrert (Roszac et al. 1995). Vår forstyrrede evne til å sette pris på våre naturlige omgivelser, vårt hardt oppdrevne livstempo og konsumerende livsstil, er sykdomsskapende. Menneskets ødeleggelse av livsmiljøet kan forstås som en kollektiv form for psykopatologi. Videre: Hvis vi ikke har et personlig direkte forhold til naturen, tror vi oss gjerne å være uavhengig av den. Blir vi da presentert med økologiske problemer, skaper dette bekymring og/eller benektelse, snarere enn positivt engasjement, blir det hevdet (ibid.).

Terapiformer er blitt utviklet som har til hensikt å behandle depresjon, opplevelser av meningsløshet og lignende, gjennom å restaurere den enkeltes forhold til sitt miljø, til de naturlige tingene som omgir en (Vikene 2012, Roszac et al. 1995, Berman & Anton 1988, m. fl.). Det ligger helende krefter i dette å la tingene tale til en, å ta til seg av deres uttrykk. Det dreier seg ikke minst om å styrke den enkeltes sanselige evne, som en mener ofte er forstyrret i det livstempo som preger mange menneskers hverdag.

Disse perspektiver kunne hente støtte fra helsesosiologen Ingmar Nordlings kvantitative undersøkelser (Nordling 2001). Han konstaterer, på basis av en omfattende metastudie av amerikanske forskningsrapporter, at *livsstilen* til den enkelte har større betydning for den enkeltes psykiske helse enn genetiske faktorer og helsevesenets innsatser, hver og en og tilsammen. Videre: *fritiden* har en avgjørende rolle, og de *naturbaserte fritidsaktivitetene* synes å ha den mest allsidig positive effekten når det gjelder psykisk helse. Naturkontakt gir sanselig stimulans, opplevelse av egenkontroll, glede ved de enkle meningsfulle handlingene hvor en direkte erfarer konsekvenser. Forskningen gjelder den voksne befolkningen, men har stor relevans også for barn og unge, når vi tar i betraktning at vaner blir grunnlagt i tidlige år.

Fremfor alt ønsker økopsykologien å virke forebyggende. En hevder at en god og trygg relasjon til nærmiljøet rommer helseskapende («salutogene», Antonovski 1987) krefter, som er av betydning ikke bare for barna, men et nødvendig fundament også for det videre livet. Omvendt: Når miljøet forandres, og dermed forankringspunktene for den personlige identiteten, kan vi oppleve dette som en krenkelse av vår integritet.

Stadier som vi forlater eller årringer vi bevarer? Særlig Piaget-tradisjonen har avdekket hvordan barnet på vei til å bli voksen i forskjellige stadier *tenker* om verden og dens ting. Benevnelser som «infantil animisme», «pre-logisk tenking», «å dvele i nået» etc. er godt etablert – og likeens stilt spørsmål ved. Men perspektivet er gjerne rettet mot at dette kjennetegner de stadier som barnet må *forlate* på veien til voksen.

Økopsykologien hevder at vi ikke fullt og helt overgir barndommens opplevelsesformer og meningsdimensjoner (Phenice & Griffore 2003, Roszac et al. 1995, Stoknes 1994). Snarere lever barndommens aldre i oss som årringer i et tre. Inni oss strekker det seg en femåring og en tolvåring på tå og ser på verden gjennom våre øyne. Litteraturen er som kjent rik på uttrykk for hvordan alle våre livserfaringer klinger med i opplevelsen av natur:

No ser eg atter slike Fjell og Dalar,
som dei eg i min fyrste Ungdom saa,
og same Vind den heite Panna svalar:
Og gullet ligg på Snjo som før det laa.
Det er eit Barnemaal som til meg talar,
og gjer meg tankefull, men enda fjaag.
Med Ungdomsminne er den Tala blanda.
Det strøymer paa meg så eg knapt kan anda.

Vi kan forstå ungdommens og voksnes friluftsliv som en fortsetning, i nye former, av barns spontane lek i naturen. Friluftsliv er dermed en måte å knytte an til barnets direkte og spontane opplevelsesverden og aktive, lekende omgang med naturens kvaliteter. Kanskje er friluftslivets mening for den voksne i stor grad avhengig av at naturmøtet minner om og bygger videre på opplevelser gjennom livsløpet tilbake til de tidligste år? De situasjoner vi opplever aktualiserer gode minner av tidligere erfaringer, som fargelegger øyeblikkenes her og nå. Slik forstått fremstår barnas naturmøte som noe helt sentralt også for de voksnes friluftsliv.

Minnearbeid. En vital forskningsgren studerer hvordan mennesker konstruerer sin livshistorie gjennom sine minner, og vektlegger her særlig barndomsminnenes betydning (Halldén i Halldén (red.) 2009, Thomson et al. 2008, Chawla 1991, 2006, Philo 2003, Sebba 1991, Yoesting & Burkhead 1973, Sofranko & Nolan 1972, etc.). En konstaterer at naturen, stedene, miljøet spiller en betydelig rolle når eldre mennesker forteller om sin barndom. Sanselige opplevelser kan gjenkalles fra mange tiår tilbake; årstidenes vekslinger, lek og arbeid står levende i hukommelsen. En drøfter sjelden *naturen* som et særskilt fenomen, men den finnes der hele tiden som et rom, en ramme og en grunnstemning for opplevelsene og erfaringene, uansett om en har vokst opp i by eller bygd.

Det må tilføyes at de nevnte perspektivene på ingen måte legger an til at det sosiale miljøet skulle være mindre betydningsfullt enn hva tidligere forskning har hevdet. En prøver snarere å inkludere og integrere det fysiske miljøets betydning i en forståelse av *det sosiales* betydning for barnets utvikling.

Forskning om naturens betydning for barnets utvikling kan ikke være nakent empirisk, hvis den skal bidra til å legge grunnen for en samlet *forståelse*. I de nevnte tilnærmingene ser vi antakelig konturene av et fruktbart og nyskapende teoretisk grunnlag for fremtidig forskning om naturens betydning for barn (og voksne). Kanskje kan de forene forskningsperspektiver som ikke sjelden har stått i et steilt motsetningsforhold til hverandre.

Del 3 Samfunnets tiltak for å sikre barns og unges adgang til natur

Det norske samfunnet er preget av en politisk-ideologisk *universalisme*: målet at godene skal være tilgjengelige for alle (Slagstad 1998). Naturmøte blir regnet som et slikt gode, og en forutsetter at dette må sikres gjennom det offentliges aktive engasjement (Tordsson 2010, kap. 8 og 9). Denne universalismen kommer til uttrykk på mange måter:

Det politiske nivået

Lovfestede retter. Med friluftsløven fra 1957 ble allemannsretten lovfestet i Norge. Enhver har rett til å ferdes fritt i utmark. Dette innbefatter i utgangspunktet også organisert virksomhet i grupper (frivillige organisasjoner, skoleklasser) og likeens kommersiell virksomhet. (Løven har imidlertid åpnet for restriksjoner ved større innrykk i naturen.)

Flere rettsaker i de siste år har prøvd allemannsrettens rekkevidde i forhold til andre lover, for eksempel de om privatlivets fred og grunneierens rett til å disponere sin eiendom. I alt vesentlig har utfallene bekreftet allemannsrettens sterke stilling.

Allikevel råder en viss usikkerhet om allemannsrettens juridiske status. Jusprofessor Carl-August Fleischer (1972) hevdet at allemannsretten ikke er underordnet eierens retter, men *sideordnet* disse. Dette innebærer, ifølge ham, at en grunneier ikke automatisk har rett å foreta tiltak som ødelegger muligheten til å bruke allemannsretten. En har derfor ikke uten videre rett å utparsellere turområder for hyttebebyggelse eller anlegge grustak, hvis dette kommer i konflikt med viktige allmenninteresser, herunder friluftsliv. Dette må imidlertid avgjøres i prejudikater, og dette forutsetter at noen instanser påtar seg å målbære friluftslivets interesser i rettssystemet.

Ut over friluftsløven finnes en lang rekke andre lover som kan brukes for å sikre friluftslivets interesser. Direktoratet for naturforvaltning (2001) har laget en oversikt over ikke mindre enn 54 slike. Deretter har tilkommet blant annet den viktige *naturmangfoldsloven*, og dessuten *markaløven*, som gjelder sikring av naturområdene i Oslo-regionen særlig for friluftslivets interesser – kritisk drøftet blant annet av Pedersen & Broch (2011). I den siste revisjonen av *plan- og bygningsloven*, liksom av *friluftsløven*, er friluftslivets stilling styrket.

Hvis friluftsløven sikrer allmennhetens rett til å ferdes i naturen, er det særlig de andre lovene som verner om den natur vi ferdes i. Spesielt påliggende er det å sikre natur nær byer og befolkningsentra, hvor mange interesser konkurrerer om de samme arealene (St. meld. Nr. 23 2001-2002: *Bedre miljø i byer og tettsteder*). De virkelige bolignære naturområdene i tettbygde strøk er dessuten ofte allerede i offentlig eie. Markaløven er tenkt å kunne utgjøre en modell for fremtidig lovgivning i bynære naturområder, med henblikk på å sikre en helhetlig og planmessig forvaltning.

Politiske føringer. Disse kommer særlig til uttrykk gjennom stortingsmeldinger. Den gjeldende innen friluftsliv, *Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet St.meld nr. 39 (2000-2001)*, viderefører samme mål som ble stadfestet i den forrige meldingen: *Friluftsliv for alle, friluftsliv i nærmiljøet og i hverdagen, friluftsliv i harmoni med naturen*. Nytt er at en opererer med et noe videre friluftslivsbegrep. Også nye aktiviteter skal inkluderes, under forutsetning at disse er naturvennlige og helsebringende. En mener at dette er nødvendig for å nå kategorien ungdom, som en mener i økende grad foretrekker det spennende og fartsfylte.

Også denne utvidelsen kan forstås som en variant av universalisme. Vi finner paralleller i kulturpolitikken: ikke bare skal den spesielt «høyverdige» kulturen gjøres tilgjengelig for alle, men alle kulturuttrykk skal bli verdsatte og innbefattes i kulturpolitikken (Mangset 1992).

Kommunal og regional planlegging, forvaltning og transparente beslutningsprosesser. Dette er ikke stedet for dyptgående gjennomgang av den norske beslutnings- og forvaltningsstrukturen når det gjelder natur- og arealforvaltningsspørsmålene. En oversikt finnes i gjeldende stortingsmelding. Vi har ikke funnet stemmer som hevder at lovverket er for svakt, at de politiske føringene er utydelige, at beslutningsformene er altfor lukkede eller at forvaltningsapparatet ikke er godt nok utbygget. Allikevel er det grunn til å stille spørsmålet om praksis har vært i tråd med intensjonene.

Riksrevisjonens kritikk. Riksrevisjonen (2007) gjennomførte en gransking av arealforvaltningen, særlig dens konsekvenser for naturvern og hensynet til friluftslivinteresser. Kritikken var svært sterk: Planer (kommunale og fylkeskommunale) mangler, de er lite konkrete og ofte av undermåls kvalitet. Fremfor alt blir de ikke fulgt opp i praksis. Nødvendige offentlige retningslinjer er ikke utarbeidet, dokumentasjon av utviklingen mangler eller er ikke systematisert, ansvarlige myndigheter savner overblikk. De ulike avdelingene, institusjonene og forvaltningsnivåene arbeider ikke samordnet, effektivt og målrettet. Saker tillates å «falle mellom stolene». Miljøverndepartementet tar ikke sitt ansvar for helheten alvorlig. En lar uvedkommende hensyn styre slik at hovedoppgaven blir oversett.

Resultatet ifølge Riksrevisjonen: Sårbare og for friluftsliv og artsmangfold verdifulle områder ødelegges i stadig økende takt. Private interesser og sågar ulovlig virksomhet – særlig hyttebygging ved kysten, i fjellområder og i strandsonen – fører i virkeligheten an i utviklingen, i strid med så vel allmenninteresser som vedtatt politikk. Forvaltningen bruker hoveddelen av arbeidstiden til å ta stilling til søknader om dispensasjon fra planene og ikke til å følge dem opp. Utviklingen er ute av kontroll og fjerner seg fra målet om en bærekraftig arealplanlegging og arealdisponering. Vi mister verdifull natur i en skremmende takt.

Undersøkelsen gjelder de store, for friluftsliv og naturvern avsatte naturområdene. Den gjelder derimot ikke nærnaturen rundt befolkningssentra. Vi kan anta – uten at vi har direkte belegg for dette – at trykket på utbygging neppe er mindre her enn i nærheten av nasjonalparker og liknende.

Hva er grunnen? Riksrevisjonen hevder at ansvarsfordelingen er klar, organisasjonsstrukturen på plass og retningslinjene tydelige, men at den offentlige forvaltningen ikke følger disse. En antyder imidlertid at organisasjonen er komplisert, uoverskuelig og at aktørene har sammenfallende oppgaver som kan ha skapt usikkerhet om egne roller.

Systemfeil? Brox (2001), Skaset (2004) og Tordsson (2008, 2010) peker snarere på en annen form for systemfeil. Den norske modellen forutsetter at politikk og forvaltning skiper vær og vind mellom ulike interesser, slik disse kommer til uttrykk gjennom *samlede, anerkjente interesserepresentasjoner*. Hvis slike mangler, eller ikke er effektive, står de interesser disse representerer svakt. Spørsmålet er dermed ikke hvorvidt vi har et lovverk som sikrer åpne og demokratiske beslutningsprosesser, hvor alle relevante interesser kan komme til uttrykk. Spørsmålet er snarere hvilke interesser som har makt til å benytte disse prosesser for å få gjennomslag.

Tre interesserepresentasjoner. Allikevel finnes i Norge tre organisatoriske uttrykk for friluftslivets interesser. FRIFO, Friluftslivets fellesorganisasjon, samler de riksdekkende friluftslivsorganisasjonene. FNF (Forum for natur og friluftsliv) skal virke på fylkesplanet i samarbeid med FRIFOs og naturvernets organisasjoner. I de store byer eller regioner finnes ofte såkalte friluftsråd, samlet i FL, Friluftsrådernes Landsforbund. De befinner seg et sted mellom offentlighet og frivillighet.

Skaset (2004) og Tordsson (2008, 2010) hevder at FRIFO og FNF neppe har evnet å bygge opp en slagkraftig friluftslivets interesserepresentasjon. En samler ikke friluftslivet i hele dets mangfold og bredde, og ulike oppfatninger råder om hva oppgaven innebærer: skal en være et internt samarbeidsorgan mellom de ulike foreningene, eller agere på vegne av friluftslivets interesser generelt?

Friluftsrådene, hvor disse finnes, synes å være en mer effektiv organisasjonsform, særlig når det gjelder nettopp å sikre områder og å stimulere til naturmøte på lokalt og regionalt nivå. Organisasjonsformen bygger på den norske korporativismen (Slagstad 1998) slik den ble utviklet i mellomkrigstiden, og har vist seg å være velegnet til å forene krefter fra offentlig forvaltning, skole og frivillighet.

Norges Velforbund er kanskje den frivilligorganisasjon som ligger nærmest til hånds når det gjelder å verne om *nærmiljøet*. De har sammen med Direktoratet for naturforvaltning utgitt en håndbok om hvordan å sikre befolkningens interesser i planarbeid, beslutningsprosesser og forvaltning: «Nærmiljøer og grøntarealer. Veiledning for velforeninger, naboer og andre». (Se også DN Håndbok 27-2006: «Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv».) Organisasjonen regnes imidlertid sjelden som en interessant innen friluftsliv.

Hvem har ansvar for allmenninteressene tilknyttet nærmiljø og naturmøte? Det norske friluftslivet står sterkt som kulturtradisjon, men overraskende svakt politisk-institusjonelt, hevder Brox (2001), Skaset (2004), Tordsson (2008, 2010) og Skår et al. (2008). Friluftsliv hører tradisjonelt hjemme i det uformelle samfunnet, i familier, kameratgrupper og

uformelle lag og klubber, snarere enn i tunge formelle organisasjoner. Riktignok skal kommuner og fylkeskommuner utarbeide planer også for friluftslivet, men en samlet interesserepresentasjon som målbærer disse interessene ovenfor fylkeskommuner og kommuner er, som nevnt, ofte svak.

En doktoravhandling fra Sverige har undersøkt hvordan friluftsliv og naturturisme blir håndtert i kommunal fysisk planlegging (Forsberg 2012). I Sverige er lovverket snarlik det norske, og også her vektlegger de politiske målsetningene «på ett retorisk nivå» verdien av grøntarealer og mulighet til friluftsliv i nærmiljøet. Men lovgiving og politiske signaler er «trubbiga verktyg» for å fremme friluftslivets interesser. Det er mangel på folkelig deltakelse i planprosesser, organiserte interesseaktører finnes neppe, og idealer om *stedsfortetting* virker i motsatt retning av å verne om grønne arealer.

Kommunenes selvorganisering. Kommunene har i dag anledning til selv å organisere sin virksomhet. Hvordan friluftslivet er organisert i kommunene, varierer sterkt. Friluftsliv inngår ikke i de oppgaver som kommunene er lovpålagt å håndtere. I større kommuner finnes ofte en ansvarlig forvaltning med friluftsliv som spesialområde, ofte tilknyttet et friluftsråd. I mindre kommuner sorterer friluftsliv under varierende nemnder, komiteer og råd. Noen desidert kommunal instans med særlig ansvar for barns og unges mulighet for naturkontakt i nærmiljøet finnes neppe (Skår et al. 2008, Stokke et al. 2006, Thorén & Opedal 1997).²²

Tilrettelegging av naturen

Det trolig mest omfattende praktiske uttrykket for samfunnets engasjement for friluftsliv er virksomheten knyttet til sikring og tilrettelegging av naturområder: merkede stier, bruer og klopper, parkerings- og snuplasser, renovasjon, informasjonstavler, rydding og vedlikehold, havner og fortøyingsmuligheter etc. Vi kan se dette som en parallell til idrettspolitikken, hvor hovedsatsingsområdet har vært bygging av idrettsanlegg (Rafoss & Tangen (red.) 2009). Ofte finansieres tilrettelegging av naturen fra samme budsjettposter som de for idrettsanlegg.

Turstier som slendriantiltak? Bischoff (2012) hevder i sin doktoravhandling at det er gått slendrian i den praktiske tilretteleggingen av naturen, og da særlig av turstiene. Det har vist seg å være rimelig lett å finansiere turstier sammenliknet med andre tiltak til fremme for naturmøte og enkelt friluftsliv. En ryddet, tilrettelagt og merket sti er konkret, den utgjør i seg selv et slags monument over forvaltningens innsatser, og er slik sett mye mer tydelig enn andre, mer «sosialpedagogisk» rettede innsatser for å «stimulere til bruk av naturen». En tar

²² En av denne litteraturstudiens forfattere sendte friluftslivsstudentene hjem for å studere respektive kommuneplaner for friluftsliv. De fleste kom tilbake til skolen med beskjeden at slike ikke fantes, eller ikke var blitt oppdatert på lang tid. De hadde heller ikke funnet frem til noen person i den kommunale forvaltningen som hadde ansvar for friluftslivsspørsmålene...

for gitt at dette å lage og merke stier uansett er et gode, og det fremste virkemidlet for å bringe de mange ut i naturen.

Forvaltningen har, ifølge Bischoff, et lavt refleksjonsnivå når det gjelder hvilke opplevelseskvaliteter en ønsker å vise veien til. En mangler kunnskap om hvordan ulike mennesker bruker naturen og hvordan naturopplevelsen blir «konstituert».

Universell tilrettelegging. Også når det gjelder turstier gjør den universalistiske ideologien seg gjeldene. Stier skal, ifølge nye retningslinjer, ha såkalt universell utforming (Bischoff 2012). Det vil si «fast dekke», farbart også med rullestol, en bestemt bredde, fravær av hindringer og bratte helninger etc. Dette betyr at naturens mangfold må reduseres slik at den blir tilgjengelig for alle. Mindre oppmerksomhet er blitt rettet mot hvilke konsekvenser dette har for de opplevelseskvaliteter som den merkede, universelt tilrettelagte stien har å by (Ibid.). Tendensen er sterkt til stede, at en underlegger landskapet stien i stedet for omvendt. Opplevelsen preges derfor ikke sjelden av at tilretteleggingen selv kommer i fokus, snarere enn at den føyer seg inn i og understøtter opplevelsen av landskapets egenart.

Trenger barn tilretteleggingen? Er universelt tilrettelagte stier er hva barn trenger for å ta naturen i bruk? Gir det «faste dekket» den motoriske stimulans som det varierte underlaget tilbyr? Gir det sanselig mangfoldige opplevelser? Rom for egne oppdagelser? Anledning til å møte småkryp, dyrespor, blomster og vegetasjon? Det som barndomsgeografien har avdekket om hvordan barn opplever natur legger an til å svare nei på spørsmålene.

Generelt synes det som at natur- og friluftslivsforvaltningens innsatser i høg grad er rettet mot *voksne friluftslivsutøveres* antatte behov og ønskemål, likeens er undersøkelsene av voksnes preferanser grundigere og flere enn undersøkelser av hva barn foretrekker (Rydberg 1998). Forholdet fremgår også av det store moderne oversiktsverket *Planera för friluftsliv. Natur, samhälle, upplevelser* (Emmelin et al. 2010). Her blir det gjort rede for en omfattende internasjonal forskning om ulike samfunnsgruppers preferanser ut fra målsetningen at planleggingen skal møte alles interesser. Men spørsmålet om barn og unges mulighet til naturmøte blir eiendommelig nok ikke løftet frem som et eget tema. «Barn» er ikke en gang med i stikkordsregisteret.

Hva med tilrettelegging av naturlekeplasser med bekker, treklynger, ildplasser, steder å klatre, bygge hytter, lage linebaner etc. (Ressem 1985)? Men skal slikt tilrettelegges av de voksne, eller være åpent for barnas egen fantasi? Kanskje er det nok å la områder med naturinnslag finnes – eventuelt å tilbakeføre områder til en mer naturlig tilstand (Hilmo & Holter 2008).

Vi trenger selvsagt at tunge instanser sikrer at det finnes innslag av natur nær boligområdene, og videre at en kan *nå* disse med hensyn til trafikk etc. Vi ønsker oss gode skoleveier som går gjennom naturen, fjernt fra biltrafikk. Dette blir mer og mer viktig, desto mer urbaniserings- og stedsfortettingstendensene gjør seg gjeldende. Men her er det

snarere hele den fysiske planleggingen av våre boligområder som er interessant, enn nettopp forvaltningen av bestemte «naturarealer».

Uansett – i forhold til de fleste land «som det er naturlig å sammenlikne seg med», er Norge svært heldig når det gjelder adgang til natur. Det er neppe en skrikende mangel på merkede turistier som forhindrer mennesker til å bruke naturen i større grad enn tilfelle er.

Lovgivningen gir grunnlag for vern ut fra naturfaglige kriterier – sjelden og truet flora og fauna etc. – men har lenge gitt svak støtte til vern for friluftsfremgang (Skår et al. 2012). Dette på tross av at en viktig «grønn linje» i politikken har vært å støtte opp om allmenninteressene knyttet til naturmøte (Berntsen 1994). Markaloven er tenkt å gi retningslinjer som gir økt gjennomslag for disse. Men markaloven gjelder tross alt hva de fleste ville kalle sammenhengende naturområder, et godt stykke fra bebyggelse (Gundersen et al. 2011). Hva med de nærmiljøarealer som i tillegg vanskelig kan defineres som «friluftsområder»? Vi spør oss om sikringsarbeidet fanger opp de «vacant lots» nær boligområder, som tilsynelatende ikke brukes til noe, men som er lett tilgjengelige hverdagsområder for barns lek og utfoldelse (Skår et al. 2008, Stokke et al. 2006).

Kritikken mot tilrettelegging av naturen. Tordsson (2003) drøfter den kritikk som er blitt rettet av friluftslivets ideologiske entreprenører mot friluftslivspolitikken opptatthet av sikring og tilrettelegging:

En altfor påtrengende tilrettelegging gjør naturen til anlegg snarere enn natur. Den reduserer oppdagelsesgleden og fratår naturen dens uberørthet og integritet. En reduserer dermed de kvaliteter som en skulle gjøre tilgjengelig for de mange. En avviser at merking og tilrettelegging gir økt sikkerhet: snarere kan slikt lokke mennesker på turer som overskrider deres evner, hvis værforhold og annet blir krevende, sies det. En hevder at naturmøte må få anledning til å stille krav til oss. Gjennom å mestre disse kravene utvikler vi innlevelsesevne og dømmekraft, vi identifiserer oss med naturen. Vi oppdager egne evner og modner som mennesker.

Det sistnevnte synspunktet kan fortolkes som elitistisk og oppfattes som å stå i motsetning til en universalistisk holdning, nært knyttet til begreper som demokrati og likeverd. Toneangivende friluftslivsideologer har imidlertid vært dypt engasjert i pedagogisk virksomhet, i skoler, lærerskoler, folkehøgskoler, åpen kursvirksomhet, friluftslivsutdannelser av forskjellig slag. En har hevdet at vane ved natur, og evne til å mestre grunnleggende ferdigheter i møtet med naturen, må bli en del av allmenndannelsen (Sookermany & Eriksen (red.) 2007). Naturen må ikke åpnes, den står på vidt gap den, men mennesker må lære å åpne seg for naturen. Denne læringen må bli gitt til alle, ikke minst gjennom skolen.

Friluftsliv i skolens og barnehagens planer

Den politisk-ideologiske universalismen kommer tydelig til uttrykk i skolevesenet. Enhetsskolen er den grunnleggende skoleformen, og skal sikre alle like muligheter til kunnskap og ferdigheter. Den skal gi sosial integrering og lik adgang til de goder som kulturarven rommer. Skolen skal legge an til naturmøte og å oppdra til friluftsliv.

Repp (1993), Jordet (2003) og Engstu (2004) har analysert norske læreplanenes tekster om friluftsliv opp gjennom årene. Backman (2010) tilsvarende i Sverige og Mygind (red.) (2005) i Danmark. Vi finner en stigende opptatthet av barnets relasjoner til naturen, og vektlegging av friluftsliv. Følgende stykke prosa er å lese i Læreplan for grunnskolen (L 97), og (i nynorsk språkdrakt) i Kunnskapsløftet (LK06) under rubrikken «Naturglede»:

Samtidig må opplæringen fremme glede over fysisk aktivitet og naturens storhet, over å leve i et vakkert land, over landskapets linjer og årstidenes veksling. Og den bør vekke ydmykheten ovenfor det uforklarlige, gleden over friluftsliv, nøre hugen til å ferdes utenfor oppstrukne veier og i ukjent terreng, til å bruke kropp og sanser for å oppdage nye steder og til å utforske omverdenen. Friluftsliv rører både kropp, sinn og tanke. Fostringen må betone forbindelsen mellom naturforståelse og naturopplevelse: kunnskapen om elementene og samspillet i livsmiljøet må gå sammen med erkjennelsen av vår avhengighet av andre arter, samfølelsen med dem og gleden over naturliv.

Friluftsliv er i skolen så vel en pedagogisk arbeidsform som et faginnhold og lærestoff. I tillegg skal naturmøte være et mål i seg selv: gi naturopplevelser og fundament for en positiv verdsetting av naturen. Skolen skal også gi en grunn for gode fritidsvaner og gi de unge de erfaringer, ferdigheter og kunnskaper som trengs for å bruke naturen.

Vi har ikke funnet mye forskning som summerer bildet av i hvilken grad skolen klarer å realisere disse ambisjoner. Backman (2010) mener at lærere, særlig i de lavere alderstrinn, bruker naturmøte som en pedagogisk arbeidsform i «ordinære» skolefag – men i hovedsak er det kroppsøvingslæreren, særlig i høgere alderstrinn, som har ansvar for den mer praktisk rettede friluftslivsundervisningen. Backmann hevder at skolen langt fra oppfyller sitt ansvar. I den grad friluftslivsaktiviteter inngår, drives disse på måter som ligger nært til gymnastikkens, den fysiske fostringens og konkurranse- og prestasjonsrettede idrettens vilkår. Naturopplevelse og andre dypere verdier i friluftsliv og naturmøte, står svakt. Tendensen er til stede at en oppdrar barn i de ferdigheter som er knyttet til de voksnes mer eller mindre spesialiserte former for friluftsliv, snarere enn å bygge virksomhet ut fra en forståelse av hvordan barn erfarer natur og ønsker å utfolde seg i den.

Selv om hans undersøkelse gjelder Sverige, er det neppe grunn til å tro at forholdene skulle være annerledes i Norge. Allikevel – leirskoletradisjonen synes å stå noe sterkere i norsk skole enn i Sverige. Kanskje har begrepet friluftsliv en større plass i nordmenns hjerter i alminnelighet enn i svenskers?

Som nevnt fant Bruun (2011) at skolen hadde hatt en marginal betydning når det gjelder å *introdusere* deltakerne i DNTs Base Camp til forskjellige grener av friluftsliv. Men dette betyr neppe at innsatser seinere i livet er betydningsløse. Trolig trengs så vel primærsosialisering via foreldre som sekundærsosialisering via skole og frivillighet, for at ungdommer skal være aktive innen friluftslivet. Frivilligheten har ikke minst en viktig rolle for å by fellesskap med «de likeverdige», som Frønes (1998) vektlegger så sterkt.

Friluftsliv i barnehagens planer. I 2006 trådte ny rammeplan for barnehagene i kraft. I denne nevnes blant annet at naturen gir rom for et mangfold av opplevelser til alle årstider og i all slags vær, og at det i barnehagehverdagen er personalets ansvar å ivareta dette opplevelsesmangfoldet. Et av rammeplanens seks fagområder er natur, miljø og teknikk. Det er utarbeidet egne temahefter i tilknytning til fagområdene, hvor "Temahefte om natur og miljø" (Lysklett et al. 2006) er ett. Temaheftene skal nyttes som inspirasjon og gi grunnlag for refleksjon knyttet til barnehagens innhold og oppgaver.

Naturmøte i barnehagen. En stor del av den forskning som vi allerede har referert til når det gjelder utelekens betydning, særlig fra seinere år, er høstet fra en barnehagepedagogisk kontekst (f. eks. Lund Fasting 2012). Det er altså konkrete, positive resultater av en veletablert praksis som blir dokumentert. Dette sier også noe om naturens rolle i dagens barnehage.

Den norske (og skandinaviske) barnehagen har en lang og rik tradisjon for utelek og uteliv/friluftsliv (Gulløv i Fog Olwig & Gulløv (red.) 2003). Selve ordet *barnehage* (i stedet for «førskole», «barnekrybbe» etc.) minner om at innslag av natur har sterke tradisjoner. I mange utdanningsløp for barnehagepedagoger inngår friluftsliv som et fordypingsfag. Håndbøker og aktivitetsbøker for barnehagene er fulle av innslag om hvordan en tar naturen i bruk ved ulike årstider. Ehn (1983) snakker om en egen barnehagekultur, hvor naturen inngår på måter som stimulerer barnets trang til å oppdage, samle og forstå enkeltheter – ut over at naturen er lekearena.

Vi har derimot ikke funnet studier som nærmere drøfter hva slags naturforståelse som barnehagen legger an til, eller mer dyptgående hvorvidt barnehagen sosialiserer til friluftsliv seinere i livet, eller i hvilken grad som barnehagevirksomheten legger en grunn for positive holdninger til naturen, i barneårene og seinere.

Som vist stiller for eksempel Kellert (i Kahn & Kellert 2002) og Zaradic & Pergrams (2007) seg tvilende til at voksen-initiert og voksenledet virksomhet kan styrke et personlig forhold til naturen og legge grunnlaget for en naturverninnstilling. Vi er ikke overbevist om at dette gjelder den norske barnehagen. Grunnen er at norsk barnehage legger vekt ved det som de nevnte forfatterne forutsetter mangler i voksen-initiert virksomhet: rom for spontan, sanselig, helhetlig utfoldelse i natur og naturelementer. Her møter vi på ny risikoen med å bruke resultater fra ulike kontekster som grunnlag for å tegne et bilde, som en mener skal gjelde generelt.

Moderne utepedagogikk. I de senere år har *uteskole* og *utebarnehage* blitt godt kjente begrep i de nordiske landene (Nielsen i Halldén (red.) 2009, Änggård i Halldén (red.) 2009, Dahlgren et al. 2007, Mygind (red.) 2005, Jordet 1998, 2003, Grahn et al. 1997, nettstedet *Udeskole.dk* m.fl.). Det dreier seg her om å regelmessig, i skolen ofte en dag i uken, benytte naturen for læring og utvikling. I skolen streber en etter å integrere de klassiske skolefagene i virksomheten; i barnehagen blir naturen brukt som pedagogisk form for å realisere barnehagens generelle mål.

Virksomheten kan snarere forstås som den enkelte skolens og lærernes grasrotbevegelse enn som en virksomhet initiert fra departement og forvaltning via læreplanverket og liknende. Det er lærernes ambisjoner om å finne bedre måter å utføre sin gjerning på som har vært den viktigste drivkraften (Jordet 2003). «Uterommet», og ikke minst naturen, åpner for et mangfold av andre muligheter enn de konvensjonelle for å drive undervisning. Det synes som at en rekke arbeidsmåter er blitt utviklet; vi kan derfor neppe påstå at en konturskarp uteskolepedagogikk eller -didaktikk er blitt utviklet (Abelsen 2002).

Jordet (2003) drøfter gjentatte ganger en viktig utfordring i uteskolen: skal hovedvekten bli lagt på de klassiske skolefagene med deres spesifikke kunnskapskrav, eller på egenverdiene i naturmøtet: *lek, mening, kreativitet og selvstendighet*. Eller går disse to hensyn an å forene?

Dette spørsmålet kan neppe bli besvart på et generelt plan. Det viser igjen til den pedagogikk og didaktikk som læreren tar i bruk, i konkrete situasjoner. En kan videre spørre om ikke spørsmålsstillingen bygger på en forestilling om at «kunnskap» er noe som vi må tvinge på barnet mer eller mindre mot dets vilje, snarere enn at kunnskapene kan bygge på barnets spontane undring og vitebegjær.

Uansett – forskningen, nevnt ovenfor, dokumenterer lærernes *tro* på utevirksomhetens verdi. Lærerne opplever at de har bedre muligheter å oppfylle læreplanens generelle, overgripende mål. De kan gjøre den mer faglig rettede undervisningen mer elevsentrert og virkelighetsnær. Elevene setter pris på uteskolen. Uteskolen virker sosialt integrerende. Barna blir fortrolige med å være utendørs gjennom året.

En kan spørre hvorvidt uteskole og utebarnehage kan kompensere for redusert primærsosialisering via foreldrene. Grette (2012) finner at foreldre som velger en utebarnehage for sine barn i stor grad tilhører en velutdannet middelklasse med interesse for friluftsliv. Det kan altså synes som at utebarnehagen snarere verifiserer enn utlikner sosiale skiller. I uteskolen, derimot, er det i hovedsak lærerne og skolen selv som velger aktivitetsform, og vi kan ikke forutsette at en sosial seleksjon til virksomheten skjer på samme måte her.

Heldagsskolen – utfordring for naturmøte? Skolens ansvar for fritiden har økt gjennom innføringen av heldagsskolen og skolefritidsordningen. Når begge foreldre arbeider blir barnas hverdag sterkt styrt av andre omsorgspersoner og institusjoner. Hva betyr dette for mulighetene til naturkontakt og spontan allsidig lek?

Skolefritidsordningene skal være et frivillig tilbud for de barn som har et omsorgsbehov utover den obligatoriske skoletiden. SFO er fristilt fra nasjonale rammebetingelser. Kommunene bestemmer selv hvordan virksomheten skal se ut (Bye i Sosial- og helsedepartementet (1997): *Barn i bevegelse*). Virksomheten skal ha et sosialpedagogisk preg, men inngår ikke i skolens opplæringstilbud. Retningslinjene for virksomheten er generelle og lite konkrete når det gjelder innhold. Regjeringen uttaler følgende: «Med utgangspunkt i statlige og kommunale retningslinjer ble det forutsatt at den enkelte skole og skolefritidsordning, i nært samarbeid med foreldrene, utformer den praktiske virksomheten ut fra lokale forhold» (Stortingsmelding 55 (1996-1997): Om skolefritidsordningen²³). At skolegårdene, hvor en stor del av virksomheten må foregå, kan se svært forskjellig ut og i svært ulik grad stimulerer til utelek, vet vi (Lindholm 1995).

SFO har imidlertid mandat om også å være et forebyggende tiltak for barn og familier med vanskelige livsvilkår. Da ordningen ble evaluert i 2002, var det imidlertid oppfyllelsen av dette mandatet forfatterne stilte seg mest kritiske til, da bare et mindretall av SFO-ordningene hadde et tilsnitt av forebygging (Kvillo & Wendelborg 2002).

Kulturdepartementet samarbeider med idrettsbevegelsen for å gi rom for økt fysisk aktivitet i SFO (KDs hjemmesider). Eksempler finnes også på tiltak som *natur-SFO*, *friluft-SFO* og *gårds-SFO*.²⁴ Potensialet for å løfte naturmøte inn i SFO-virksomheten synes altså å være tilstede.

Løndal (2010a, 2010b, 2010c, 2010d, 2011.), Løndal & Bergsjø (2005, 2007) og Greve & Løndal (2012) har undersøkt leken i Skolefritidsordningen. En konfirmerer de funn som tidligere er presentert i denne litteraturstudien om de frie, egen-initierte kroppslige lekens betydelse for fysisk, sosial og mental utvikling, og for opplevelsen av mening, tilhørighet og mestring. En argumenterer for den frie lekens plass i SFO-virksomheten, og konstaterer at hvor denne er til stede, vil en også oppleve de nevnte kvalitetene. Sandberg (2012) mener, på basis av en undersøkelse av drabantbyer i Sverige, at barnehage, skole og SFO kan spille en betydningsfull rolle som introdusører til naturmøte, særlig hvis foreldrene ikke godt nok klarer å fylle denne rollen.

Målrettede tiltak for å nå marginaliserte grupper

Særlig innen forskningen er en opptatt av å avdekke hvorvidt spesielle grupper blir fanget opp av samfunnets velferdsgoder, herunder naturmøte og friluftsliv. Forskingen kan derfor forstås som en evaluering av hvorvidt politikkenes universalistiske ambisjoner oppfyller satte mål.

²³ Kilde: http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/19961997/st-meld-nr-55_1996-97.html?id=191311

²⁴ Kilde: [http://www.minskole.no/minskole/buggeland/pilot.nsf/ntr/3A20678812EB105CC1257ACB002AEFC6/\\$FILE/P%3%A5melding%20Natur-sfo%20januar.pdf](http://www.minskole.no/minskole/buggeland/pilot.nsf/ntr/3A20678812EB105CC1257ACB002AEFC6/$FILE/P%3%A5melding%20Natur-sfo%20januar.pdf)

Historisk sett er det arbeiderklassens muligheter til å drive friluftsliv som har stått i sentrum. Tordsson (2003) gjør rede for hvordan friluftsliv og alles rett til naturmøte fra forrige århundreskifte, og særlig i mellomkrigstiden, ble en fanesak for arbeiderbevegelsen og ansett som et direkte botemiddel mot sosial nød.

I etterkrigstiden er det universalistiske prosjektet blitt utvidet og oppmerksomheten rettet også mot andre grupper: kvinner, barn, innvandrere og deres barn, enslige forsørgere, funksjonshemmede, ungdom på skråplanet etc. Vi har allerede vist til statistikk som dokumenterer til dels markante forskjeller i friluftslivsutøvelse mellom aldre, kjønn, klassebakgrunn, utdanningsnivå, bosted, etnisk bakgrunn etc. Spørsmålet er i hvilken grad det står i politikken og forvaltningens makt å endre dette. _

Kritikk mot universalismen

De universalistiske bestrebelsene på området naturforvaltning er blitt kritisert fra flere hold. En politisk farget kulturkonservativ kritikk, med røtter i mellomkrigstid og særlig tidlig etterkrigstid (drøftet i Tordsson 2003), var bekymret for ensretting, tap av kulturell mangfold og en byråkratisk innskrenking av individuell frihet. Naturen måtte ikke forvandles til et gjennomorganisert fritidslandskap, hvor alle kvaliteter på forhånd er oppdaget, inventert og utannonsert, ble det hevdet. Naturen må bevare sine hemmeligheter for den enkelte selv å oppdage og gjøre til sin egen åndelige eiendom. Kritikken av tilrettelegging og regulering av naturen var knyttet til motstanden mot trekk i det moderne etterkrigssamfunnet generelt.

Når konturene av en moderne turistindustri begynte å avtegne seg rundt 1960- og 1970-tallet, fikk den samme kritikken til dels andre politiske fortegn (ibid.). Naturopplevelse måtte ikke bli en salgsvare. Naturen fortjener respekt for dens egenverdi, ikke kun dens nytte. Naturmøte bør være en konkret form for kulturkritikk og alternativ livsformserfaring – ikke en rekreasjon som til syvende og sist skal tjene en naturødende livsform. – Dette er synspunkter som fortsatt gjør seg gjeldende i debatten (Aasetre & Gundersen 2011, 2012)

Friluftsliv som sosialt felt. I vår tid kan en drøfting av universalismen med fordel ta utgangspunkt i kultursosiologiske perspektiver. Oppfatningen av forholdet til naturen som noe egalitært, forenende og harmoniserende i det norske samfunnet, er i tråd med ideologiske oppfatninger om at friluftsliv *bør* spille nettopp denne rollen. Men ifølge Pierre Bourdieu (1995) får et fenomen en sosial betydning (blir et «sosialt felt») *ikke* fordi konsensus rå, men fordi det er motsetninger mellom ulike aktører som i ulik grad besitter ulike former for sosialt, kulturelt og økonomisk kapital.

Følger vi Bourdieu, har friluftsliv betydning i det norske samfunnet fordi det er et av de livsområder *hvor den sosiale kampen blir ført*. Friluftsliv er altså ikke et overflatefenomen i samfunnet, ikke noe som lever sitt liv uavhengig av den sosiale, kulturelle og økonomiske virkeligheten ellers. Vår sosiale tilhørighet kommer til uttrykk i vår smak, vår habitus, vårt valg av fritidsaktiviteter og vår «friluftsstil». Slik forstått er også friluftsliv dypt forankret i sosiale, kulturelle og økonomiske strukturer. En kan spørre seg om de former for

naturkontakt som vi til vanlig regner som «friluftsliv» er knyttet til en habitus som er dominert av en velutdannet middelklassens livsmønstre og vurderinger.

Flere norske studier av friluftsliv bygger i større eller mindre grad på Bourdieus teori (Langseth 2012, Tordsson 2010, Odden 2008, Skogen 1999, Pedersen 1999, Richardsson 1994 etc.). En har avdekket til dels store forskjeller når det gjelder *hva* en driver med, *hvordan* en driver med det og ikke minst *hvilken mening* man gir til det man driver med. Dette varierer mellom individenes tilhørighet til ulike sosiale grupper: deres klassetilhørighet, inntektsnivå, utdanning, kjønn, aldre, tilknytning til by eller bygd etc.

Vi savner imidlertid en empirisk studie som tegner et helhetsbilde av «friluftslivets felt» slik det ter seg i Norge. Kvantitative metoder er blitt utviklet for analyser som avdekker hvordan sosial tilhørighet gjenspeiler seg i forskjellige former for kulturelt preget atferd. Å kartlegge det norske friluftslivsfeltet gjennom en bourdieusk korrespondanseanalyse ville være av stor betydning for friluftslivsforskningen, men også av stor verdi for generell kulturforskning i et land, hvor nettopp relasjonen til natur er blitt utpekt som noe kulturelt betydningsfullt. En slik studie ville også kaste et nytt lys over forutsetningene for politikk og forvaltning av natur:

Hvis de nevnte sosiale og kulturelle faktorene er av avgjørende betydning for deltakelse i friluftsliv, vedrører de en svært treg og vedvarende materie, som neppe lar seg bevege i vesentlig grad ene og alene gjennom praktisk tilrettelegging av naturen for å «øke dens tilgjengelighet», eller gjennom informasjonstiltak.

Vi kan heller ikke uten videre ta for gitt at det er et utbredt ønske i befolkningen å drive med former for friluftsliv som en ikke driver med. Eller at den ikke aktive egentlig nærer uoppfylte ønsker om å drive med friluftsliv. Vi mennesker søker oss til de sammenhenger hvor vi føler oss hjemme og opplever sosial og annen tilhørighet. Vi markerer derigjennom også, bevisst eller ubevisst, avstand til andre menneskers valg og preferanser.

I stedet for en universalisme av typen «likt for alle» trenger vi kanskje å støtte opp om mangfold, profilering og variasjon når det gjelder friluftsstiler og former for naturmøte.

Må for eksempel innvandrere på død og liv integreres i den *norske* friluftslivskulturen? Hvorfor ikke en egen friluftskultur, basert på egne preferanser og med innslag av elementer fra hjemlandenes kultur? Denne tendensen er allerede til stede blant ungdom med minoritetsbakgrunn, ifølge Trangsrud (2012), som konstaterer at et slikt friluftsliv kan styrke den enkeltes personlige identitet av å ha røtter i flere kulturer. Hvilken rolle kan innvandrernes egne organisasjoner spille?

Kan campingens og campingvertenes organisasjoner engasjeres for å gi friluftslivspolitikken en bredere basis, innholdsmessig og sosialt?

Må barn og ungdommer oppdras til *de voksnes* friluftsliv? Hvorfor ikke å forme varianter av naturmøte som passer til deres egne preferanser i ulike aldre? «Barnas naturverden» (Dahle 2003). Eventyr og fortellinger som ramme og inspirasjon? Hvorfor inngår «orientering» i skolens læreplan men ikke «treklatring» og «koiabygging»?

Kanskje skulle de voksne åpne for at de unge får innrette egne hjemmesteder i naturen? Kan det offentlige stille naturområder til disposisjon for dette? Kan tenåringer få egne steder og bygge basisleir hvor de kan møtes bortenfor de voksnes kontroll? Kan de få adoptere naturområder som de forvalter etter eget skjønn?

Del 4 De ulike aktørenes perspektiver

Litteraturen om barn og unges mulighet til naturmøte er, som antydnet, skrevet ut fra ulike kunnskapsinteresser. Selv om vi har konsentrert oss om litteratur som seiler under flagget *forskning*, er det mulig å skille mellom ulike interesseperspektiver. Det kan være grunn til å oppsummere ulike «blikk» på vårt tema, for å finne de ulike aktørenes roller og dilemmaer tilknyttet disse.

Følgende oversikt er derfor tenkt å perspektivere spørsmål 6: «*Hvordan kan ulike aktører (kommunal arealforvaltning, private grunneiere og organisasjoner, pedagogiske institusjoner m.fl.) bidra til å sikre et godt friluftslivstilbud for barn?*». Vi ønsker å drøfte de vilkår de ulike aktørene virker ut fra, og hva disse innebærer av begrensninger, med henblikk på å skape større forståelse aktørene imellom. Skissen må i høyeste grad forstås som en tentativ fremstilling.

Det politiske blikket

Politikkens oppgave er å skissere generelle mål for utviklingen og å finne virkemidler, herunder lovverk og offentlige midler, for å realisere disse. Det fremgår så vel av stortingsmeldinger som lovverk og rundskriv at en anser som politikken oppgave å sikre barns og unges mulighet til naturkontakt. Her fremgår også at politikken vektlegger *naturen nær boligområdene*, og naturmøte som en del av *hverdagens* livsmønstre, likeens at barn og unges behov må stå sentralt (Plan- og bygningsloven, Stortingsmeldingene om friluftsliv, St. meld. Nr. 23 2001-2002: *Bedre miljø i byer og tettsteder*, Opplæringsloven, Markaloven, lover og politiske retningslinjer tilknyttet forebyggende helsevern etc.).

Temaet barn, unge, naturmøte, helse, mening og livsstil griper inn i en rekke av departementenes ansvarsområder. I dette ligger så vel muligheter som utfordringer.

Temaet fremstår som en overgripende interesse snarere enn som en særinteresse. Det kan derfor i prinsippet regne med en bred oppslutning. Samtidig er temaet så grenseoverskridende at det vanskelig kan tildeles en gitt plass i det moderne samfunnets sterkt sektorinndelte forvaltningssystem. Særlig på lokalplanet er det vanskelig å finne gode eksempler på organisasjonsformer som favner om alle relevante aspekter om temaet: interesser knyttet til skole, helse, frivillige organisasjoner, kultur- og fritidspolitikk, miljøvernpolitikk, sosialpolitikk etc., i tillegg til arealplanlegging, forvaltning, tilrettelegging, vedlikehold og oppsyn. Best synes det å fungere i de (større) kommuner og regioner som har organisert virksomheten i form av friluftsråd.

Mulighetene til å realisere politikken målsettinger synes derfor å møte organisatoriske vansker. Hvor i det byråkratiske systemet hører temaet barn og naturmøte hjemme – hvis vi tar inn over oss alle dets relevante aspekter? Hvilken fag- og profesjonsutdannelse bør den ha, som i den kommunale forvaltningen skal ta vare på temaet innen alle de samfunnssektorer hvor det har betydning? Forskning viser også at friluftslivs- og

nærmiljøinteresser i altfor liten grad blir ivaretatt i den kommunale planleggingen (Forsberg 2012).

Til vanskene hører at friluftslivets organisasjoner ikke har evnet å samle seg til et artikulert talerør for friluftslivets allmenninteresser på det lokale nivået. Gode eksempler finnes på samarbeid mellom offentlighet og friluftslivets frivillighet, men disse står klart i skyggen av det godt etablerte samarbeidet mellom friluftsliv og idrettens organisasjoner. Denne skeivheten kommer også med all ønskelig tydelighet frem i offentlige tildelinger av midler til henholdsvis idrett og friluftsliv. Ubalansen fremstår som merkelig, for ikke å si urimelig, når vi tar i betraktning at friluftsliv engasjerer betraktelig fler enn idretten.

Temaet barn unge og natur sogner i politikk og forvaltning formelt hjemme under friluftslivspolitikken, og dermed under Miljøverndepartementet og dens forvaltningsorganer. Denne tilhørigheten plasserer friluftsliv i en naturfaglig og forvaltningsrettet rasjonalitet som har fått store konsekvenser for den praktiske virksomheten.

Forvaltningsblikket

Flere forfattere har kritisk drøftet den «verdinøytrale forvaltningsrasjonalitet» som tradisjonelt har preget håndteringen av friluftsliv og likartede temaer (Bischoff 2012, Tordsson 2008, Berntsen 1994). Forvaltningen oppfatter naturen i utgangspunktet fra et antroposentrisk perspektiv: dens *nytte for mennesket* er det sentrale (selv om naturforvaltningen her ofte møter intern motstand fra mer desiderte naturverninteresser). I denne sammenhengen er natur til vanlig verdsatt fremst ut fra dens *helsefremmende* kvaliteter; et gode som bør tilbys flest mulig.

En arbeider derfor ofte ut fra en distribusjonstanke: naturgodene skal presenteres, stilles til rette og gjøres lett tilgjengelige for brukerne. Dette skjer i første rekke gjennom *praktisk tilrettelegging av naturen*, som «åpner» den for alle, mest mulig uavhengig av de besøkendes individuelle forutsetninger. De krav naturen stiller for ferdsel og opphold blir gjerne forstått som *hindre* som mest mulig bør reduseres eller helst ryddes av veien. Innsatsene gjelder da å øke tilgjengeligheten: at besøkende kan ta seg ut til naturområdet, hensette kjøretøyet, velge løype etter egne preferanser, finne veien uansett ferdigheter i bruk av kart og kompass, finne gode raste- og leirplasser etc.

Når en da konstaterer at ikke alle bruker naturområdene like mye (og noen ikke i det hele tatt) har det vokst frem en omfattende forskning knyttet til den såkalte hinderproblematikken («intrapersonelle hinder, interpersonelle hinder, strukturelle hinder»), og hvordan disse kan overvinnes (presentert og drøftet i Emmelin et al. 2010).

Hvis det dessuten, særlig nær storbyer og befolkningssentra, er press på naturområdene, må en sørge for at avsatte, eventuelt dyrt ervervede naturområder, blir benyttet fullt ut. En må videre tilrettelegge for å unngå konflikter mellom ulike brukergrupper (Emmelin et al. 2010).

I tillegg til denne tanken har en konstatert at befolkningen har ulike preferanser når det gjelder naturtyper og grad av tilrettelegging. Forvaltningen inndeler befolkningen i segmenter etter profilen til deres preferanser, etter tankemønstre som bygger på den velkjente økonomiske modellen at verdien noe (i dette tilfelle natur(opplevelse)) kan forstås som en funksjon av tilbud og etterspørsel (kritisk drøftet av Geelmuyden (1989), Tordsson (1997)).

Til bruk i dette arbeidet er det blitt utviklet en rekke redskaper: anvendt forskning, retningslinjer, manualer, finansieringsordninger, kvalitetssikring etc. (Emmelin et al. 2010, Kaltenborn og Vorkinn (red.) 1993, Teigland 1991). Naturforvaltning er blitt et eget fag som arbeider med begreper som attraktivitetsundersøkelser, sonering, konsentrasjon, spredning, arealkrav, kategorisering, preferanser, besøkssegmenter, pull- og push-faktorer etc.

Berntsen (1994) drøfter hvordan miljøspørsmålene har gått fra å være gjenstand for sterke folkelige bevegelser i opposisjon mot et rasjonalistisk byråkratisk apparat, til å bli integrert i dette apparatet. Dermed blir miljøspørsmålene løst (eller ifølge Berntsen ofte skinnløst) gjennom interne forhandlinger mellom profesjonelle aktører i samfunnets ulike organer etter nøye regulerte prosesser, hvor folkelige synspunkter har vanskelig å få gjennomslag.

Dette skjer i tråd med tanke- og handlingsmønstre, som vanskelig kan håndtere *verdier*, hvis disse ikke lar seg nedfelle i kvantitative enheter, budsjettposter, strek på kart, fysiske tiltak etc. Også Geelmuyden (1989), liksom Tordsson (1997) drøfter kritisk de underliggende paradigmene og dens paradokser i denne forskningen.

Sosial- og helsedirektoratets *Rapport 15-1130, 2003* kan illustrere vanskene med å omdanne verdier til kvantitative enheter. Oppgaven var å utarbeide veiledende normer for skolegårdene. En drøfter hvilke kriterier en bør legge til grunn for å vurdere kvaliteten i utearealene, og refererer til rapporter som vektlegger betydningen av variasjon, mangfold, innslag av natur, vegetasjon, vekslende terrengforhold etc. En forteller videre at områdene skal være trivselsskapende, gi rom for allsidig aktivitet, sosialt samvær, læring etc. Det en *ender opp* med er imidlertid følgende: *minimumskrav til antall kvadratmeter per elev*. I tillegg noterer en at disse skal være skjermet fra støy, kald vind, intens sol, og de skal ha en universell utforming. Hva blir det da med variasjonen, mangfoldet, innslagene av natur, de vekslende terrengforholdene?

At temaet barn, unge og naturmøte sogner til en forvaltningspraksis med en forholdvis ensidig naturfaglig-byråkratisk faglig basis, innebærer at et tema med bred og sektoroverskridende relevans får et begrenset fokus og blir knyttet til et begrenset sett av handlingsredskaper. Temaet risikerer å fremstå som et i hovedsak praktisk-teknisk anliggende. Hva blir det av aspekter som egenarten i barns naturopplevelser, naturens betydning for helse, livskvalitet og eksistensiell forankring, barn-natur-pedagogikk, naturmøte i lys av generell fritids- og kulturpolitikk, natur og sosial ulikhet? Hvordan å inspirere, stimulere og sosialisere til naturmøte? Da disse perspektiver sjelden blir dyptgående diskutert i forvaltningslitteraturen (for eksempel Emmelin et al. 2010), kan det virke som at naturforvaltningsfaget har så vel et snevert perspektiv som en overdreven tro

på fagets muligheter å løse problemer og å realisere verdier. – Som antydnet synes det imidlertid som at kritikken mot denne forvaltningsrasjonaliteten begynner å få gjennomslag i senere forskning og i nyere begreps- og teoriutvikling.

Forskerblikket

Stortingsmeldingen *Friluftsliv. Ein veg til økt livskvalitet*, drøfter kritisk forskningen om friluftsliv. Den kvantitativt mest omfattende forskningen, og den med lengst tradisjoner, er knyttet til den praktiske tilretteleggingens innsatser: undersøkelser av befolkningens aktivitet, dens preferanser av ulike naturområder, evaluering av tiltak, utarbeiding av retningslinjer og kriterier etc. I høg grad har denne forskningen abonnert på et generelt internasjonalt teorigrunnlag fra «Outdoor and Nature Management», «Leisure Studies etc.». Forskermiljøene har ofte vært nært knyttet til naturforvaltningens institusjoner, og utdanningsinstitusjoner som står disse nær.

I de siste årene har vi imidlertid fått betraktelig mer av forskning med et samfunns- og kulturfaglig teorigrunnlag. En har undersøkt friluftsliv og nordmenns relasjoner til natur som et vesentlig, kanskje også særskillende, innslag i norsk kultur og levemåte. Etnologiske og antropologiske fagmiljøer, liksom sosiologiske, har her hatt betydning. Også den forvaltningsrettede forskningen har i de siste tiårene fått vesentlig sterkere innslag av samfunns- og kulturteori. En har i større grad bidratt til teoriutvikling, og i mindre grad direkte overført tankemodeller fra naturforvaltning hentet fra andre sosiokulturelle kontekster. Denne forskningen utvider perspektivet – men kan sjelden ha et så direkte handlingsrettet fokus som den mer håndfast forvaltningsrettede. Den henvender seg mer til et overordnet politisk nivå enn til organer som er tildelt ansvar for å føre ut politikken i praksis. Hvorvidt forskningen da innvirker på politikken, er avhengig av hvilken vekt politikerne legger på friluftsliv og naturmøte sammenliknet med øvrige tiltak for barn og unge.

Forskning om naturmøtets pedagogiske aspekter har i det vesentlige vært knyttet til høgskole- og universitetsmiljøene. Hovedfokus her har imidlertid vært på praktisk-pedagogisk utdanning av veiledere og lærere. Risikoen i desiderte friluftslivsutdannelser er at en gir en kvalifisert opplæring i friluftslivsferdigheter, som kanskje ikke alltid er de mest relevante i de praksisfelt (skole, barnehage etc.) som utdannelsene er tenkt å kvalifisere til. Forskning har tradisjonelt vært en bisyssetning i høgskolesystemet, selv om denne i det siste er blitt gitt større vekt ut fra krav om «forskningsbasert undervisning» og i forbindelse med høgskolenes universitetsambisjoner.

Vi finner også en gryende forskning knyttet til psykologiske og helsemessige effekter av friluftsliv (dokumentert for eksempel i Miljøverndepartementets rapport *Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse. Rapport fra det nordiske miljøprosjektet «Friluftsliv og psykisk helse»* (Koksvik (red) 2008)).

Det er i Norge ikke utviklet noen samtlende desiderte strategier for å dekke de forskningsmessige kunnskapsbehovene innen området. NINA, Norsk institutt for naturforskning, har imidlertid lenge hatt en hovedrolle i å utføre og samordne friluftslivsforskningen. I motsetning til i Sverige har Norges forskningsråd ikke hatt et eget program for friluftslivsforskning. Forskning om friluftslivsrelaterte tema er imidlertid utført tilknyttet andre forskningsprogrammer.

Frie forskningsmidler for fast tilsatte i aktuelle høgskole- og universitetsinstitusjoner er begrensede. Forskningsinstitusjonene konkurrerer om midler og betydelig forskningstid går med til å skrive søknader om prosjekter som ikke blir realiserte grunnet manglende finansiering. Da friluftsliv, eller barn, unge og natur, ikke har vært egne tema i forbindelse med forskningsprogrammer, har en måttet dreie fokus i retning av annet enn det som tegner seg som mest relevant ut fra disse tema. En oppdragsforsker må ofte utvikle seg til generalist snarere enn systematisk å fordype sin kompetanse innen et mer begrenset temaspektrum. Aktuelle departementer har svært begrenset av midler for egen-initiert forskning hvor tydelige kunnskapsbehov blir avdekket, siden forskningsmidlene er kanalisert til større samtlende forskningsprogrammer. Temaet barn, unge og natur er tverrfaglig og hører ikke naturlig hjemme innen én desidert moderdisiplin, men har ofte en forholdsvis perifer rolle innen flere. I motsetning til for eksempel i Sverige, er det ikke blitt utviklet en egen forskerutdanning tilknyttet friluftsliv. – Alt dette innebærer at forskningen om friluftsliv fortsatt har et noe tilfeldig og splittet preg.

Tendenser finnes imidlertid til samordning. Gjenkommende forskningskonferanser har samlet forskere fra skiftende miljøer. Ved tildeling av forskningsmidler blir det lagt vekt ved at institusjonene samarbeider, noe som også skjer i økende utstrekning. Antallet mastereksamenar og doktordisputaser tilknyttet friluftsliv og naturmøte, øker.

Det pedagogiske blikket

Friluftsliv har i lang tid vært et tema i førskolelærer- og lærerutdanningene. Som nevnt er friluftsliv så vel en arbeidsform i ordinære skolefag som et eget undervisningstema.

Når det gjelder det førstnevnte har friluftslivsvirksomheten hentet styrke i å knytte seg til tradisjonen som benevnes «progressiv pedagogikk» (John Dewey m.fl.) og dermed i kritikken av den konvensjonelle, teorifokuserte skolen. I stedet har en hevdet verdiene i slikt som *learning by doing*, sanselig erfaring, konkretisering, personlige opplevelser, prosjektmetodikk og gruppearbeid. Denne pedagogiske tradisjonen har lenge hatt en sterk posisjon i norsk lærerutdanning (Slagstad et al. (red.) 2003).

Den nevnte pedagogiske tradisjonen ønsker å frembringe bedre og mer allsidig engasjerende veier til kunnskap, læring og kreativ utvikling. I norsk skoledebatt finnes det imidlertid ikke sjelden en forestilling om at vektlegging av klassiske skolefag og basisferdigheter står i motsetning til mer vanskelig målbare verdier som personlig utvikling, samarbeidsevne, kreativitet, sanselig og estetisk utvikling etc. Internasjonale sammenliknende undersøkelser i

de seinere år har avslørt at norske elever har hatt en urovekkende lav standard i basisferdigheter som lesning, skriving og matematikk. I den siste tiden har tendensen derfor gått i retning mot å styrke de klassiske skolefagenes stilling i skolen, en ambisjon som synes å ha vært fremgangsrik. De «myke» kvaliteter som naturmøte, friluftsliv og «alternativ pedagogikk» kan sies å representere, har dermed ofte opplevd motvind.

Når det gjelder friluftsliv som et eget emneområde, sorterer dette som nevnt under kroppsøvningsfaget. Hvis resultatene fra Sverige (Backman 2010) også gjelder i vårt land, synes friluftsliv ofte å bli håndtert som en avart av idrett. Fokus er rettet mot å mestre de basisferdigheter som har en parallell innen idretten (ski, kano, orientering etc.) og ellers på trening, fysisk aktivitet og helse. Dette blir mer uttalt i høyere skoletrinn, hvor den ansvarlige for kroppsøving er en faglærer med identitet nært knyttet til idretten.

Allikevel har ulike former for uteskole blitt etablert som arbeidsform, særlig i de lavere skoletrinnene, selv om de konkrete pedagogiske uttrykkene synes å være til dels lite modne. I videregående skole synes naturmøte å stå svakt, så vel som pedagogisk arbeidsform som emne i kroppsøvningsfaget. Et unntak er trolig de spesielle idretts- og kanskje særlig naturbrukslinjene.

Med innføringen av heldagsskolen har det offentlige påtatt seg et ansvar også for barnas fritid – kanskje nettopp den tid som tidligere ble brukt til uformell, egen-initiert lek i nærmiljøet sammen med kamerater. Initiativer er tatt i samarbeid mellom idrettens og friluftslivets organisasjoner for å gi denne virksomheten substans. Allikevel fremstår SFO- virksomheten som forholdsvis tilfeldig og er i liten grad regulert av retningslinjer og klare målsetninger.

Vi har konstatert et gap mellom teori og praksis når det gjelder pedagogisk arbeid med barn, unge og natur. Allikevel finnes svært gode erfaringer på basis av omfattende pedagogisk utviklingsarbeid, interessant nok ofte spesielt rettet mot elever med spesielle behov og vansker (Jensen 2010, Sølvik 2003 etc.). Det er en viktig oppgave å høste og systematisere disse erfaringer, og å tegne grunnlaget for en virksom friluftslivets pedagogikk i den norske skolen.

Høgskoleutdanninger innen friluftsliv, som begynner å bli relativt mange, har her et særskilt ansvar, sammen med lærerhøgskolene. Pedagogikken har potensiale til å bli et svært *forskningsintensivt og forskningsbasert fagområde*, hvis vi regner praktisk-pedagogisk arbeid som aksjonsforskning, og etablerer bedre systemer for dokumentasjon, drøfting og sammenfatning av erfaringer.

Det er også et behov for teoretisk utviklingsarbeid. At barnet ikke er en utviklet voksen, men har en *natur*, i betydningen en psykisk, fysisk og sosial egenart som all oppdragelse må bygge på, er som kjent grunntanken i Jean-Jacques Rousseaus pedagogikk. Flere hovedstrømninger innen barnepsykologi og pedagogikk bygger videre på denne. Det ser ut til at mye av den forskning vi har lest prøver å løfte inn også den andre grunntanken i

Rousseaus filosofi: at det er i samspill med naturen at barnet utvikler seg i tråd med sin natur. Har vi egentlig kommet særlig lengre enn til Rousseau?

Organisasjonsblikket

Friluftslivet hører mer sammen med det uformelle samfunnet enn med organisert virksomhet – selv om Den Norske Turistforening er en av verdens eldste friluftslivsorganisasjoner. Den som driver friluftsliv gjør det til vanlig på egen hånd, i familien eller i vennelag, snarere enn som deltaker i et programtilbud laget av en organisasjon. Friluftslivets spontane, egenorganiserte karakter har bidratt til dets egenart. At naturmøte lenge har vært et selvfølgelig innslag i livsmønster og væremåte i de nære, personlige relasjonene, har langt på vei vært dets styrke.

Denne styrken kan vise seg å være en svakhet i møtet med det moderne gjennomorganiserte samfunnet. Det kan synes som at interesser som ikke har artikulerte organiserte uttrykk taper kampen om midler, oppmerksomhet og gjennomslag (Tordsson 2010, med referanser).

Idrettens organisasjoner har vært fremgangsrike i arbeidet med å fremstå som legitime representanter for «helsefremmende fysisk aktivitet» generelt i det norske samfunnet. Friluftslivets organisasjoner har i vesentlig mindre grad fremstått som de som artikulerer allmenninteressene knyttet til naturmøte – og helsefremmende fysisk aktivitet. Tendensen har lenge vært til stede at organisasjonene ønsker at det offentlige skal støtte friluftslivet for dets egen skyld, som et verdifullt kulturelt særtrekk i det norske samfunnet. En har hatt begrenset fremgang i å legitimere sin virksomhet gjennom å vise til at friluftsliv kan bidra til å realisere vesentlige politiske målsetninger innen for eksempel helse-, sosial-, kulturpolitikk, og når det gjelder barns og unges oppvekstvilkår.

I det siste tiåret har friluftslivets organisasjoner imidlertid ambisjoner om å kunne virke i denne retningen. FRIFO har utviklet «friluftslivspolitiske manifest», og synes å ha vidtfavnende bestrebelser på å innta en vesentlig sterkere rolle (FRIFOs hjemmeside).

Det varierer imidlertid i hvilken grad medlemsorganisasjonene føler seg sterke nok til å svare opp mot disse ambisjoner. Friluftslivets organisasjoner har lenge hatt en marginalisert økonomisk stilling sammenliknet med for eksempel idrettens (Skaset 2004). Fortsatt preges organisasjonene av at de samler medlemmer som er dedikert opptatt av friluftsliv i sine *varierte, spesielle former*. En er ikke vant til å håndtere spørsmål som ligger på et overordnet politisk nivå: å samlet verne om «friluftslivets allmenninteresser». Selv om friluftslivets organisasjoner i uttalelser og liknende vektlegger nærnaturens betydning særlig for barn og unge, er interessen i den praktiske virksomheten gjerne rettet mot mer «kvalifiserte» naturområder.

Friluftslivets organisasjoner har svake tradisjoner for et nært samarbeid med offentlige instanser, for eksempel i skole, barnehage og ungdomspleie. I den seineste stortingsmeldingen *Friluftsliv. Ein veg til økt livskvalitet* blir det fremhevd som en kvalitet i

friluftslivet at det samler mennesker med interesse for ulike aktiviteter i organiserte former. En skisserer derimot i liten grad hvordan friluftslivspolitikkenes ambisjoner skal realiseres i og gjennom et nært, forpliktende samarbeid med friluftslivets frivillige organisasjoner.

I det siste finner vi imidlertid gode eksempler på samarbeid mellom friluftslivsorganisasjoner og for eksempel skole, barnehage og SFO. En vanskelighet i sammenhengen er at en fattig frivillig organisasjon ikke uten videre kan tilby arbeidskraft i arbeidstiden.

Til vanskene hører også at FRIFO ikke har en tilsvarende samlet representasjon på det lokale nivået. «Friluftsnemnda», som tidligere var et kommunalt organ for håndteringen av friluftslivsspørsmål i lokalmiljøet, ble endelig avskaffet i forbindelse med den siste stortingsmeldingen; den hadde da allerede syknet hen i forbindelse med at kommunene fikk rett til selv å organisere sin forvaltning. Friluftslivets organisasjoner har derfor vansker med å finne en naturlig samarbeidspartner i lokal politikk og forvaltning. Som nevnt synes tilstanden her å være bedre i de kommuner hvor det finnes lokale friluftsråd.

Denne oversikten bygger på et usikkert grunnlag, mer basert på generelle inntrykk av den magre litteraturen enn på solide undersøkelser. *Det er behov for en forskningsbasert gjennomgang av ulike interesser, roller, dilemmaer og muligheter tilknyttet friluftslivets ulike aktører og interessenter.* Med Samhandlingsreformen og økt vekt på forebyggende helsearbeid, hører også helsevesenets organer til disse. Det er grunn til å tro at et nærere samarbeid, med tydeligere roller og en klarere arbeidsfordeling, ville bedre mulighetene til å realisere *målene*, som i alt vesentlig fremstår som felles og forenende. Det sistnevnte gir grunnlag for optimisme.

Referanser

Abelsen, Ch. (2002): *Uteskole og lærerprofesjonalitet*. Hovedfagsoppgave. Oslo: Norges idrettshøgskole.

Abram, D. (1996): *The spell of the sensuous: perception and language in a more-than-human world*. New York: Pantheon Books.

Andersen, L., B., Hasselstrom, H., Gronfeldt, V., Hansen, S., E. & Karsten, F. (2004): "The relationship between physical fitness and clustered risk, and tracking of clustered risk from adolescence to young adulthood: eight years follow-up in the Danish Youth and Sport Study", *International Journal of Behavioural and Natural Physics*, 1(6).

Andrieu, B. (2006): "Brains in the Flesh: Prospects for a Neurophenomenology". *Janus Head* 9 (1) p. 135-155.

Antonovsky, A. (1987): *Unraveling the Mystery of Health – How People Manage Stress and Stay Well*. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Backman, E. (2010): *Friluftsliv in Swedish physical education: a struggle of values: educational and sociological perspectives*. PhD Thesis, Stockholm: Stockholms universitet

Bagøien, T. E. (red)(2003): *Barn i friluft. Om verdifullt friluftsliv*. Trondheim: Sebu forlag.

Balldin, J. (2010): "Barndomens geografi och platser för nuet. Möjligheter och utmaningar", i Qvarsebo, J. & Broman, I.T. (red): *Från storslagna visioner till professionell bedömning*. Rapporter om lärarutbildning, Malmö högskola 2/2010, 135-147.

Bech, Ch. W. (1990): *Det organiserte vanvidd. Et kritisk blick på barns og unges oppvekst i 90-åra*. Vallset: Opplandske bokforlag.

Bell, J.F., Wilson, J.S. & Liv, G.C. (2008): "Neighbourhood greenness and 2 year changes in body mass index of children and youth", *American Journal of Preventative Medicine*, 35(6), 547-553.

Bell, S., Thompson, C. V. & Travlou, P. (2003): "Contested views of freedom and control: Children, teenagers and urban fringe woodlands in Central Scotland". *Urban Forestry & Urban Greening*, 2(2), 87-100.

Bentsen, P., Andkjær, S. & Ejbye-Ernst, N. (2009): *Friluftsliv. Natur, samfunn og pedagogikk*. København: Munksgaard Danmark.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2011): *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Open Road.

- Berman, D.S. & Anton, M. T. (1988): "A wilderness therapy program as an alternative to psychiatric hospitalization". *Residential Treatment for Children and Youth*, 5(3), 41-53.
- Berntsen, B. (1994): *Grønne linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Oslo: Unipub.
- Berto, R. (2005): "Exposure to restorative environments helps restore attentional capacity". *Journal of Environmental Psychology*, 25(3), 249-259.
- Bettelheim, B. (1969): *Children of a Dream*. New York: Simon and Schuster.
- Beunderman, J., Hannon, C. & Bradwell, P. (2007): *Seen and Heard: Reclaiming the public realm with children and young people*. London: Demos.
- Bingley, A. & Milligan, C. (2004): *Climbing trees and building dens: mental health in young adults and the long term effects of childhood play experience*. Institute of health research, Lancaster University.
- Bischoff, A. (2012): *Mellom meg og det andre finns det stier... : en avhandling om stier, mennesker og naturopplevelse*. PhD Thesis, Ås: Institutt for matematiske realfag og teknologi, Universitetet for miljø- og biovitenskap.
- Bjerke, T. (1994): *Barn – natur – friluftsliv*. Lillehammer: Landbruksforlaget.
- Bjerke, T., Andersen, O., Haaland, T., Berg, T.K. & Krange, O. (2006): *Fritid og friluftsliv – aktiviteter og holdninger blant barn i Groruddalen*. NINA-rapport 190.
- Bjerke, T. & Ødegårdstuen, T. (1995): "Barn og unge i naturen", i Kleiven, Jo (red): *Et forskningsprogram blir til*. Rapport fra det første programseminaret om Miljøbetinget livskvalitet. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Björklid, P. (1982): *Children's outdoor environment. A study of children's outdoor activities on two housing estates from perspectives of environmental and developmental psychology*. Lund: Liber förlag.
- Björklid, P. (2002): *Trafikkmiljöstress i föräldraperspektiv*. Forskningsgruppen för miljöpsykologi och pedagogikk. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Bourdieu, P. (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.
- Breivik, G. & Rafoss, K. (2012): *Fysisk aktivitet; omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet – en oppdatering og revisjon*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Breivik, G., Sand, T.S., Rafoss, K., Tangen, J.O., Thorén, K.H., Bergaust, T.E., Stokke, K.B. m.fl. (2006): *Fysisk aktivitet; omfang, tilrettelegging og sosial ulikhet*. Norges Idrettshøgskole, Høgskolen i Finnmark og Universitetet for miljø- og biovitenskap.

- Broch, H. B. (2004): "Barndommens grønne dal. Om betydningen av barns naturopplevelser". *Norsk Antropologisk Tidsskrift* 1–2/2004, 101–113.
- Bronfenbrenner, U. (1979): *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Brown, B., Mackett, R., Gong, Y., Kitazawa, K. & Paskins, J. (2008): "Gender differences in children's pathways to independent mobility". *Childrens Geographies*, 16(4), 385-401.
- Brox, O. (2001): *Vår felles eiendom: tar vi vare på allemannsretten?* Oslo: Pax.
- Brügge, B. (2007): "Friluftsliv with preschool children", i Henderson, B. & Vikander, N. (red.): *Nature first. Outdoor life the friluftsliv way*, Toronto: Natural Heritage Books.
- Brügge, B., Glantz, M. & Sandell, K. (1999): *Friluftslivets pedagogik för kunskap, känsla och livskvalitet*. Stockolm: Liber Förlag.
- Bruun, E. (2012): *Unge og friluftsliv: en kvantitativ studie av motiver blant unge for å delta på DNT BaseCamp*. Masteroppgave ved Høgskolen i Telemark, avdeling for allmennvitenskapelige fag, institutt for idrett og friluftsliv. Bø: HiT.
- Bråten, S. (2007): *On being moved: From mirror neurons to empathy* (Vol. 68), John Benjamins Publishing Company.
- Burdett, H.L. & Wittaker, R.C. (2005): "Resurrecting free play in young children: looking beyond fitness, fatness to attention, affiliation and affect". *Archive of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 159(1), 46-50.
- Bye, I. Å. (1997): "Gjennomslag for aktiviteten", i Sosial- og helsedepartementet (1997): *Barn i bevegelse*. Oslo.
- Cele, S. (2006): *Communicating place: methods for understanding children's experience of place*. PhD thesis, Stockholm: Stockholms Universitet.
- Cobb, E. & Mead, M. (1977): *The ecology of imagination in childhood*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cole-Hamilton, I. (2002): "More than Swings and Roundabouts: planning for outdoor play". *London: Children's National Bureau*.
- Cordell, H. K., Betz, C. J. & Green, B. T. (2009): "National kids survey part II - Do the demographics of kids affect the time they spend outdoors?" *Internet Research Information Series (IRIS) Report*.
- Chawla, L. (2009): "Growing up green - Becoming an agent of care for the natural world". *Journal of Developmental Processes*, 4(1), 6-23.

Chawla, L. (2006): *Learning to love the natural world enough to protect it*. Oslo: Norsk senter for Barneforskning.

Chawla, L. (2002): "Spots of time: Manifold ways of being in nature in childhood", i Kahn, P.H. & Kellert, S.R. (red): *Children and nature: Psychological, sociocultural and evolutionary investigations*, Cambridge: MIT Press, Mass.

Chawla, L. (1999): "Life paths into effective environmental action". *The Journal of Environmental Education*, 31(1), 15-26.

Chawla, L. (1998): "Significant life experiences revisited: A review of research on sources of environmental sensitivity". *The Journal of Environmental Education*, 29(3), 11-21.

Christensen, P. & O'Brien, M. (2003): "Children in the city: Introducing new perspectives". *Children in the city: Home, neighbourhood and community*, 1-12.

Christiansen, J.L., Hyllestad, T., Nielsen, S., Paulsen, A. Ch. & Petersen, B. (red) (2003): *Børn og natur — hvorfor og hvordan? — om naturfaglig dannelse for børn og unge*. Videnscenter for naturfaglig dannelse. Holbæk: CVU-Sjælland.

Dahle, B. (1993): "Sosialisering til friluftsliv", *FoU-arbeid ved Norges idrettshøgskole/FORUT*. Oslo: NIH.

Dahle, B. (2003): *Småjutan i vinterfjellet*, Trondhjems turistforening. Trondheim.

Dahlgren, L.O., Sjølander, S., Szczepanski, A. & Strid, J.P. (red) (2007): *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. Lund: Studentlitteratur.

Dahlgren, L.O. & Szczepanski, A. (1997): *Utomhuspedagogik: boklig bildning och sinnlig erfarenhet: ett försök till bestämning av utomhuspedagogikens identitet*. Linköping: Universitetet.

Damasio, A. (2001): *Descartes' feiltakelse. Fornuft, følelser og menneskehjernen*. Pax: Oslo.

Damasio, A. R. (2004): *Looking for Spinoza: Joy, sorrow, and the feeling brain*. Vintage books.

Devall, B. & Sessions, G. (1985): *Deep ecology*. Salt Lake City: Gibbs Smith.

Dietz, W. H. (2001): "The obesity epidemic in young children". *British Medical Journal*, 322(7282), 313 – 314.

DN upublisert notat: "Status og utviklingstrekk for barn og voksne nordmenns friluftsutøvelse".

DN Håndbok 27-2006: "Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv". DN-Trondheim.

DN Håndbok 16-2001: "Friluftslivsområder, offentlig sikring og forvaltning". DN- Trondheim.

Douglas, I. (2005): *Urban Greenspace and Mental Health*, review paper prepared for UK MAB Urban Forum.

Dreyfus, H.L. (1992): *Intuitive expertise: den bristende drøm om tænkende maskiner*. København: Munchgards Forlag.

Dreyfus, H.L. & Dreyfus, S. E. (2000): *Mind over machine*. NY: Free Press.

Ebbeling, C. B., Pawlak, D.B. & Ludwig, D.S. (2002): "Childhood obesity: public-health crisis, common sense cure," *The Lancet* 360.9331, 473-482.

Ehn, B. (1983): *Skal vi leka tiger?* Malmö: Liber.

Ekornerud, T. (2012): "Fysisk aktivitet blant barn og unge. Er barn og unge blitt mindre fysisk aktive?", artikkel på Samfunnsspeilet:
<http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/201203/08/art-2012-06-12-01.html> per 12.02.13.

Emmelin, L., Sandell, K., Fredman, P. & Jensen, E.L. (2010): *Planera för friluftsliv. Natur, samhälle, upplevelser*. Stockholm: Carlsson.

Endestad, T., Brandtzæg, P.B., Heim, J., Torgersen, L. & Kaare, B. H. (2004): *En digital barndom? » En spørreundersøkelse om barns bruk av medieteknologi*. NOVA Rapport 1/2004, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.

Engstu, H. (2004): *Den kulturelle naturen: naturforståelse og naturbruk i norsk skole 1900 til 1960*. Hovedfagsoppgave ved Høgskolen i Telemark. Bø: HiT.

England Marketing (2009): *Report to Natural England on Childhood and Nature: A survey on changing relationships with nature across generations*. Cambridgeshire: Natural England.

European Child Safety Alliance (2007): *Action planning for child safety: a strategic and coordinated approach to reducing the number one cause of death for children in Europe*. European Child Safety Alliance. Amsterdam: Eurosafe.

Fasting, M.L. (2012): "*Vi leker ute!*": en fenomenologisk hermeneutisk tilnærming til barns lek og lekesteder ute. PhD thesis, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Pedagogisk institutt. Trondheim: NTNU.

Fjørtoft, I & Reiten, T. (2003): *Barns og unges relasjoner til natur og friluftsliv. En kunnskapsoversikt*. HiT-skrift 10-2003. Bø: Høgskolen i Telemark

Fjørtoft, I. (2011): "Læringslandskap og bruk av kroppen", artikkel på nettstedet Den naturlige skolesekken: www.naturesekken.no per 22.01.13.

Fjørtoft, I. (2004): "Landscape as playscape: the effects of natural environments on children's play and motor development". *Children, Youth and Environments*, 14(2), 23-44.

- Fjørtoft, I. (2001): *Landscape as Playscape. Learning effects from playing in a natural environment on motor development in children*, PhD thesis, Norges Idrettshøgskole.
- Fleischer, C-A. (1972): *Makt og rett: om sikring av Osломarka*. Oslo: Gyldendal
- Florgård, K. & Forsberg, O. (2006): "Resident's use of remnant natural vegetation at the residential area of Järvafältet, Stockholm". *Urban forestry and urban greening*, 5(2), 83-92.
- Fog Olwig, K. & Gulløv, E. (red.) (2003): *Childrens places. Cross cultural perspectives*, London: Routledge Palmer.
- Folkehelseinstituttet 2011:
http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5565&MainArea_5661=5565:0:15,1216:1:0:0:::0:0&MainLeft_5565=5544:91615::1:5569:7:::0:0 per 14.02.13
- Forsberg, L. P. (2012): *Friluftsliv och naturturism i kommunal fysisk planering*. Teknologie Doktorseksamen. Karlskrona: Blekinge Institute of Technology.
- Frost, J. (2006): "The dissolution of children's outdoor play: causes and consequences", presented to *The Value of Play: a forum on risk, recreation and children's health*, 31st May.
- Frumkin, H. (2005): "Health, equity, and the built environment". *Environmental health perspectives*, 113(5), A290-A291.
- Frumkin, H. & Louv, R. (2007): *The powerful link between conserving land and preserving health*. Land Trust Alliance.
- Frønes, I. (1998): *De likeverdige: om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fyhri, A. og Elvebakk, B. (2011): *Barns daglige reiser i Oslo, Akershus og Buskerud*. TØI Rapport 1139/2011, Oslo: TØI
- Fyhri, A. & Hjorthol, R. (2006): *Barns fysiske bomiljø, aktiviteter og daglige reiser*. TØI Rapport 869, Oslo: TØI
- Geelmuyden, A.K. (1989): *Landskapsopplevelse og landskap: Ideologi eller ideologikritikk? Et essay om de teoretiske vilkårene for vurdering av landskap i arealplanleggingen*. Dr scientiarum thesis 1989: 13. Ås: Norges landbrukshøgskole. Institutt for landskapsarkitektur.
- Gibson, J. J. (1979): *The ecological approach to visual perception*. New Jersey: Lawrence Erlbaum association, ldt publishers.
- Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P. & Ekman, A. (1997): *Ute på dagis: hur använder barn daghemsgården? utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga*. Stad och land. Rapport nr. 145, Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.

- Grahn, P. (1992): *Människors behov av parker. Amerikansk forskning i dag*. Stad och Land. Sveriges lantbruksuniversitet nr 107/1992. Lund: Byggeforskningsrådet.
- Grette, M. S. (2012): *Foreldrene i natur- og friluftsbarnhager I Oslo. – Hvem og hvorfor?* Masteroppgave ved Høgskolen i Telemark, avdeling for allmennvitenskapelige fag, institutt for idrett og friluftsliv. Bø: HiT.
- Greve, A. & Løndal, K. (2012). Læring for lek i barnehage og skolefritidsordning. *Nordisk barnehageforskning*, 5(19) 1-14.
- Gullestad, M. (1997): "A passion for boundaries. Reflections on connections between everyday lives of children and discourses on the nation in contemporary Norway", *Childhood*, 4(1), 19-42.
- Gulløv, E. (2003): "Creating a natural place for children: an ethnographic study of Dansihkindergartens", i Fog Olwig, K. & Gulløv, E. (red): *Childrens places. Cross cultural perspectives*, London: Routledge Palmer.
- Gundersen, V., O. Andersen, L. C. Wold, I. Nerhoel, K. Fangel, O. I. Vistad & K.R. Båtstad (2013): "Ferdsel i Snøhettaområdet – Del 1. Dokumentasjonsrapport fra 12 spørreundersøkelser", NINA Rapport 9333. Lillehammer: NINA.
- Gundersen, V., M. Skår, T. Tangeland & O. I. Vistad (2011): *Særskilt vern av friluftsområder i Oslomarka etter markalovens §11. Kunnskapsgrunnlag, kriterier og registreringsmetode*. NINA rapport 664. Lillehammer: NINA.
- Gundersen, V. & L. H. Frivold (2008): "Public preferences for forest structures: A review of quantitative surveys from Finland, Norway and Sweden". *Urban Forestry & Urban Greening*, vol 7 (4), 241-258.
- Gundersen, V., L. H. Frivold, T. Myking & H.H. Øyen (2006): "Management of urban recreational woodlands: The case of Norway". *Urban Forestry and Urban Greening* 5, 73-82.
- Halldén, G. (2009): "Barndomsminnen og naturminnen", i Halldén, G. (red): *Naturen som symbol for den goda barndommen*, Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Halldén, G. (red) (2009): *Naturen som symbol for den goda barndommen*, Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Halldén, G. (2011): *Barndomens skogar. Om barn i natur og barns natur*, Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Hansen, J. S. (2002): *Ungdom og friluftsliv. En kvalitativ undersøkelse av ungdommers motiver for å drive med friluftsliv*. Hovedfagseksamen i idrett og friluftsliv ved Høgskolen i Telemark, avd. Bø i samarbeid med Norges idrettshøgskole. Bø: HiT.

- Hansen, K.B. & Nielsen, T.S. (2005): *Natur og grønne områder forebygger stress*, Forskningscenter Skov og Landskab, Prininfo – Handelstrykkeriet Aalborg.
- Hansen, M. (2003): "Kolbøtter, kundskaber og magi." I Christiansen, J. I. et al. (red): *Børn og natur – hvorfor og hvordan? – Om naturfaglig dannelse for børn og unge*. Videnscenter for Naturfaglig Dannelse. Holbæk: CVU Sjælland.
- Harrop, P. (2006): "Rope swings, dens, treehouses and fires", Forestry Commission England. [http://www.forestry.gov.uk/pdf/fce-rope-swings-dens-fires.pdf/\\$FILE/fce-rope-swings-dens-fires.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/fce-rope-swings-dens-fires.pdf/$FILE/fce-rope-swings-dens-fires.pdf) per 15.12.12.
- Hart, R. (1979): *Children's experience of place*. Environmental Psychology Program City University of NY. New York: Irvington Publishers Inc.
- Hart, S. (2011): *Den følsomme hjernen. Hjernens utvikling gjennom tilknytning og samholdsbånd*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Heerwagen, J.H. & Orians, G.H. (2002): "The ecological world of children", i Kahn, P.H. & Kellert, S.R. (red): *Children and nature: Psychological, socio-cultural, and evolutionary investigations*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Helsedirektoratet (2012): *Fysisk aktivitet blant 6-, 9- og 15-åringer i Norge. Resultater fra en kartlegging i 2011*". Helsedirektoratet Rapport. Oslo.
- Helsedirektoratet 2008: *Fysisk aktivitet blant barn og unge i Norge*. Helsedirektoratet Rapport 1533. Oslo.
- Herrington, S. & Studtmann, K. (1998): "Landscape interventions: new directions for the design of children's outdoor play environments", *Landscape and Urban Planning*, 42(2-4), 191-205.
- Heurlin-Norinder, M. (2005): *Platser för lek, upplevelser och möten – Om barns rörelsesfrihet i fyra bostadsområden*. Stockholm: HLS Förlag.
- Heurlin-Norinder, M. (1997): "Hur kom du till skolan idag? En enkätstudie kring barns rörelsefrihet i fyra bostadsområden". *Department of Educational Research*, Stockholm Institute of Education, Stockholm.
- Hillman, M., Adams, J. & Whitelegg, J. (1991): *"One False Move ... A Study of Children's Independent Mobility"*. London: PSI Publishing.
- Hilmo, I. & Holter, K. (2008): *Barnehagers bruk av naturområder. En undersøkelse av hvordan barnehagene i bydelene Gamle-Oslo, Alna, Grorud og Stovner bruker natur og friområder generelt og områdene langs Alnavassdraget spesielt*. HiO Rapport - 2008, nr. 14. Oslo.

- Hjorthol, R., M. Kolbenstvedt & I Stangeby (1989): *Barn, trafikk og miljø. Intervjuer med 3-10 åringers foreldre i Vålerenga/Gamlebyen i Oslo*. TØI notat 0908/89. Oslo: TØI.
- Hood, E. (2005): "Dwelling disparities: how poor housing leads to poor health", *Environmental Health Perspectives*, 113(5), A310-A319.
- Houston, L., Worthington, R. & Harrop, P. (2006): *Design guidance for play spaces*. London: Forestry Commission England.
- Humberstone, B. & Pedersen, K. (2001): "Gender, class and outdoor traditions in the UK and Norway". *Sport, education and society*, 6(1), 23-33.
- Ingold, T. (2000): *The perception of the environment*. London: Routledge.
- Jensen, M. (2010): *Friluftsliv som arena for social læring og mestring i alternative skoletiltak*. Masteroppgave ved Høgskolen i Telemark, Institutt for idrett og friluftsliv. Bø: HiT.
- Jensen Søndergaard, F. (2003): *Friluftsliv i 592 skov og andre naturområder*. Hørsholm: Skovbrugsserien Nr. 32.
- Jones, O. (1999): "Tomboy Tales: The rural, nature and the gender of childhood". *Gender, Place and Culture*, 6(2), 117-136.
- Jordet, A.N. (1998): *Nærmiljøet som klasserom - Uteskole i teori og praksis*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag AS.
- Jordet, A.N. (2003): *Lutvann-undersøkelsen: en case-studie om uteskolens didaktikk, Delrapport 2, En undersøkelse av innhold og metoder i uteskolen på Lutvann skole*. Rapport 9-2003, Elverum: Høgskolen i Hedmark.
- Jordet, A.N. (2002): *Lutvann-undersøkelsen: en case-studie om uteskolens didaktikk, Delrapport 1, Uteskole - en didaktikk for hehetlig utvikling: en undersøkelse av Lutvann-lærernes erfaringer med uteskole*. Rapport 10-2002, Elverum: Høgskolen i Hedmark.
- Kahn, P.H. & Kellert, S.R. (red) (2002): *Children and nature: Psychological, socio-cultural, and evolutionary investigations*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kahn, P. (2002): "Children's Affiliations with Nature: Structure, Development, and the Problem of Environmental Generational Amnesia", i Kahn, P.H. & Kellert, S.R. (red): *Children and nature: Psychological, socio-cultural, and evolutionary investigations*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kahn, P. H. (1997): "Developmental psychology and the biophilia hypothesis: Children's affiliation with nature", *Developmental Review*, 17(1), 1-61.
- Kahn, P. & Friedman, B. (1995): "Environmental views and values of children in an inner-city black community", *Child Development*, 66(5), 1403-1417.

- Kaltenborn, B.P. & Vorkinn, M. (red.) (1993): *Vårt friluftsliv: aktiviteter, miljøkrav og forvaltningsbehov*. NINA temahefte 1993/3, Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Kanner, A.D., Roszak, T. & Gomes, M.E. (1995): *Ecopsychology : restoring the earth, healing the mind*. San Francisco: Sierra Club Books.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989): *The experience of nature: a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (2002): "Adolescents and the Natural Environment: A Time Out?", i Kahn, P.H. & Kellert, S.R. (red): *Children and nature: Psychological, socio-cultural, and evolutionary investigations*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kaplan, S. (1995): "The restorative benefits of nature – toward an integrative framework". *Journal of Environmental Psychology*, 15(3), 169-182.
- Karsten, L. (2005): "It all used to be better? Different generations on continuity and change in urban children's daily use of space". *Childrens Geographies*, 3(3), 275-290.
- Kellert, S. R. (2002): "Experiencing nature: Affective, cognitive, and evaluative development in children", i Kahn, P.H. & Kellert, S.R. (red): *Children and nature: Psychological, socio-cultural, and evolutionary investigations*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kjørholt, A. T. (2003): "'Creating a Place to Belong': Girls' and Boys' Hut-building as a Site for Understanding Discourses on Childhood and Generational Relations in a Norwegian Community". *Children's Geographies*, 1(1), 261-279.
- Kolbenstvedt, M. & Strand, A. (1975): *Bruk av gang- og lekearealer, uteaktivitet, Kommentartutgave*. Oslo: NIBR.
- Kolbenstvedt, M. & Strand, A. (1976): *Bruk av gang- og lekearealer. Om metode ved og resultater av undersøkelser av bolignære utearealer i 8 boområder*. Arbeidsrapport nr 3. Kommentartutgave NIBR. Oslo: NIBR
- Kolbenstvedt, M. & Strand, A. (1978): *Uterarealer i boligområder – hvordan brukes de?* NIBR arbeidsrapport 26/78. Oslo: NIBR.
- Koksvik, E. (red)(2008): *Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse. Rapport fra det nordiske miljøprosjektet «Friluftsliv og psykisk helse»*. Nordisk ministerråd. Oslo: Miljøverndepartementet.
- Korpela, K. M., Hartig, T., Kaiser, F. G. & Fuhrer, U. (2001): "Restorative experience and self-regulation in favorite places". *Environment and behavior*, 33(4), 572-589.
- Korpela, K. & Hartig, T. (1996): "Restorative qualities of favorite places". *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 221-234.

- Krange, O. & Bjerke, T. (2011): "A walk in the woods: the effects of ethnicity, social class, and gender among urban Norwegian adolescents". *Nordic Journal of Social Research*, 2.
- Krange, O. & Strandbu, Å. (2004): *Ungdom, idrett og friluftsliv: skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer fra 1992 til 2002*. NOVA-rapport 16/2004. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Kunnskapsløftet (LK06), Utdanningsdirektoratet www.udir.no
- Kuo, F.E., Taylor, A.F. & Sullivan, W.C. (2004): "A potential natural treatment for attention deficit hyperactivity disorder: Evidence from a national study". *American Journal of Public Health*, 94(9), 1580-1586.
- Kürtze, N., Eikemo, T. & Hem, K.G. (2009): *Analyse og dokumentasjon av friluftslivets effekter på helse og livskvalitet*, SINTEF rapport A11851.
- Kvello, Ø. & Wendelborg, C. (2002): *Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen – Belyst i et helhetlig perspektiv på barns oppvekstmiljø*. Nord-Trøndelagsforskning, NTF-rapport 2002:4.
- Kyttä, M. (2006): "Environmental child-friendliness in the light of the Bullerby Model", i Spencer, C. & Blades, M. (red): *Children and their environments. Learning, using and designing spaces*. New York: Cambridge University Press.
- Kyttä, M. (1997): "Children's independent mobility in urban, small town, and rural environments", i Camstra, R. (red.): *Growing up in a Changing Urban Landscape*. Assen: Van Gorcum.
- Langseth, T. (2012): *Spenningsøkingens sosialitet. En sosiologisk undersøkelse av verdssystem i risikosport*. Doktorgrad ved Norges idrettshøgskole 2012. Oslo: NIH.
- Laureau, E. & Weininger, A.B. (2008): "Time, work and family life: Reconceptualizing gendered time patterns through the case of children's organized activities". *Sociological Forum*, 23(3), 419-454.
- Lidén, H. (1999): "Endringer i barns uteliv. En litteraturstudie og en undersøkelse fra Oslo", *Barn* 1/1999.
- Lindholm, G. (1995): *Skolgården – vuxnas bilder, barnets miljö*. Dr.grad. Stad og Land nr. 129. Lund.
- Lindsey, G., Maraj, M. & Kuan, S. (2001): "Access, equity, and urban greenways: An exploratory investigation". *The Professional Geographer*, 53(3), 332-346.
- Lopez, R. P. & Hynes, H. P. (2006): "Obesity, physical activity, and the urban environment: public health research needs". *Environmental Health*, 5(1), 5- 25.

- Louv, R. (2008): *Last Child in the Woods. Saving our Children from Nature-Deficit Disorder*. Revised edition. New York: Algonquin Books of Chapel Hill.
- Louv, R. (2005): *Last Child in the Woods. Saving our Children from Nature-deficit Disorder*., New York: Workman Publishing.
- Lynch, K. (1977): *Growing up in cities*. The MIT-Press UNESCO.
- Lysklett, O.B., Buaas, E.H., Bakke, H.H. K., Hagen, T.L. & Sandseter, E.B.H. (2006): *Temahefte om natur og miljø*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Løndal, K. (2011): "Bodily Play in the After-School Program: Fulfillment of Intentionality in Interaction between Body and Place". *American Journal of play*, 3(3) 385-407.
- Løndal, K. (2010a): "The after-school programme: An arena for interaction with others through body movements in play". *Phenomenology & Practice*, 4(1) 30-51.
- Løndal, K. (2010b): "Children's lived experience and their sense of coherence: Bodily play in a Norwegian after-school programme". *Child Care in Practice*, 16(4), 391-407.
- Løndal, K. (2010c): "Barrier-breaking body movements in the after-school programme: children's imitation through play". *Nordic studies in education*, 30(1), 1-17.
- Løndal, K. (2010d): Revelations in bodily play: A study among children in an after-school programme. *Doctoral dissertations at the Norwegian School of Sport Sciences*. Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Løndal, K. & Bergsjø, C.H. (2007): "Skolefritidsordningen, barns aktivitetstid?", i T. Guldahl et al. (red): *FoU i praksis 2006: rapport fra konferanse om praksisrettet FoU i lærerutdanning. Trondheim, 24. og 25. april 2006*, 197-210. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
- Løndal, K. & Bergsjø, C.H. (2005). *Fysisk aktivitet i skolefritidsordningen: En undersøkelse i fire skolefritidsordninger i Oslo*. HiO-rapport 2005 nr. 14. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Læreplan for grunnskolen (L 97) www.udir.no
- Mackett, R. & Paskins, J. (2004): "Increasing Children's Volume of Physical Activity through Walk and Play", Contribution to the Department of Culture, Media and Sport and Department of Health consultation on Choosing Health, Choosing Activity. http://eprints.ucl.ac.uk/1347/1/2004_40.pdf per 28.02.13.
- Mangset, P. (1992): *Kulturliv og forvaltning: innføring i kulturpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- May, R. (1975): *The courage to create*. New York: Norton.
- Meirik, R. (1997): "Belastede barn", i Sosial- og helsedepartementet (1997): *Barn i bevegelse*.

- Midjo, T. & Wigen, K. (1997): *Barn, fysisk aktivitet og fysiske omgivelser*. Rapport nr. 46, Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Mygind, E. (red.) (2005): *Udeundervisning i folkeskolen*. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.
- Mysterud, I. (2005): *Mennesket og moderne evolusjonsteori*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Muñoz, S. A. (2009): *Children in the outdoors: a literature review*. Sustainable Development Research Centre, Scotland.
- Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman, J. (red) (2011): *Den nyttige utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för hälsa och miljöengagemang*. Stockholm: Naturvårdsverket Rapport 6407.
- Mårtensson, F. (2011): "Miljöpsykologiska perspektiv på barns naturkontakt", i Mårtensson et al. (red): *Den nyttige utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för hälsa och miljöengagemang*. Stockholm: Naturvårdsverket Rapport 6407.
- Nabhan, G.P. & Trimble, S. (1994): *The geography of childhood. Why children need wild places*. Boston: Bacon Press.
- Nash, R. (2001): *Wilderness and the American mind*. New Haven/London: Yale University Press.
- Nedrelid, T. (1991): "Use of nature as a Norwegian Characteristics. Myths and reality". *Ethnologica Scandinavia*, Vol. 21, 20-33.
- Nedrelid, T. (1992): "Friluftslivet og vår nasjonale selvforståelse", *Nytt Norsk Tidsskrift*, 2, 281-288.
- Nelson, A. & Nilsson, M. (2002): *Det massiva barnrummet. Teoretiska och empiriska studier om leksaker*. Malmö: Malmö högskola.
- Neumann, T. (2011): "Børns brug af naturen", i Haahr, J. & Andkjær, S. (red): *Muligheder og begrænsninger for friluftsliv. Konferencerapport - artikler og abstracts*, Movements 2011:2, Odense: Syddansk universitet, institut for idræt og biomekanik.
- Nielsen, K. & Kvale, S. (red) (1999): *Mesterlære: læring som social praksis*. København: Hans Reitzel.
- Nilsen, A.B., Vestre, Ø. & Askim, T.J. (1996): *Barnas Uterom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilsen, R.D. (2009): "Friluftsliv i naturbarnehagen. Et norsk eksempel.", i Halldén, G. (red) *Naturen som symbol for den goda barndommen*, Stockholm: Carlssons.
- Norberg-Schulz, C. (1992): *Mellom jord og himmel: en bok om steder og hus*. Oslo: Pax.

- Norberg-Schulz, C. (1980): *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. London: Academy Editions.
- Nordling, I. (2001): *Rekreation och psykisk hälsa. Dokumentation och analys om hur rekreationens inriktning kan förbättra psykisk hälsa och behandlingen av psykisk ohälsa*. Göteborg: Sektionen för vårdforskning, Sahlgrenska Universitetssjukhuset.
- NOVA (2011): *Ungdom og trening – Endring over tid og sosiale skillelinjer*. Rapport nr. 3/11, NOVA.
- Nygren, P. (1999): *Handlingskompetanse – om profesjonelle personer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Næss, A. (1981): *Ekologi, samhälle och livsstil: utkast till en ekosofi*, 5. Utgåva. Stockholm: LTs förlag.
- Næss, A. (1973): "The shallow and the Deep, Long Range Ecology Movement: A Summary" *Inquiry* 16, 95-100.
- O'Brien, E. (2009): "Learning outdoors: the Forest School approach". *Education 3-13*, 37(1), 45-60.
- O'Brien, L. & Lovell, R. (2011): *A review of the Forest Education Initiative in Britain*, Report to the Forestry Commission.
- O'Brien, L., Burls, A., Bentsen, P., Hilmo, I., Holter, K., Haberling, D., Pirnat, J., Sarv, M., Vilbaste, K. & McLoughlin, J. (2011): "Outdoor education, lifelong learning and skills development in woodlands and green spaces: the potential links to health and well-being", i Nilsson, K., Sangster, M., Gallis, C., Hartig, T., de Vries, S. & Seeland, K. (red): *Forests, trees and human health*. Springer.
- O'Brien, L. & Murray, R. (2007): "Forest School and its impacts on young children: case studies in Britain". *Urban Forestry and Urban Greening*, 6(4), 249-265.
- O'Brien, L. & Murray, R. (2006): "A marvellous opportunity for children to learn: a participatory evaluation of Forest School in England and Wales". Farnham: Forest Research.
- Odden, A. (2008): *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004*, PhD Thesis. Trondheim: NTNU.
- Odden, A. (2006): "Endringer og stabilitet i norsk ungdoms friluftslivsutøvelse 1970-2004". *Rapport fra konferansen Forskning i friluft 2005: Røros 1. og 2. desember*. Oslo: FRIFO.
- OECD (2009): "Health at a Glance 2009", OECD INDICATORS.
- Olwig, K. (1986): "Krig og fred i naturen. Hvilken naturformidling? Hvilket friluftsliv?". *Centring* 86/3, p 159-159. Slagelse: Bavnebanke.

- Pain, R. (2006): "Paranoid parenting? Rematerializing risk and fear for children". *Social & Cultural geography*, 7(2), 221-243.
- Pedersen K. G. & T. B. Broch (2011): "'En gave til folket'. Om markaloven, makt og medier". *Norsk antropologisk tidsskrift* vol 22 nr.3-4, 194-207.
- Pedersen, B. & Brodersen, A. (1997): *Haser i Skoven*. Odense: Odense Socialpædagogiske Seminarium.
- Pedersen, K. (1999): *Det har bare vært naturlig!*. PhD Thesis, Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Phenice, L. A. & Griffore, R. J. (2003): "Young children and the natural world". *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4(2), 167-171.
- Philo, C. (2003): "To go back up the side hill: Memories, imagination and reveries of childhood". *Childrens Geographies*, 1(1), 7-23.
- Platt, L. (2008): *Environmental justice and parks: Children's performance and play in Milwaukee, Wisconsin*, Unpublished dissertation, University of Wisconsin, Madison.
- Playday (2010): "Playday 2010 opinion poll summary", <http://www.playday.org.uk/pdf/Playday-2010-opinion-poll-findings.pdf> per 18.01.13
- Pretty, J., Angus, C., Bain, M., Barton, J., Gladwell, V., Hine, R., Pilgrim, S., Sandercock, G. & Sellens, M. (2009): *Nature, childhood, health and life pathways*. Centre for Environment and Society Occasional Paper 2009-2. University of Essex.
- Pyle, R.M. (2002): "Eden in a vacant lot: Special places, species and kids in community of life", i Kahn, P. & Kellert, S. (red): *Children and nature*. Massachusetts Institute of technology.
- Rafoss, K. & Tangen, J-O. (red) (2009): *Kampen om idrettsanleggene. Planlegging, politikk og bruk*. Bergen: Fagboksforlaget.
- Rammeplan for barnehager:
<http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/rammeplanen.pdf> per 20.02.13.
- Rasmussen, J. (2004): "Places for children - Children's places". *Childhood*, 11(2), 155-173.
- Relph, E. (1976): *Place and placelessness*. London: Pion Limited.
- Repp, G. (1993): "Natur og friluftsliv i grunnskolen". Volda: Møreforskning.
- Ressem, T. (1985): *Barns lekemiljø: en evalueringsrapport fra seks forsøk med ulike former for leke- og aktivitetstilbud i nærmiljøet*. Oslo: Forbruker- og administrasjons-departementet, Familie- og likestillingsavdelingen.

- Richardsson, H. (1994): *Kraftanstrengelse og ensomhet. En analyse av det norske friluftslivets kulturelle konstruksjoner*. Hovedfagsavhandling, Institutt for kunsthistorie og kulturvitenskap. Universitetet i Bergen. Bergen: UiB.
- Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M.Y., Sanders, D. & Benefield, P. (2004): *A Review of research on outdoor learning*. Shropshire: Field Studies Council Publications.
- Rideout, S. (2000): "Factors limiting minority participation in interpretive programming: a case study". *Journal of Interpretation Research*, 5(1), 53-58.
- Riksrevisjonen (2007): *Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig arealplanlegging og arealdisponering i Norge*. Dokument 3:11 (2005-2007). Oslo.
- Roemmich, J.N., Epstein, L. H., Raja, S., Yin, L., Robinson, J. & Winiewicz, D. (2006): "Association of access to parks and recreational facilities with the physical activity of young children". *Preventative Medicine*, 43(6), 437-441.
- Rolf, B. (1995): *Profesion, tradition och tyst kunnskap*. Lund: Nya Doxa.
- Rosenfield, A. & Wise, N. (2001): *The overscheduled child: Avoiding the hyperparenting trap*. New York: St. Martin's Press.
- Roszak, T. E., Gomes, M. E. & Kanner, A. D. (1995): *Ecopsychology: Restoring the earth, healing the mind*. San Fransisco: Sierra Club Books.
- Rothenberg, D. (1992): *Arne Næss: gjør det vondt å tenke?* Oslo: Grøndahl/Dreyer.
- Rydberg, D. (1998): *Preferences of children and teenagers for various stand densities of young forests in Sweden*. Ph.D.thesis, Umeå: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Sallis, J. F., Zakarian, J. M., Hovell, M. F. & Hofstetter, C. R. (1996): "Ethnic, socioeconomic, and sex differences in physical activity among adolescents". *Journal of clinical epidemiology*, 49(2), 125-134.
- Sandberg, M. (2012): *De är inte ute så mycket. Den bostadsnära naturkontaktens betydelse och utrymmet i storstadsbarns vardagsliv*. PhD thesis, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi. Göteborg: Handelshögskolan.
- Sandberg, M. (2009): "Barn och natur i storstaden: En studie av barns förhållande till naturområden i hemmets närhet – med exempel från Stockholm och Göteborg". *Choros* 2009:1, Göteborg: Handelshögskolan Göteborgs Universitet.
- Sandell, K, Arnegård, J. & Backman, E. (red) (2011): *Friluftssport och äventyrsidrott. Utmaningar för lärare, ledare och miljö i en föränderlig värld*. Lund: Studentlitteratur.

- Sandell, K. & Öhman, J. (2010): "Educational potentials of encounters with nature: reflections from a Swedish outdoor perspective." *Environmental education research*, 16(1), 113-132.
- Sandell, K., Öhman, J. & Östman, L. (2003): *Miljødidaktik: naturen, skolan og demokratin*, Lund: Studentlitteratur.
- Sanderud, J. R. (2011): *På leir med Barnas Turlag. Om å være barn på en familieleir i regi av Barnas Turlag*. Masteroppgave i idrettsvitenskap. Seksjon for kroppsøving og pedagogikk. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Sandseter, E.B. (2000): "Barn og fysisk aktivitet". *Barn 2/2000*, 55-66.
- Sebba, R. (1991): "The landscapes of childhood: the reflection of childhood's environment in adult memories and in children's attitudes". *Environment and Behaviours*, 23(4), 395-422.
- Selmer-Olsen, I. (1990): "Boksen går!" - om barns egen kultur, og om barnekulturens vilkår og funksjon. Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Sharif, I. & Sargent, J. (2006): "Association between television, movie, and video game exposure and school performance". *Pediatrics*, 118(4), 1061-1070.
- Simmel, G. (1990): "Storbyene og åndslivet", i Østerberg, D.: *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Oslo: PAX Forlag.
- Sjong, M-L. (1992): *Friluftsliv i behandling av belastede grupper, en oversikt over forskning og utredning*. Trondheim: DN-Rapport 1992-8.
- Skaset, H.P. (2004): "Hvorfor er friluftslivet en taper i kampen om økonomiske ressurser?". *Landskonferanse Friluftsliv, Tromsø, 2. – 4. juni 2004*. Trondheim: Direktoratet for Naturforvaltning, Notat 2004-3.
- Skogen, K. (1999): "Another look at culture and nature: How culture patterns influence environmental orientation among Norwegian youth". *Acta Sociologica*, 42(3), 223-239.
- Skår, M. (2010): *Experiencing nature in everyday life*. Doctoral thesis 2010:07, Ås: UMB.
- Skår, M. & Krogh, E. (2009): "Changes in children's nature based experiences near home: from spontaneous play to adult-controlled and planned and organized activities". *Children's Geographies*, 7(3), 339-354.
- Skår, M., Stokke, K.B. & Vindenes, E. (2008): "Hvem tar ansvar for friluftslivet i lokal planlegging og forvaltning?". *Utmark*, 2-2008.
- Skår, M, V. Gundersen & H. Figari (2012): «Naturmangfoldloven og friluftsliv». *Utmark* 2/12.
- Skaalvik, E.M. & Kvello, Ø. (red.) (1998): *Barn og miljø. Om barns oppvekstvilkår i det senmoderne samfunnet*. Oslo: Tano Aschehoug.

- Slagstad (1998): *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax forlag A/S.
- Slagstad, R., Korsgaard, O. & Løvlie, L. (red) (2003): *Dannelsens forvandlinger*. Oslo: Pax forlag A/S.
- Sobel, D. (1993): *Children's special places: Exploring the roles of forts, dens and bush houses in middle childhood*. Tucson, AZ: Zephyr Press.
- Sofranko, A. J. & Nolan, M. F. (2009): "Early life experiences and adult sports participation". *Journal of Leisure Research*, 41(3), p. 425-437.
- Sookermany, A. McD. & Eriksen, J. W. (red) (2007): *Veglederen. Et festskrift til Nils Faarlund*. Oslo: GAN/ Aschehoug.
- Sosial- og helsedirektoratet (2003): *Skolens utearealer. Om behovet for arealnormer og virkemidler*. Rapport 15-1130, 2003.
- Spencer, C., Blades, M. & Morsley, K. (1989): *The child in the physical environment: the development of spatial knowledge and cognition*. Chichester: Wiley.
- St.meld. nr. 14 (2007 – 2008) *Dataspill*. Oslo: Kultur- og kirkedepartementet.
- St. meld. nr. 23 (2001 – 2002) *Bedre miljø i byer og tettsteder*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- St.meld nr. 39 (2000-2001) *Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet*. Oslo:, Miljøverndepartementet.
- St.meld. nr. 55 (1996-1997) *Om skolefritidsordningen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Steinsholt, K. (1999): *Lett som en lek?* Trondheim: Tapir Forlag.
- Stokke, K.B., Skogheim, R. & Skår, M. (2008): "Bruk av bynære friluftsområder". *Utmark 2/2008*.
- Stokke, K.B., Anker, M., Omland, A., Skogheim, R., Skår, M. & Vindenes, E. (2006): *Planlegging og forvaltning av urbane friluftsområder. En kunnskapsoversikt*. NIBR-notat 133-2006. Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Stoknes, P-E. (1994): *Økopsykologi: fra et intrapsykisk selv til et økologisk selv*. Hovedfagsoppgave i psykologi. Universitetet i Oslo. Oslo: UiO.
- Stordal, G. (2009): "Naturen i bygdegutters konstruksjon av maskuline identiteter", i Halldén, G. (red): *Naturen som symbol for den goda barndommen*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Stormark, K.M. (2004): "Tilbake til naturen? Om helsemessige gevinster av naturmiljø", *Naturen 04/2008*.

- Strandbu, Å. (1996): *Idrett, kjønn, kropp og kultur: minoritetsjenters møte med norsk idrett*. NOVA-rapport 10/06. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Stratton, G. & Mullan, E. (2005): "The effect of multicolor playground markings on children's physical activity level during recess". *Preventive medicine*, 41(5-6), 828-833.
- Strife, S. & Downey, L. (2009): "Childhood development and access to nature: a new direction for environmental inequality research". *Organisation and Environment*, 22(1), 99-122.
- Sæfvenbom, R. (2005): Del I og Del II i Sæfvenbom (red.) (2005): *Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst: Grunnbok i aktivitetsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sølvik, R.M. (2003): *Friluftsliv: ein aktuell sosial læringsarena for ungdom med åtferdsvanskar*. Hovedfagsoppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo. Oslo: UiO.
- Tangen, J.O. (2005): Idrettsanlegg som politisk virkemiddel - virker det?, i Hanstad, D.V. & Goksøyr, M. (red): *Fred er ei det beste: festskrift: Hans B. Skaset 70 år*. Oslo: Gyldendal.
- Tangen, J. O. (2003): "Tause forventninger og taus kunnskap—en oversett sammenheng mellom idrettsanlegg og deres brukere", *Idrettsforum. org/artikler*.
- Tangen, J.O. (2001): "Idrettens tause forventning – hva svarer folk på dem og hvorfor?", bearbeidet manus fra innlegg på konferansen Idrett, samfunn og frivillig organisering, Lifjell, januar 2001.
- Taylor, A.F. & Kuo, F. (2008): "Children with attention deficits concentrate better after walk in park". *Journal of Attention Disorders*, 12(5), 402-409.
- Taylor, A.F. & Kuo, F. (2006): "Is contact with nature important for healthy child development? State of evidence", i Spencer C. & Blades, M. (red): *Children and their environments. Learning, using and designing spaces*. New York: Cambridge University Press.
- Taylor, A.F., Kuo, F. E. & Sullivan, W. C. (2001): "Coping with ADD: the surprising connection to green play settings". *Environment and Behaviour*, 33(1), 54-77.
- Taylor, A.F., Kuo, F. E. & Sullivan, W. C. (1998): "Growing up in the inner city: green spaces as places to grow". *Environment and Behaviour*, 30(3), 3-27.
- Teigland, J. (2000): *Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser: et faktagrunnlag fra en panelstudie av langtidsendringer 1986-1999*. VF prosjektrapport 7/00, Sogndal: Vestlandsforskning.
- Teigland, J. (1991): *Forskning som ligger til grunn for planer og forvaltning av friluftsliv. Om hovedlinjer i forskningen om fritidsbruk av natur. En oversikt*, Lillehammer: NINA.
- Thorén, A.-K., J Guttu J. Pløger (1997): *Utearealer i boligområder. Bruk og betydning. En kunnskapsoversikt*. NIBR notat 113/97.

- Tilley, C.Y. (1994): *A phenomenology of landscape: places, paths, and monuments*. Oxford: Berg.
- Thomson, C.W., Aspinall, P. & Montarzino, A. (2008): "The Childhood Factor. Adult Visits to Green Places and the Significance of Childhood Experience". *Environment and Behavior*, 40(1), p. 111-143.
- Thorén, R. & Opedal, S. (1997): *Grønnstrukturen i byer og tettsteder: evaluering av grønnplanlegging i norske kommuner*. NIBR-notat 1997:104. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Tordsson, B. (in prep): *Nature's Open Address – as a Cultural Construction, Phenomenological Reality and Immanent Pedagogy*.
- Tordsson, B. (2011): «Risktagere og teorier om friluftsliv», i Sandell, K., Arnegård, J. & Backman, E. (red): *Friluftssport och äventyrsidrott. Utmaningar för lärare, ledare och miljö i en föränderlig värld*. Lund: Studentlitteratur.
- Tordsson, B. (2010): *Friluftsliv, Kultur og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tordsson, B. (2008): "Friluftslivets politisk-institusjonelle marginalisering". *Nytt Norsk Tidsskrift 01/2008*.
- Tordsson, B. (2007): "Går veien same veg?" I Sookermany, A McD. & Eriksen J.W. (red): *Veglederen. Et festskrift til Nils Faarlund*. Oslo: GAN Aschehoug
- Tordsson, B. (2006): *Perspektiv på friluftslivets pædagogik*. Hadeslev: CVU Sønderjylland University College.
- Tordsson, B. (2003): *Å svare på naturens åpne tiltale. En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen*. Dr. scient.avhandling. Norges Idrettshøgskole. Oslo. Oslo: NIH.
- Tordsson, B. (1997): *Landskap, Kulturminner og den vanskelige identiteten. På søk etter en teori om turistenes opplevelse av kulturlandskapet*. Arbeidsrapport nr 6/97, Telemarkforskning. Bø.
- Trangsrud, L.K.J. (2012): *Friluftsliv for ungdom med minoritetsbakgrunn: symbolsk makt og norskhetenskapital*. Masteroppgave ved Høgskolen i Telemark, Institutt for kroppsøving, idrett og friluftsliv. Bø: HiT.
- Tranter, P. & Pawson, E. (2001): "Children's access to local environments: a case study of Christchurch New Zealand". *Local Environment*, 6(1), p. 27-48.
- Tuan, Y.F. (1977): *Space and place: the perspective of experience*. London: University of Minnesota Press.

- Tucker, P., Irwin, J.D., Gilliland, J. H., Larsen, K. M. & Hess, P. (2009): "Environmental influences on physical activity levels in youth". *Health and Place*, 15(1), p. 357-363.
- Valentine, G. & McKendrick, J. (1997): "Children's Outdoor Play: Exploring Parental Concerns About Children's Safety and the Changing Nature of Childhood". *Geoforum*, 28(2), p. 219-235.
- Van der Spek, M. & Noyon, R. (1997): "Children's freedom of movement in the streets", i Camstra, R. (red): *Growing up in a changing urban landscape*. Assen: Van Gorcum.
- Veitch, J., Bayley, S., Ball, K. & Salmon, J. (2005): "Where do children usually play? A qualitative study of parent's perceptions of influences on children's active free play". *Health and Place*, 12(4), p. 383-393.
- Vestlandsforskning (2007): "Miljøbelastninger fra norsk fritidsbruk – en kartlegging". Sogndal: Vestlandsforskning.
- Vigsø, B. & Nilsen, V. (2006): *Børn & udeliv*. Esbjerg: CVU Vest Press.
- Vikene, O. L. (2012): «Psykisk helse og opplevelsen av deltakelse i friluftsliv». *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, Vol 9. nr 4, p. 345-353.
- Vistad, O. I. & Vorkin, M. (2012): "The Wilderness Purism Construct – Experiences from Norway with a simplified version of the purism scale". *Forest Policy and Economics* 19, p. 39-47.
- Wold, B. (1989): *Sosialisering og livsstil blant barn og unge*. Institutt for sosialpsykologi. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Vaage, O.F. (2011): *Tidene skifter. Tidsbruk 1971-2010*. SA 125. Oslo: SSB.
- Vaage, O.F. (2009): *Mosjon, friluftsliv og kulturaktiviteter. Resultater fra Levekårsundersøkelsene fra 1997 til 2007*. SSB Rapport 2009/15. Oslo: SSB.
- Wells, N.M. (2000): "At home with nature: effects of 'greeness' on children's cognitive functioning". *Environment and Behaviour*, (32)6, p. 775-795.
- Wells, N.M. & Lekies, K.S. (2006): "Nature and the life course: pathways from adulthood nature experiences to adult environmentalism". *Children, Youth and Environments*, 16(1), p. 1-24.
- Wells, N.M. & Evans, G.W. (2003): "Nearby Nature: A buffer of life stress among rural children". *Environment and Behavior*, 32(6), p. 775-795.
- White, R. (2004): *Young Children's Relationship with Nature: Its Importance to Children's Development & the Earth's Future*. White Hutchinson Leisure & Learning Group.
- Wilson, E. O. (1984): *Biophilia. The Bond with other Species*. MA Harvard University Press.

Witoszecz (1998): *Norske naturmytologier. Fra Edda til Økosofi*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Wolch, J., Wilson, J. P. & Fehrenbach, J. (2005): "Parks and park funding in Los Angeles: an equity-mapping analysis". *Urban Geography*, 26(1), p. 4-35.

Yoesting, D.R. & Burkhead, D.L. (1973): "Significance of childhood leisure behavior". *Journal of Leisure Research*, 5(1), p. 25-36.

Zaradic, P.A. & Pergams, O.R.W. (2007): "Videophilia: Implications for childhood development and conservation". *The Journal of Developmental Process*, 2(1), p. 130-144.

Änggård, E. (2009): "Skogen som lekplats – Naturens material och miljöer som resurser i lek". *Nordic Studies in Education*, 2/1999.

Änggård, E. (2009): "Naturen som klassrum, hem och sagovärld", i Halldén. G. (red): *Naturen som symbol for den gode barndommen*. Stockholm: Carlssons.

Ärleman-Hagsér, E. (2008): "Skogen som pedagogisk praktik ur ett genusperspektiv", i Sandberg, A. (red): *Miljöer for lek, lärande och samspel*. Uppsala: Studentlitteratur.

Ödman, J. (2011): "Pedagogiska perspektiv på barns naturkontakt", i Mårtensson, F. et al. (red): *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*, Stockholm: Naturvårdsverket Rapport 6407.

Aasetre, J. (1991): *Friluftsliv i Skien Østmark: en analyse av ressurser, bruk og forvaltning i et bynært turområde*. Hovedfagsoppgave i geografi, Universitetet i Oslo. Oslo: UiO.

Aasetre, J. & V. Gundersen (2012): "Outdoor recreation research: Different approaches, different values?". *Norwegian Journal of Geography* 666, p.193-203.

Aasetre J. & V. Gundersen (2011): "Planlegging for friluftsliv mellom store vyer og strenge standarder". *Utmark* 1 & 2 2011.

Nettsider:

Folkehelseinstituttet:

http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5565&MainArea_5661=5565:0:15,1216:1:0:0:0:0&MainLeft_5565=5544:91615::1:5569:7::0:0

Statistisk Sentralbyrå:

<http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/201204/03/art-2012-10-09-01.html>

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201204/03/tab-2012-10-09-07.html>

http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2012/fritid

http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2012/tabeller/fritid/fritid3600.html

Den Norske Turistforening:

<http://www.turistforeningen.no>

<http://www.turistforeningen.no/barn>

http://foreningsnett.turistforeningen.no/file.php?dir=/Medlemsservice/Medlemsstatistikk/Historikk&fo_id=6694&root=/Medlemsservicestatistikknett

4H:

<http://www.4h.no>

Norges speiderforbund:

<http://www.kmspeider.no>

<http://www.speiding.no>

<http://www.speiding.no/nyttig/?side=program.strategi>

Regjeringen:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/19961997/st-meld-nr-55_1996-97.html?id=191311

Buggeland Skole (natur SFO):

[http://www.minskole.no/minskole/buggeland/pilot.nsf/ntr/3A20678812EB105CC1257ACB002AEFC6/\\$FILE/P%C3%A5melding%20Natur-sfo%20januar.pdf](http://www.minskole.no/minskole/buggeland/pilot.nsf/ntr/3A20678812EB105CC1257ACB002AEFC6/$FILE/P%C3%A5melding%20Natur-sfo%20januar.pdf)

Andre:

www.udeskole.dk

www.frifo.no

www.udir.no

HiT-rapport nr. 1

ISBN 978-82-7206-371-8
ISSN 1894-1044



Høgskolen i Telemark
Postboks 203
3901 Porsgrunn

Telefon 35 57 50 00
Telefax 35 57 50 01
www.hit.no